В случаю потреби: Манускрипту звертати не потрібно 1

в „Літопис Черв. Калини“

Осип Думін.

Дещо про звіт Ген. Грекова о стані Армії УНР. в січні 1919 р.

В перших днях свойого виступу проти гетьмана Скоропадського розпоряджала Директорія УНР. не більше як двома тисячами крісів. Полк Січових Стрільців (С.С.) з Білої Церкви до повстання прилучився, розташований в Козятині і Бердичеві, Чорноморський Кіш і це було все на чому опиралася влада нового республиканського правительства в перших хвилях його існування.

Та вже найближчі дні принесли багато змін. Повстання захоплювало щораз то нові райони і в короткім часі ціла Україна піднялася. Українське селянство по більшій частині самочинно узброювалось, організувалось в більші або менші загони і розправлялось з гетьмано-російськими „агентами", не минаючи при тому і німців. Тим робом армія Директорії стала незвичайно великою, так великою, що навіть тодішні військові команди „згубили рахунок" її дійсного чисельного стану.

В хвилі коли Директорія заняла Київ тобто 14 грудня, 1918 р. по словам Винниченка*), тодішнього її голови, армія УНР. числила до 100 тисяч а по запевненням Ген. Капустянського її чисельний стан доходив малощо не до 300 тисяч люда. **)

Після ліквідації на Україні гетьмано російського режиму багато селян повернуло до своїх занять, багато загонів на чолі зі своїми різними авантурничими отаманами (як Григоріїв, Ангел, Захарченко і т.д.) перекинулося на сторону большовиків, які знова, як недавно тому за часів Центральної Ради, несли Україні „з півночі

*) Винниченко: „Відродження Нації". Том III. Стор. 244.

**) Капустянський, Ген.: „Похід українських армій на Київ - Одесу в 1919 р." Часть I і II. Стор. 15.

на вістрю своїх штиків "нову владу і волю". Армія УНР. почала зменшатися.

О цьому, скільки могла числити українська армія в останніх днях січня 1919р. то є в тому часі, коли Ген. Греков передав Директорії свій звіт дотично її чисельного стану, скажу дальше. На разі зверну увагу на цю величезну різницю, яка виявляється між заподаннями Винниченка і Ген. Капустянського відносно величини Армії УНР. саме тоді, коли Директорія стояла, так мовити б, на вершку своєї могутности. Винниченко, як вже згадано, оцінює її на 100 тисяч, Ген. Капустянський, тоді начальник Оперативного Відділу Штабу Дієвої Армії на 300 тисяч людей; різниця отже між цими даними, як бачимо дуже велика. Чим пояснити її?

Може бути, що точному обчисленню стану Армії УНР. стояв на перешкоді хаос в якому опинилася Україна після вибуху повстання але не виключено що цьому винні недбальство і холодність самих „верхів", які армії присвячували на загал мало уваги. Яскравим зразком цього саме як орієнтувалося от хочби Військове Міністерство в складі і дислокації армії доводить нам сей звіт Ген. Грекова (тодішнього військового Міністра), який він склав Директорії на її бажання, в другій половині січня 1919р.

Звіт цей, це незвичайно важний і цікавий документ до історії не тільки української визвольної боротьби але і недбальства з яким працювали високі і найвищі військові установи. Його наводить Винниченко в III-ому томі свого „Відродження Нації":

„За чотири чи пять тижнів - каже бувший голова Директорії - до вигнання нашого з Києва, коли повстанці вже заняли Полта-

ву, коли самопевність Січових отаманів стала помітно падати, Директорія захотіла точно знати скільки було нашого війська на всій Україні. І військовий міністер Греков дав точну і докладну відповідь: на всій Україні, на всіх фронтах, з усіми гарнізонами й резервами було 21.000 чоловік."

Подрібно звіт Ген. Грекова [redacted] представляє стан Армії УНР так: *)

На Чернигівському напрямі – Група Юбульського.

1) 1-ший Січовий полк	1700 люда
2) Білоцерківський "	1700 "
3) 1-ший Січовий кінний "	500 "
4) Резерв у Дарниці	1000 "
Разом	4.900 "

На Полтавському напрямі – Група Сушка.

1) 5-ий Січовий полк	1700 люда
2) Чорноморський "	1000 "
3) 2-ий Одеський "	1300 "
4) Лубенський кінний "	400 "
Разом	4400 "

На Кременчуцькому напрямі – Група Думіна.

1) 6-ий Січовий полк	1.100 люда
2) Гайдамацький "	1.700 "
3) Дорошенківський "	500 "
4) Республиканський "	800 "
Разом	4100 "

У Київі:

1) 1-ший Окремий Січовий курінь	300 люда
2) 2-ий Січовий полк	1300 "
3) 3-ий Січовий "	1300 "
4) 1-ий Синьожупанний "	1700 "
5) Залізничий "	1700 "

---

*) Винниченко: том ІІ. Стор. 245.

6) Технічний залізн. курінь 600 людей
7) Ударний курінь Ковенка 400 "

Разом 7700 "

Стільки про Армію УНР вмів сказати тодішній військовий міністр а Винниченко ла-гуть і не підозрівав, що в цьому звіті немає й половини правди.

Для дальшого розгляду і оцінки звіту Ген. Грекова потрібно передовсім устанувати його дату. Винниченко пише, що ~~звіт~~ повищий звіт був складений і переданий Директорії тодішнім військовим міністром в тиждень або півтора перед її виходом з Києва. Столицю залишила Армія УНР дня 4 Лютого, звіт отже складений десь дня 24–29 січня. Чи справді Армія УНР в тому часі була так малою? Два або три ~~тижн~~ місяці пізніше може бути, що її чисельний стан не переходив поза яких 21–25 тисяч людей, але при кінці січня число подане Ген. Грековим рішуче не відповідає дійсности

Та заки перейти до подрібнішого розгляду звіту Ген. Грекова слід зазначити відразу, що ~~він~~ цей звіт навіть людині не дуже ознайомленій з військовим ділом мусів викликати чимало сумнівів. Всякому хто перегляне його навіть побіжно кинеться в вічі брак артилерії. В ньому не наведено ні одної батерії ні одної гармати, так якби в дійсности в українській армії того часу цього всього й сліду не було, коли тимчасом самий „Осадний Корпус С.С." прим. розпоряджав шести гарматніми полками.*) Не рахуючи артилерії і в

*) Гарматні полки С.С. були зведені в Гарматню Бригаду, якою командував полк. Р. Дашкевич. Гарматня Бригада С.С. числила 18 батерій (Р. Дашкевич: „Про Січових Стрільців". Стор. 50).

Запорізькому Корпусі поминувши всякі інші військові частини і тому то випущення цього рода зброї в звіті військового міністра остає цілковито незрозумілим.

Чи цей пропуск військового міністра завважала Директорія, завважав її голова Винниченко не знати, може бути, що тодішніми клопотами політичної натури ніхто не звернув уваги на цю дрібну похибку".

В звіті" не згадано і не наведено голож ніяких скорострільних відділів, які в „Осабному Корпусі С.С." прим. були зведені в Скорострільний Кіш (командант військ.-старшина В. Соловчук) зі сотнею приблизно скорострілів.

Візьмім тепер під увагу чисельний стан поодиноких, згаданих в звіті, полків. Чисельність їх після доповіді Ген. Грекова числила будьтоби по 1700 люда. Алеж загально відомо, що в тих часах на Україні так великих полків вже не було. В перших днях повстання проти гетьмана безумовно полки по ~~200~~ 2.000 – 3000 люда не було рідкостю, але в січні з таких полків оставсь тільки спогад. В тому часі ще деякі полки С.С. могли мати по 1½ тисячі люда, але в прочих полках української армії чисельні стани були далеко нижчі. Звідкиж в звіті Ген. Грекова знайшлося аж сім полків і то „як утять" зі станом 1700 стрільців.?

„По всій правдоподібності діло малося так: що в тодішній українській армії кожним полком „полагалося по штатам" 1700 бойовиків і от Ген. Греків чи цей старшина в Військовому Міністерстві, який опрацьовував звіт не маючи ніяких даних про дійсний стан згаданих частин вписував туди таку цифру, яка була визначена „штатами" і... процедура скінчена.

Цікаво ~~знач~~ зазначити і це, що звіт

Міністерства Війни не розрізняє [redacted] загально-го стану від боєвого. Супроти цього не відомо чи цих 21.100 люда, це ціле "дієчинної" української ар-мії чи загальне число (обнімаюче) боєві відділи так [redacted] і установи та відділи з не-(як) боєвим ста-ном.

А що найважніще, [redacted] пропущено в зві-ті цілий Запорожський Корпус, війська Північ-ної Групи от. Оскілка, війська Південної Групи, і цілий ряд дивізій і більших або менших самос-тійних але все таки стоячих по стороні Дирек-торії, партизанських загонів! Коли за україн-ську армію вважати тільки ці військові формації о яких згадує звіт Ген. Грекова то безперечно, що й стан був катастрофальний і Винниченко мав підстави обурюватися на отаманів за це що дове-ли її до такої руїни. Бо в дійсности всі три Гру-пи і резерв були ще слабші як їх представляє звіт військового міністра. Але саме в тім то й ді-ло, що Група Чернігівського, Полтавського і Кремен-чуцького (котрої до речі, як о цьому буде сказано дальше ніколи не існувало) напрямку та резерв в Києві були тільки частиною ще досить сильної чи-сельно хоч ослабленої морально української армії. Чому прочі військові формації не удос-тоїлись згадки Ген. Грекова, чому рядами "ук-раїнської армії" звузив він тільки ці частини в Києві і біля Києва, це питання на яке ~~могла б~~ від-повісти тільки людина біля ще знайома (мог лаб) з інтригами, що творилися тоді в Військовому Міністерстві.

Та перейдім від питань і міркувань до фактів, бо щойно на їх основі можна буде скласти собі погляд на вартість звіту Ген. Гре-кова своїй владі Директорії. Зачну від річей, які мені особисто добре відомі і які я в змо-зі підтвердити навіть документами.

І так, звіт твердить, що на Кремін-

чуцькому напрямі під той час стояла Група в якої склад входило чотири піші полки разом в силі 4.100 людей. Ця Група мала стояти будьтоби під моєю командою.

Мені ж про існування такої Групи нічо не відомо і я нікоми й не бачив, ані рівнож нікоми не мав до діла ні з одним з тих полків, що нібито входили в її склад. Мені в січні 1919р. навіть не відомо було чи такі полки взагалі істнують. В звіті Ген. Грекова стільки правди, що в часі його складання я був на Кремінчуцькому напрямі а саме в Обухові (від "24-26 січня) і Трипілю (від 26-28 січня), куди вийшов проти проти от. Зеленого, що виступив проти Директорії, але не з Групою а з Експедиційним відділом в силі 1480 людей вже разом з перевязочним пунктом і обозом.

Експедиційний відділ складався з таких підвідділів: 1) Четвертої сотні 1 п.п С.С -180 крісів 2) Девятої сотні 2 п.п. С.С. -110 крісів. 3) Куріня "Окремого Ударного Корпуса" - 350 крісів. 4) Сотні скорострілів - 8 скор. 5) Кінної чети з Лубенського кінного полку - 40 шабель 6) Кінної сотні С.С - 150 шабель 7) Двох батерій 1 гарм. полка С.С - 8 пол. гармат.

Яким чином став я командантом Групи на Кремінчуцькому напрямку в такому складі як це зазначається в звіті Ген. Грекова є для мене загадкою. Правда, що коли Експедиційний відділ вийшов з Київа на Обухів то рівночасно проти от. Зеленого (вийшли в напрямі на Германівку (з Білої Церкви) також деякі відділи С.С. Ці в оперативному відношенню підчинено мені але [illegible] таких полків о яких говорить звіт Ген. Грекова також не було.*) ~~[illegible]~~ Кремінчуцька Група отже нічо инше як твір уяви або самого

*) Експедиційний відділ з Білої Церкви був далеко менший від Київського.

Ген. Грекова або когось зі старшин в Військовому Міністерстві.

Перейдім до другої Групи в Полтавському напрямі то є Групи полк. Сушка. Тепер о ній можна сказати дещо на основі матеріялів опублікованих колишнім її командантом. *) І тут дані звіту військового міністра цілковито розходяться з фактичним складом і силою полтавської Групи.

[redacted] В склад [redacted] Ударної Групи С.С. або як її називає Ген. Греков Групи на Полтавському напрямі, по словам полк. Сушка входили: 1) II-гий курінь 1 п.п. С.С. (ком. сот. Домарадський) 2) 4-ий п.п. С.С. 3) Кінний дивізіон Лубенського кінного полку 4) 2-га батерія С.С. 5) 1-ша гавбічна батерія С.С. 6) Технічний курінь 7) Два панцирні потяги 8) [redacted] Відділи складені зі Сердюків і Дніпровців.

Що до останніх то на жаль полк. Сушко не [redacted] точніще, точніще, що це були за частини і (сказав) яка була їх сила. Часть гетьманських Сердюків влучено дійсно в корпус С.С., але звідкіля [redacted] в Полтавській Групі Дніпровці, що якраз тоді під командою от. Зеленого підняли бунт проти Директорії не відомо. Та це наразі не так важне бо мимо всього виявляється, що Ударна Група С.С. мала всего 1800 люда піхоти, 200 їздців, 8 гармат і два панцирні потяги. Генерал-же Греков, ні звідси ні звідки „вичарував" її 4.400 люда. До Ударної Групи С.С., як розповідає полк. Сушко, прилучилися згодом: Миргородський курінь, Лохвицький партизанський відділ, 28-ий Стародубський полк а вже на самому останку на ст. Гребінка також Чорноморська дивізія в складі чотирьох полків.

Тож навіть коли всі ці формації увійшли в склад Ударної Групи С.С. то і тоді вона не досягала 4.400 люда. Вистарчить

(Матеріяли до історії Ударної Групи С.С.)

*) Р. Сушко, полк. С.С. „Брат на брата" Калєндар Червоної Калини на 1923 рік. Стор. 53-58.

вказати на це, що властива Ударна Група С.С. маю-
чи в своєму складі цілий 4 п. п. С.С. і цілий курінь з
1 п. п. С.С., отже частини менш-більш з заповненими
штатами" а до того Сердюків і Дніпровців начис-
ляла всего 1800 люда піхоти. З прилученням Мир-
городського куріня, Лохвицького партизанського від-
ділу і решток" (слова полк. Сушка) 28-ого Стародубсь-
кого полку її стан міг піднестися до яких 2.200 лю-
дей піхоти але не більше.

Не багато помогла Групі і злука з Чор-
номорською Дивізією. О ній пише полк. Сушко дослів-
но таке: „На станції Гребінка злучилася вона (то є
Ударна Група С.С. - О.Д.) з Чорноморською Дивізією,
з якої осталась в дійсності тільки назва бо з чо-
тирох піших полків осталися тільки штаби з ма-
лою кількостю старшин, гармати без обслуги
і імпровізований панцирник. Найсильнішу час-
тину уявляв собою перший полк піхоти Чорном.
Дивізії що мав 90 багнетів але мимо всеї енер-
гії доброго і боєвого команданта полку підполк.
Царенка він не міг бути вжитий до операцій. Де-
моралізація була повна".

З повище сказаного можна додуматись, що численний стан Ударної Групи С.С.
рішучо не досягав цифри, якою ущасливив її
в своєму звіті Ген. Греков. Та не тільки це але
і склад її військовий міністр перекрутив цілковито. Ні 5-ого полку, ні 2-го Одеського в її
складі ніколи не було. (С.С.) А ще одна характер-
на для звіту „подробиця". а саме: 4-ий полк С.С.
був з початку в Групі полк. Сушка, пізні-
ще взято його назад в Київ але цей полк звіт
чомусь пропустив зовсім а на його місце вставив
5 п. п. С.С., який, оскільки мені відомо, в тому
часі нікуди з Києва не виходив.

Перейдім до Групи Чернигівського
напряму то є Групи полк. Робульського.

Після повороту з Трипілля ми

Експедиційний відділ, що був створений тільки для ліквідації от. Зеленого, розвязався а його відділи розійшлися до своїх частин. Дня 30-го січня я виїхав до Групи полк. Рогульського. Тому, що вже зі, ця Група почала відвороти в напрямі Києва я не мав змоги точніше познайомитися з точнішим її складом. Пригадую собі одначе, що в загальному її становили: 1) 1 п.п. С.С. (без II-ого куріня, який був приділений до Групи полк. Сушка) 2) Партизанський кінний полк Козира-Зірки 3) Кінний полк полк. Аркаса (тоді тимчасовий командант штабу 1 п.п. С.С.), 4) Одна або дві батерії польових гармат 5) [redacted] Два панцирні авта. 6) Дві сотні скорострілів. ~~7) Ще якийсь піхотний відділ, який побув в Групі всього кілька днів.~~

З них частин 1 п.п. С.С. як основа Групи мав два (I і III-ій) трисотенні курені; кожда сотня мала приблизно по 120 крісів, разом отже біля 720 крісів. Коли дочислити до цього ще ~~ко~~ полкову к.з. пішу розвідку і школу підстаршин — оба відділи в силі сотень — то 1 п.п. С.С. можна цінити на 960-1000 боєвиків а біля 1300-1320 людей всього. При самому кінці побуту Групи на Лівобережжі в склад 1 п.п. С.С. увійшов також один курінь УГА в силі трох сотень по 150 стрільців значиться стан полка піднісся до ~~1700~~ бійців 1770 або 1770 людей. ~~піхотинців~~ І це була вся піхота Групи Рогульського тимчасом звіт Ген. Єрошова подає її на 3.400 людей.

Та найкраще зі всього, як мало Військове Міністерство орієнтувалося в складі і силі найбільш живого фронту, фронту, який власне, можна сказати, сидів під його носом свідчить вписання в звіт Білоцерківського ~~фро~~ полку. Цього полку

на Чернигівському напрямі взагалі не було і щойно отсе по виході Армії УНР з Києва підчинено полк. Робульському Білоцерківську сотню але не піхоти а кінноти. Рівнож не мала Група полк. Робульського в своїому складі ніякого „1-ого Січового Кінного полку", бо С.С. в тім часі мали взагалі стільки кінноти що т.з. Борисова сотня але і ця в часі складання звіту то є біля 24-29 січня була не Чернігівському напрямі а брала участь в поході проти от. Зеленого в складі Експедиційного відділу. Зате не згадав Ген. Греков [redacted] про кінні відділи, що дійсно входили в склад Групи полк. Робульського тобто кінні полки — в дійсності кінні сотні — військ. старшини Козира-Зірки і полк. Армаса.

Що до резерву в силі 1000 люда, який будьто би стояв в Дарниці то я за час мойого побуту в Групі полк. Робульського про него не чув нічо. В часі бою за Бровари то є 1 лютого, підослана до 1 п.п. С.С.) якась сотня Галичан (здається з Києва), але цього, щоби до Групи навіть отсе коли вона ~~стояла вже~~ [redacted] відійшла на Слобідку, напроти ланцюгового моста, долучила яканебудь частина з Дарниці.

Вкінці ще про резерв в Києві: звіт на першому місці вичисляє „1-ий Окремий Січовий курінь". Наскільки мені відомо такої частини в корпусі С.С. не було і стрілецькі формації не носили ніколи назв „окремих". Що до 3-ого полка С.С. то здається, що його численний стан звітом переборщений. Відносно Залізничного полка, тому, що його ніколи не бачив не можу сказати нічого певного. Остається „Ударний курінь Ковенка". Це здається одинока частина, якої стан поданий звітом Ген. Грекова менш-більш відповідає дійсності. Тільки назва цеї частини звучала дещо інакше а саме: „Особий Ударний

Корпус."*) [redacted] Інша річ, що цей "Корпус" числив всего чотири сотні то 350 або 400 люд. на [redacted] Наддніпрянщині це нікого в тих часах не разило. Впрочім цей "Корпус" в часі від 22 [redacted] – 28 січня був також не в "Києві а в складі Експедиційного відділу.

На цьому кінчу мої заввагі відносно звіту Ген. Грекова. Піддавати чималі думки і заключення про його вартість є, думаю, зовсім зайвим. На основі наведених фактів кождий може сам виробити собі поняття о його спосібності і о тих установах, яких обовязком було поцікавитися такими справами як дислокацією, станом і положенням частин тодішньої української армії.

А може бути, що Ген. Греков з розмислом ~~сказав~~ представляв Директорії безрадність положення ~~Врага~~ армії, може бути, що за тим фактом скривалася якась політична тенденція. Винниченко прим. підозріває, що Ген. Греков старався, вказуючи на катастрофальний стан армії, заляками Директорію і змусити її до співпраці з французами і Денікіном.

По словам Винниченка не є виключеним, що генерали Греков і Матвіїв заключили з представниками Антанти в Одесі славнозвісний „договір", ефект, подібно як грамота гетьмана Скоропадського з дня 14.XI.1918, резиґнував зі самостійности і суверенности Української Народньої Республики і вводив її знова „на федеративних ~~началах~~ основах в склад єдиної і неділимої Росії". Цей договір мали заключити оба повище згадані генерали без відома і поза плечами, так би сказати, Директорії. Дехто уважав його большевицьким фальсифікатом (таким він здається і є – ~~...~~) сфабрикованим з метою викликати в населенню недовіря до своєї власти, до Директорії. Винниченко однак хиляється більше до думки, що такий договір між представниками

*) Гляди В. Бобрів: „Зустрічі та портрети" (Отаман Зелений). Свобода" (Америк.) ч. 299 з 3.X.1927. Автор статті був командантом одної зі сотень цього корпусу.

Антанти, Денікіна і польських леґіонів на Півдні [redacted] України був дійсно заплянований.

[redacted] Тепер, (пише Винниченко*) — коли в більшому світлі ви-(—)являється справжня фізіономія отаманських діячів, коли уважніше придивитись до підписів, що стоять на цьому договорі з українського боку (Ген. Греків і Ген. Матвіїв), коли пригадати все непевне, підозріле поводження Грекова в Києві його чуду, майже провокаційну отвертість на Трудовому Конгресі що-до нашого військового стану [redacted] його залякування силами большовиків, (підчеркнення моє - О.Д.), коли прослідкувати всю його дальшу контрреволюційну й єдинонеділимську діяльність; коли далі мати на увазі, що Генерал Матвіїв був цілком виразний руський чорносотенець і виявив себе згодом явним денікінцем; коли все це взяти на увагу, то являється питання: а чи не було, справді, такого (тільки таємного навіть від українців) договору між цими представниками української влади і французько-руськими генералами?

Може бути, що в тих підозріннях є і зерно правди бо, дійсно годі повірити, [redacted] щоб Військове Міністерство чи там Ген. Греков не мали, коли можна так висловитись, найменшого поняття про склад і силу не то що цілої української армії але навіть найближчого від Київа фронту. Наведений [redacted] Винниченком звіт Ген. Грекова дає справді багато до думання.

Тут, думаю не від речі буде згадати, що от. Болбочана підозрівав також дехто в подібних [redacted] інтригах. Відведення Запорізького Корпусу з Харківщини до Дніпра мало мати також на меті змусити Директорію піти на співпрацю і порозуміння з Антантою і Денікіном.

---

*) Відродження Нації. Том III. Стор. 254.

Отже як звісно за евакуацію Харківщини і за спробу перевороту (заложення команди Запорізького Корпуса, літом 1919 р., по його повороті з Румунії) полк. Болбочана, віддав от. Петлюра під суд. Чи суд виявив його вину за невдачі і відступ Запорізького Корпуса на початку 1919 р. не відомо.

„Знаю, що всім дуже хотілося обвинувати (мене) [redacted] — писав ідучи вже в Станиславові в своєму „Відкритому листі" [redacted] з дня 10. лютого 1919 р. полк. Болбочан — за мій відхід від Харкова і Полтави. Я цього якраз чекав. Але Ви побоялися про це навіть питання підняти і то з двох причин — перше всього Ви всі почували себе страшенно винуватими в цій справі і боялися над собою суда, а по друге — межи Вами навіть не було зовсім військових людей, котрі розуміли б оцінити ситуацію (може Тютюнник, а може фендрик? *)) і зуміли б добудувати проти мене обвинувачення!" **)

Дня 29 червня 1919 р. на основі присуду військового суду полк. Болбочана розстріляно в м. Балині. Його однодумці і прихильники зробили з Болбочана жертву особистої пімсти Головного Отамана С. Петлюри і взагалі Болбочанових ворогів ***)

---

*) Фендриками називає Болбочан старшин-Галичан.

**) Монкевич, Борис: „Лицар незломний". Світлій памяти от. Петра Болбочана розстріляного укр. республіканськими військами 29.VI.1919". „Поступ" (Львів), 1929, ч. 6/7, стор. 198-203.

***) Шемет Сергій: „Полковник Петро Болбочан" (Замітки до історії Запорізького Корпусу 1917-1918 рр.) „Хліборобська Україна". Книжка IV. Стор. 233.

[redacted]

Abs. Josef Bruin
Königsberg i/Pr., Georgstr. 11 II
(Deutschland)

16

Chwalna Redakcia
„Litopysu Czerwonoji Kalyny"

Lwiw - Lwów
ul. Ruska 18 III
(Polen)

Königsberg
(Pr.) 6
R 129 a

Einschreiben

II

WARSZAWA 1
22 II 30 -9
b

LWÓW 1
23 II 30 21
2

О. Думін

Моя поїздка на Катеринославщину на передодні повстання проти гетьмана Скоропадського.

(Спогад).

В серпні 1918 р. дозволив гетьман Скоропадський на відновлення роззброєної і зліквідованої Німцями 1-ого травня по його тайному наказу формації Січових Стрільців. В Білу Церкву яку визначено за місце сформування „Окремого Загону С.С.-ів" зачало знова збиратися стрілецьке товариство.

Нова „збірка" [redacted] на загал проходила мляво. За місяць сподіваних сотень добровольців голосилося до Загону ледві десятки, так що до другої половини вересня не було з чого сформувати навіть одної порядної сотні. Що йно після цього як в Білу-Церкву прибув сформований з Січових Стрільців в Запорізькій Дивізії*) піхотний курінь а також батерія (без гармат) і дві ватаги скоро[redacted]рілів Загін прибрав поважніший вигляд.

Новоприбувші відділи пересформовано і створено з них: три піші сотні, сотню скорострілів, булавну сотню, батерію, кінну розвідку і ін. Потім повстала ще й четверта піша сотня та школа підстаршин. До 15-ого падолиста тобто до виступу С.С.-ів проти гетьмана Скоропадського назбиралося в Загоні разом 816 стрільців і 46 старшин так що навіть тісні штати затверджені гетьманським Міністерством війни, які дозволяли мати в Загоні більше десь як 1000 люда не були заповнені. Та штати штатами, їх можна було, як це робилось тепер під час війни, натягнути як завгідно (в Загоні) під різними претекстами скріпити ще ці три сотні люда понад приписане число, але їх не було.

Чому до Загону так слабо напливали добровольці не сказати не вмію. Може бути, що цьому винно вербункове бюро С.С.-ів в Києві (містилося при вул. Великій Підвальній, проти готелю „Версаль", де за Директорії стояв „Політичний Відділ"), може бути що воно не завдавало собі великого труду, щоб скріпити Загін, але можливо також, що

*) Після роззброєння С.С.-ів в Києві, більша їх частина опинилася в Запорізькій Дивізії, де з піхотинців зібрано один курінь в 2-ому Запорізькому полку.

гетьманські власти, до своїх рядів горносогенці, ставляючи цій праці які перешкоди. Та так чи инакше в Білій-Церкві до повстання, коли б не приїзд С.С.-ів із Запорізької дивізії, було б назбиралося не більше як 400-450 людей і то по більшій частині новобранців, втікачів з Холмщини і Галичини, з військовим ділом не обізнаних або знайомих слабо. Без куріня і взагалі відділів що прийшли в Білу-Церкву з Чернігівщини (Харківщини) де була розташована Запорізька дивізія) ледви чи можна було б в радості пориватися проти гетьмана а зглядно ворогів; щойно проголошення ним федерації з Росією, проти Московського панування.

Зокрема щодо старих стрільців Січ. Стрільців з 1-ого тілого полку в Києві, розброєного Німцями по наказу Скоропадського, то з їх в Загін вернула мала (частина тільки). „Старих стрільців" Галичан з часів Центральної Ради могло бути в Загоні не більше як 35% відсотків з його стану напередодні повстання. Ці старі „стрільці", що переховалися в Запорізькій дивізії, ці вернули до своєї стармашні, инші розбрелись по Україні і їх виловила австрійська польова жандармерія і відставила до Австрії або вони самі добровільно повертали до Галичини. Ще инші

Познаходили

знайшли собі занятія або [redacted] повертали до наддніпрянських військових частин. Ці також були втрачені для Загону.

Підготовляючись до повстання Команда С.С.-ів робила різні заходи, щоб [redacted] як найскоріше побільшити стан Загону. Побіч вербункового бюра в Києві, висилала вона [redacted] також своїх старшин (в різні місцевости України з дорученням вербувати [redacted]-охотників а при цій нагоді звязуватися з місцевими [redacted] повстанчими „штабами" і обережно інформувати їх про назріваючийся вибух.

Один зі старшин С.С.-ів [redacted] Кирило Кущнірук прим. в місяцях вересні і жовтні обїхав з цею метою Полтавщину, Волинь і південну частину Київщини а в нарешті віїхав в Богуслав і Звенигород де [redacted] пробував звязатися з повстанцями Київщини.

Чи ~~ці~~ спроби ~~вдаватися я не знаю~~. звязатися з повстанцями вдавалися я не знаю, бо Кушнірук в своїх спогадах з котрих я зачерпнув ці інформації о тім більше не говорить. Що до добровольців то знаю, що місія Кушнірука не повелася і він навербував їх зовсім мало. Кромі Кушнірука, о скільки собі пригадую, їздив з таким же дорученням по Україні значковий (поручник) Винницький і якісь два підстаршини. Але і їм не пощастило. Вони звербували до загону всего кільканадцять парнів, що в війську ніякому ще не служили.

В другій половині жовтня одержав і я подібне завдання, але це трапилося зовсім случайно. Одного дня служебовим шляхом іменно попрохав я команду загону о уділення мені одномісячної відпустки на Катеринославщину, для полагодження там моїх рідних особистих справ. На другий день одержав я візвання явитися в цій справі особисто в команді загону. Я пішов туди і зголосився в нач. штабу ~~загону~~ військ. старшини Мельника. Мельник сказав мені, що відпустку я одержав і можу виїхати але команда загону доручає мені використати мій побут на Катеринославщині і занятися там вербунком охотників.

Це доручення дано мені тому, що я з Катеринославщиною а точніще говорячи з районом
знав копалень заліза мав вже з давнища звязки і немало тамошних Українців і тамошні обставини. В районі копалень заліза пробував я ще перед революцією як полонений а опісля за революції працюючи над зорганізуванням полонених-Галичан увійшов я в звязки з місцевими організаціями і повсюдними тамошніми діячами. В січні 1918 р. виїхав я звідтам зі зорганізованою мною вже сотнею полонених до С.С-ів в Київ але з Катеринославцями не стратив дальше взносин тим більше що з декотрими з їх лучили мене незвичайно щирі особисті звязки.

Після розброєння С.С-ів в Києві, виїхав я знова на Катеринославщину. Перебувши [illegible]

-час в Верх-Дніпровську у гостині у свойого товариша хорунжого С. С-ів Скалія, що тоді був там повітовим комендантом, обняв я при кінці травня посаду начальника міліції ж. з 7-ого району того якраз району в котрому я пробував колись як полонений. Та моє начальникування тревало не довго. Австрійська військова команда в Кривому Розі дізнавшись, що я бувший полонений начала на мене полювати. Мені прийшлося посаду ~~[illegible]~~ покинути і податися до стрілецького азилю — 2-го Запорізького полка, що тоді стояв на Харківщині. В тому часі Австрійці були вже арештували Скалія а в Верх-Дніпровську на його місце засів якийсь російський чорносотенець. Подібно (рудничного) начальником повітової міліції ~~[illegible]~~ замісць ~~[illegible]~~ одного інженера (назвиско його забув) Українця став якийсь бувший царський ~~[illegible]~~ "справник".

Від такого начальства мені розуміється не було чого ждати добра, навпаки треба було надіятися на якінебудь хомету. В цих часах гетьманської реакції російські чорносотенці не на шутку забралися до викорінювання всього що тільки пахло мазепинством і самостійничеством. Це все змусило мене виїхати з Катеринославщини і шукати захисту в Запорізькій дивізії.

Доручення дане мені тепер Командою Загону було зовсім зрозуміле. Я знав місцевих українських діячів, мав в їх довіря і виповнити вкладену на мене задачу було не трудно. Так думала Команда так думав і я їдучи на вимріяні, незабутні, сонячні, веселі запорізькі степи.

На другий день виїхав я з Білої Церкви. Подорож в инших часах може була б ~~не такою цікавою~~ одноманітною але тепер як в ~~[illegible]~~ потягу так і по стаціях можна було робити ~~цікаві~~ різні ~~[illegible]~~ помічення особливо в відношенню до австрійської армії і це подорожі надавало чимало цікавости.

В постійному потягу, що ішов в Миколаїв здається, заняв я одно місце в переділі другої кляси, де вже сиділо кількох австрійських старшин.

Вони балакали по німецьки. Я звичайно не зраджував, що їх розмову розумію і при тій нагоді довелося мені почути багато цікавих річей о яких я дотепер сидячи в таборі не мав поняття.

Служба, вправи, виправи, спортання на стрільниці і т. д., це була праця за якою в останніх часах в таборі ні один старшина не мав часу прочитати і часописі. Направді нам відомим було, що Болгарія капітулювала, що австрійське і німецьке правительство звернулося до Америки з мировими пропозиціями, і що австрійський цісар Карло видав Маніфест до народів Австрії але чи це і як відбивалося на австрійській армії на Україні, як вона на це реагує ~~...~~ цього ніхто у нас рядових старшин не знав і що правда не застановлявся над цим. Що в австрійській армії вже зачинає вариться, що вона з дня на день чим раз більше розкладається ніхто з нас не догадувався.

Але тепер з розмови австрійських старшин довідався я дуже багато. Я довідався про її настрої не тільки тут на Україні але і в Австрії довідався, що австрійська армія розкладається і її розкладу нічо не зможе повздержати.

ту кочув

Один зі старшин вертав як раз з якоїсь командіровки чи відпустки і розказував прямо неймовірні речі. В Австрії по його словам панує великий голод а в звязку з цим вибухають в різних місцях голодові демонстрації, страйки, заворушення а навіть військові бунти. Австрійська армія, виходило з його слів, розлітається: дезертирів всюди така маса, що їх вже ніхто й не ловить. Анархія росте і грозить залляти собою цілу Австрію. „Es ist ~~...~~ schrecklich was sich überall eit" - повторяв він раз по раз.

По мінах його товаришів видко було велике пригноблення і резигнацію. Вони знова розказували про настрої австрійських часток на Україні. Ту як можна було догадуватися справи стоять не лучше. В армії творилося

щось їм зовсім не зрозуміле, щось що охоплювало їх неспокоєм і страхом, щось одним словом що для них було страшне. Австрійські частини на Україні покищо отверто не бунтувалися бо принайменше голод не докучав їм, але що і в їх закипить з цього старшини здавали собі справу.

Дійсно воно до цього йшло. Австрійська армія на Україні на очах переставала бути армією. Вимовною ілюстрацією до цих песимістичних розмов австрійських старшин були залізничі станції переповнені галасуючими громадами австрійських жовнарів. З їх тепер рідко хто здоровив своїх старшин, а як і робив це то незвичайно недбало, лниво якось, от так по старій більше привичці як ~~[illegible]~~ з обовязку. Колишнього „ціра мацького" здоровлення „бига в дах", щоб аж шапка злітала з голови не осталось і сліду. Жовнярі купами облягали станційні буфети, пристанційні будки з харчами і перекупок галасуючи, ~~[illegible]~~ штовхаючись, клянучи на всіх язиках пестрої монархії. Деякі з їх крутилися босі і без крісів але з туго набитими „рюкзаками", обдерті і брудні з насадженими на „бакир" шапками вони їли без перестанку наче прочуваючи що ~~дома їм прийдеться~~ Україна скоро ~~[illegible]~~ минеться і в себе дома треба буде добре поголодувати. Більшість з їх робила вражіння мародерів ждучих нагоди щоб кинутися до грабунку. В кілька тижнів воно й дійшло до цього.

З цеї подорожі відмічу ~~[illegible]~~ одну характерну подробицю по якій можна було також пізнати настрої Австрійців згідно австр. старшин. Діло в тому, що передтим в поїздах були завсігди окремі вагони а як ні то переділи для старшин української і старшин австрійської армії. Австрійці ~~розміщу~~ розміщувалися по своїх переділах вигідно і нікого з українських старшин, хоч і в переділах призначених для їх не було ні одного свобідного місця до себе не впускали. Панове - оку-

панстви їздили вигідно, українські старшини на власній землі у власних залізницях мусіли тиснутися як селедці в бочці і на це не було ради. По станціях стояли австрійські відділи і Австрійці були всюди панами. Подібно їздили австрійські підстаршини. Навіть для тих мусіли українські залізниці до- резервувати окремі вагони або окремі переділи.

Тепер я вліз до австрійського старшинського переділу і до мене якось ніхто не мав ніяких претензій. Вправді мої спутники з початку хмурилися, глядячи на мене з під ока і ніби мали охоту мене випросити зі свойого переділу але ніхто з них не сказав мені нічо. Така толєранція два три місяці передтим була не можлива, але тепер австрійські старшини видко мали дечого більше на голові як в окупованій країні пильнувати свойого престижу. Вони мусіли замічувати також що і на Україні небо затягається тяжкими хмарами і воздух стає гарячійшим. А в таких обставинах хиба не безпечним було у очне домовочи обиви.

Так ту перемкнов але з багатьома новими вражіннями і помиченнями заїхав я до станції Пятихатки. Поспішний поїзд ~~дальше не~~ ішов дальше на південь і мені треба було пересідати на пасажирський поїзд, що ішов в напрямі Кривого Рогу.

Станція Пятихатки. Скільки спогадів знова викликав в мене її вид. За російських часів переїздив я через неї як полонений до Вечірнього Кута, через неї переїздив я під Різдво 1917 як делегат від полонених Криворіжських копалень як делегат до Генерального Секретаріяту Військових Справ, ії працював я здавалось на віки виїздючи в січні 1918р. з полоненими товаришами до Січових Стрільців. З Пятихатками прилучилася мені знова сустріча за гетьманщини після розброєння нас в Києві а оце я знова опинився на ній і в душі знова вітав її а з нею і мою ~~рідну Батьківщину~~ дорогу

Катеринославщину.

Тепер пятихатська станція в ~~було~~ многочому нагадувала мені кінець 1917р. Перед роком заповняли її салдати демобілізованої російської армії а тепер облягали її наче сарана Австрійці. ~~Їх було всюди повно~~. На пероні в чекальнях, при буфеті, всюди було їх повно. В цій товпі, як звичайно в австрійській армії в часі війни, можна було почути різні мови, але найбільше мадярської. Мадярів ~~було на станції~~ можна було стрінути на кождому кроці і вони цій пестрій кровнярській товпі надавали власного обличчя. Їх дика гайка, вигуки, крики, пяні співи, заповняли цілу станцію. Инші „язики" держалися скромніще і їх чути було тільки де-де. Цікаво, що старшин в цій товпі я поза двома чи трьома хорунжими не завважав ніяких. Зрідка тільки висунувся з товпи якийсь польовий жандарм, але в їх лиці були також не жандармські і вони серед цеї товпи почувалися здавалося мені не особливо добре.

З якоюсь не означеною вже приємністю ходив я поміж цю товпу, обсервував її і робив порівнання з тим що бачив на пятихатській станції перед роком. Я дуже бажав стрінути свого земляка з Галичини, але вскорі надійшов потяг з Катеринослава і я мусів залишити свої пошукування.

До Кривого Рога чи властне в напрямі його їхалося досить краще як з Білої Церкви в Пятихатки. В потягу не було вже стільки Австрійців і місця в всіх вагонах було доволі. Сим разом їхав я в товаристві кількох українських старшин, як з розмови можна було догадатися не великих приятелів гетьманщини і це нас до себе зблизило. На розмові про це що діється на Україні, час злетів дуже скоро і я не спамятався як потяг заїхав на станцію ~~Ал~~ Вечірний Кут.

Я вийшов з вагона і направився до станційного будинку. Якаж була моя втіха коли сей-

 26

час-же перед станцією на пероні побачив кількох своїх старих знайомих залізничників, щирих Українців з якими в недавньому минулому стільки зазнало мене радості ~~і смутку~~, ентузіязму і ~~[illegible]~~ а часом смутку і зневіри. Я підійшов (навіть) до них і ми розцілувались. ~~[illegible]~~ Я не знаю, що викликало в нас цей сентимент. Ми були старими знайомими, ми сходилися бувало часто, але і розходились прощаючись без сантиментів, розходились бажаючи собі і своїй справі успіхів і стискали собі кріпко руки. Тепер під впливом якогось незрозумілого ~~хочу~~ почуття, якоїсь скритої на дні душі ніжности а може в прочуттю чогось великого, що мало нас злучити зі собою ще кріпче ми — розцілувалися. Наше привитання само зі себе випало навіть на зверх таким щирим як ніколи дотепер.

З перону перейшли ми до станційної службової кімнати, де стрінув я знова помічника начальника станції Серба, одного з найбільш свідомих і завзятих Українців-залізничників в цілому Вечірньому куті. З ним привитання було не менш сердечне чим з його товаришами.

Залізничники сейчас зачали розпитувати мене про „новини", про це що діється в Києві, про Січових Стрільців а телеграфіст Яків Медвідь таки прямо запитав чи довго сидітиме ще Скоропадський в Києві. На таке питання я не був приготований і відповів на його якимсь жартом, тим більше що в кімнаті був між залізничниками один урядовець, Гаврилів чи Гаврилюк його називано, щирий вправді Українець але відомий мені з часів мойого начальникування в місцевій міліції як великий прихильник гетьманщини.

Зрештою на це питання не міг я ~~нічого а приналежніше нічого певного відповісти~~ ~~бо~~ відповісти бо про підготування повстання мені нічого позитивного не знав а тільки з намеків, що робилися в Білоцерківському таборі я

мі догадувалися що кого касіться. З цеї то причини розмову про Скоропадського перевів я на иншу тему. Я волів о цьому поговорити на другий день в тіснім цьому кружку як перед так великою авдиторією розправляти о цьому чого тільки догадувався.

Умовивши стрічу зі Сербом на слідуючий день, побув я ще кілька хвилин в товаристві залізничників а потім розпрощався і пішов на Новоросійську копальню до лікаря Андрія Івановича Войника, де мав переночувати. Цього дня годі мені було довше оставати на станції, бо я чувся стомленим подорожю і хотів [redacted] спочати.

Вере безлично, вони я пішов до Новоросійської копальні. Ще перед роком кипіло на ній життя мов в великому муравнику, стукотіли залізні вагонетки, шипіло і гуркотіло кільканайцять парових машин, роздавались крики надзирачів, вигуки робітників... Тепер все це зникло. Руді горбки, що потворились з вивезеного з нутра копальні каміння начали заростати травою. Довкола панувала неприємна і гнітюча тишина. З одного тільки "номера" доходило слабе пихтіння парової машини. Це як я довідався, випомповували воду, щоб не затопила шахт, але праця над видобуванням руди припинилась майже цілковито. Мені стало й сам не знаю чому якось дивно неприємно на души. Ця тиша і спокій вразили мене і знова насунули рідні спомини з часів мойого полону.

Ще чверть години ходу і я станув у Войника. Побачивши мене, мій колишній опікун і протектор зрадів ~~нов~~ наче своїм найблищим. і зразу засипав питаннями "що чувати нового."

З Войником, який від кількох літ

був шахарем на Новоросійській копальні позна-йомивсь я на другий день мойого приїзду в Вечірний Кут. Дізнавшись, що я Українець, він зайнявся мною і допоміг мені не в одному. З вибухом революції Войчик притягнув мене до співпраці в українському гуртку на Новоросійській копальні і наші відносини ~~[illegible]~~ стали ще більш тісними. Згодом Войчик брав мене зі собою на кожні українські збори, мітинги, свята, концерти, що відбувалися дуже часто по околичних копальнях. І на кожних зборах мі~~[illegible]~~нгах, святах на бажання Войчика я мусів виступати з промовами. З початку я не відмовлювався і вимовлювався тим, що ~~[illegible]~~ австрійсь- ~~[illegible]~~ кий [illegible] може (мій) зрадити декого з присутніх а також і тим, що ще ніколи перед такою масою народа з промовами не виступав. Але мої виговори нічо не помагали.

— Ви мусите виступити і ~~сказати~~ розказати публиці дещо з історії України — обривав мої аргументи Андрій Іванович і я виступав і що дальше виступав з успіхом. А ~~Ато~~ Войчик радів і тішився моїми успіхами наче бог знає чим.

Правда перед революцією 1917 р. я в дечому з Войчиком не міг погодитися. Він прим. дуже одушевлявся побідами російської армії над Австрією і дуже бажав ~~собі~~ щоб Галичина і Буковина остались при Росії.

— Коли Галичани і Буковинці будуть з нами, тоді ми із Росією заговоримо інакше — говорив він бувало, — тоді Росія мусить дати нам автономію ~~а~~ а маючи автономію ми зробимо що захочемо. —

Надармо на примірі „господарки" Москалів в Галичині старався я доказати Войчикові мильність його поглядів. Надармо старався його переконати, що Московське армо

щойно тоді вдавилоб нас так за горло що ми і дихнути не моглиб і що прилучення Галичини та Буковини загальмувалоб наше національне відродження на кілька десятків літ. А — Андрій Іванович стоїть при своєму.

Ще і на початку революції Войчик не уявляв собі України інакше як автономної країни в звязку з Росією (таких що думали о її самостійности тоді можна було певно почислити на пальцях) і тут в нас виникали також суперечки. Але де далі Андрій Іванович чим раз більше змінював свій погляд на будучність України і літом 1917 його політична еволюція закінчилась самостійництвом.

До гетьмана в перших початках його власти Войчик ставився не ворожо. Навпаки він бачив а радше хотів бачити в ньому запоруку скріплення української держави. Коли ж гетьманське правительство почало обсаджувати всі відвічальні державні посади росийськими чорносотенцями найгіршого сорту, коли українські діячі, українська преса, шкільництво почали переслідуватися не гірше як за батюшки-царя він охолов в своїй прихильности до гетьманської власти.

Так було в липні, коли я виїздив з Вечірнього Кута до Запорізької Дивізії. Чи опісля, Войчик остав при своїх поглядах чи змінив і в якому напрямі мені було не відомо і тепер рішив я цю справу вияснити. Мені о скільки я хотів виконати вложену на мене задачу командою С.С.-ів орієнтація Войчика не могла бути байдужою. Войчик, хотяй опісля відтягнувся був дещо від громадської праці всетаки серед місцевих українців користувався поважанням і авторітетом. І це думав я використати при вербованню охотників до загону.

По вечері ми розбалакались з Андрієм Івановичом на добре. Я на разі ~~ні слово~~ не зраджував йому ні словом, що проти гетьмана щось готовиться. а сказав тільки що приїхав від-

бачити свою наречену та при цій нагоді звербувати дехого з місцевих Українців до загону. Я є зробив зовсім добре, що не сказав Войчикові дальше. Він, як я завважав, таксама мусів чути що проти гетьмана щось готується і дуже цим непокоївся. Войчик признавав, що гетьман завів покладані на нього деякими Українцями надії, що гетьман показався зовсім не спосібним правити Україною і видав її на луп російських наволочі, і що Україна переживає не гірші часи як за царату. Все Войчик признавав.

— Але - говорив він — треба потерпіти, тепер повстання проти гетьмана було б дуже не на часі. — В звязку з цим він розповідав мені, що на копальнях серед большовиків помітно якесь оживлення. В Донецькому басейні, як він довідався від знайомих інжінєрів, що часто їздили туди, большовики дуже активні і по всім признакам до чогось готовляться. Це його дуже непокоїло і це висвітлював він як головний аргумент несвоєчасности повстання проти Скоропадського. Большовики, по його думці, тепер коли Австрійці розлітаються і вертають домів, коли Німці просять мира і можуть небаром тепер вернути в Німеччину, схотять використати проти гетьманське повстання і знова може їм вдасться захопити в свої руки Україну. Однак що робити щоб не дати російській чорній сотні цілковито запанувати на Україні, щоб не дати їй вхопити за горло прямо всього українського руху щоб оборонити Україну від наступаючого на її груди чим раз сильніще брутального жандармського чобота Войчик не вмів сказати.

З одної сторони страшний гніт нахабної, цинічної противної сказненою лютю проти всього що українське російської чорносотенщини з другої страх перед большовиками це були ті площини на яких Войчик розглядав аргументи за і проти повстання. Він опускав при цьому з

з під уваги інші не менше важні моменти і очевидно доходив до небажаних заключень. З цієї його балачки я виніс враження, що він в успіх повстання не вірить.

Цього вечера говорили ми і про інші речі але я все старався звести розмову на гетьмана, щоб знати що дальше говорити з Войчиком відносно вербування добровольців.

Мимо цього що я був втомлений по дорозі наша балачка затягнулася мало що не до півночі. Але я цього не жалував, навпаки був вдоволений, що вияснив настрої Войчика. Я й надальше відносився до нього з повною пошаною і довір'ям, але мені було ясно, що Войчик втратив багато зі своєї давнішої енергії, запалу і віри. ~~[illegible]~~ і що мені треба буде з моєю справою звернутися до інших людей.

На другий день відвідав мою наречену панну Погребняк, потім старого козарлюгу Браковського а вкінці йдучи на станцію щоб побачитися зі Сербом вступив і до начальника Державної Варти (міліції) Кириловича.

Кириловича знав я також ще зперед революції. Він тоді був в Вечірному Куті поліцийним приставом. На початку революції Кириловича усунено з посади і він був кудись виїхав. З приходом німців він вернув знова в Вечірній Кут і жив там в будинку міліції, що належав до місцевих копалень.

Коли я обняв посаду начальника міліції мені знова прийшлося стрінути з Кириловичем. Я до нього ніяких жалів не мав і ми були зовсім добрими сусідами. Часом приходилося мені звертатися до нього за деякими порадами (головно в річах що дотикали різних поліцийних ~~законів~~ приписів і діловодства) і він все уділяв їх мені дуже радо. В липні назначено Кириловича на моє місце начальником міліції; я передав йому урядування без ніяких інцидентів і ми розстались ~~також~~ зовсім добре. Ту мушу

згадати, що тільки завдяки Кириловичові я не попав в руки Австрійцям, що хотіли мене арештувати і вивезти в Австрію. Кирилович іменно поїхав за якоюсь орудкою в Верх-Дніпровськ і там від своїх товаришів в повітовій управі Державної Варти (-там сиділи все старі царські урядники і надзирателі і пристави) довідався о цій затії і попередив мене про небезпеку.

На загал Кирилович був білим круком серед поліційників старого режиму. О ньому розказували мені на копальнях багато але тільки доброго. Він навіть серед місцевих большовиків не мав великих ворогів. О Кириловичові оповідали прим., що в 1905 р. він не одного спас від заслання на Сибір а може (робітника-революціонера) і від чогось гіршого. Приведуть бувало поліційники до нього якого небудь агітатора чи взагалі „подозрілого" в революції, він подержить його в себе кілька днів під арештом, потім закличе до себе, порадить йому забиратися з Катеринославської Губернії і знищивши його „дела" відпускає на волю. В загалі до політичних мав Кирилович відноситися якнайкраще і навіть місцеві большовики не могли йому нічо „пригадати" з його попередньої діяльности. Тому, що Кирилович був Білорусином, дехто догадувався, що він робить це з розмислом як ~~білоруський~~ щирий білоруський патріот. Скільки було в цьому правди я судити не беруся, досить цього, що Кирилович був „Людиною", а це серед російської поліції траплялося дуже-дуже рідко.

З окрема що до полонених Австрійців то як я зачув, по інших районах панували страшні відносини. Над полоненими стражники „знущалися в нелюдський спосіб — цього в (за найменшу провину) стані (поліційному районі) Кириловича не було. Навпаки на Новоросійській копальні прим. полонені дозволили собі раз навіть застрайкувати, ~~а це вже ніде було [illegible]~~ Кирилович довідавшись о цьо-

му приїхав на копальню, скликав ~~збори мітінґ~~ по-
лонених на мітінґ, висмикав їх грошей і полагодив
справу. Чим були скінчилися стрейк полонених
де инде лишим було довго розказувати, з ними
були поступили по законам „военнаво времені”
~~і їм було б~~ і свій страйк вони були памятали
до віку...

Їдучи ~~до Вечірнього Кута~~ в на станцію я не мав наміру
вступати до Кириловича. Вправді я за його попе-
редження мене перед небезпекою зі сторони Австрій-
ців (літом) був йому зобовязаний, але відвідувати
його тепер коли він став начальником ~~земської~~
~~поліції~~ поліції чи як вона за гетьмана називалася
Державної Варти і працював рука в руку з россій-
ськими чорносотенцями було мені неприємно і нез-
ручно. Але я передумав. Про мій побут на копаль-
нях — розважав я — Кирилович буде й так зна-
ти. Коли я часто буду сходитися з місцевими Ук-
раїнцями, буду показуватися то на одній то
на другій копальні, то це може видатися полі-
ції підозрілим і тому лучше відразу ті підозрін-
ня розвіяти. А при цій нагоді міг я розвідати
що думає Кирилович про положення на копаль-
нях, чи не має ~~чи не знає~~ яких підозрінь проти
котрого з тутешніх Українців, або взагалі чи не
має „свише” яких вказівок, дотично Українців.

Взявши все це на увагу я рішив
таки вступити до Кириловича! Кирилович при-
йняв мене незвичайно чемно. ~~Він розказував мені~~
Він розказав про свої заходи біля зорганізування мі-
ліції чи пак Державної Варти, а оповів про свої
відносини до копальняної адміністрації, нарікав-
ючи весь час на погані часи і при нагоді — Кири-
лович любив випити — взагалі мався надзвичайно
добре.

В свою чергу мусів і я розказати Ки-
риловичеві про свої пригоди після виїзду з Ве-
чірнього-Кута. Розмова зійшла і на Січових
Стрільців. Про них чув він дотепер не багато, але
знав що мають бути „хорошіє солдати”.

– Вже Осип Олексійович, остановилися певно в пана Погребняка? – запитав мене в [illegible] ший балачці Кирилович ~~[illegible]~~ (?)

Я відповів, що остановився у пана Войника а у Погребняків був саме перед приходом до нього. Отже, що я приїхав відвідати тільки свою сестру, о цьому Кирилович не сумнівався. Що я при цій нагоді зайду до ~~[illegible]~~ знайомих Українців, для нього було також зовсім зрозумілим. Значиться ~~[illegible]~~ що відноситься до поліції діло було полагоджене. і я тепер був забезпечений перед евент. доносами місцевих горносоленців, для яких я був сіллю в оці вже здавна.

тепер

Вони хотіли були звернути увагу Державної Варти на мій побут, і зустрічі з місцевими Українцями, то Кирилович вже знав, що мої відвідини це ~~мої~~ так сказати „фамілійна справа" і нічого в ній дивного не (має) має. ~~[illegible]~~ А добрі зносини з Державною Вартою в цих часах все таки могли пригодитися.

В мене що правда ~~[illegible]~~ відпускні і подорожні документи були в порядку і мені як українському старшині в звичайних обставинах нічого було боятися якихнебудь неприємностей, але в тодішніх часах „раз були" повних здирства, розбишацьких шайок російських карательних отрядів" і повсюдної сваволі, лучше було бути обережним. ~~На~~ Вечірньому [illegible] з горносоленцями мав я багато ворогів з часів моєї праці на Копильнях 1917–1918 рр. і коли тепер влада була в руках їхньої братії, мені легко могла лучитися якаанебудь халепа. Тому відвідати Кириловича, побалакати з ним, ~~[illegible]~~ розвести його, уважав я дуже, але мені не пошкодить а помогти може.

При цій нагоді довідався я від Кириловича про настрій на Копильнях. Він подібно як Войник розповідав мені про підозрілих

рух серед місцевого робітництва тільки ще з більшими успіхами; і він нарікав на копальняні дирекції, що вони на побажання робітників не звертають ніякої уваги, навпаки поступають так наче б їх хотіли ще більше дразнити. О місцевих Українцях і о якому небудь підозрілій акції з цеї сторони, хоч і я звертав розмову на цю тему, Кирилович не сказав мені нічо. Він навіть запевняв мене, що українці місцеві зовсім льояльні громадяни і вдоволені владою теж масна. Чи це дійсно було його переконання чи тільки куртоазія тоді певно сказати. Я маю враження, що Кирилович в цьому случаю не був щирим і говорив не це що думав, і що йому було відомо, а це що місцеві Українці не були натто захоплені теж матищиною із-лу було відомо зовсім певно.

Наша розмова затягла. Кирилович вихиляв чарку за чаркою. І його звичайно слезяві очи почервоніли і слезили ще більше – здавалося що Кирилович плаче. а це був знак, що він вже під охотою".

" – Знаєте Осип Олексієвичу – взявши мене за рамя і глядячи мені якось дивно в очі ~~сказав він~~ начав мій собесідник – часи бачі непевні настали, що дійсно людина не знає, чого має сподіватися від завтрішнього дня. Всюди відчувається якийсь то несупокій, хвилювання а ту як на біду ще й воші Австрийці домів віходять.... Не знаю що з цього „получиться". Ще як вони тут у нас стоять то пів біди але як ідуть вони в Австрію то чорт його знає, що за кампа готова заваритися в нас. А ту ще ці копальняні дирекції ... Я їм не раз говорю, щоб вони робітників не дразнили... Не знаю чи це скінчиться добром.... Ви мене розумієте Осип Олексієвичу!... –

Кирилович підчас цеї бесідки

весь час держав моє рамя в своїй руці і щоб заакцентувати ~~[illegible]~~ свій „виклад" стискав його і енергічно-п'яно потягав його в долину. Я притакував йому і старався вдавати як найбільше зацікавлення або здивування.

— А скажіть Осипе Олексієвичу; але „откровенно", що Ви думаєте, удержиться гетьман після цього як від нас уйдуть Австрійці і Німці чи ні? Скажіть як по вашому, але скажіть так щиро „на совєсті." —

~~Звичайно, що я начав Кириловича впевняти приймаючи це Кириловичове~~. Ця Кириловичова „откровенность" мусила мені видатися підозрілою і мені не осталось нічого иншого як заявити йому, що переворот (ніякий) ~~не~~ проти гетьмана не можливий і що він має на що спертися, щоб удержатися при власті. Так і як инакше міг я відповісти йому начальникові Державної Варти, ~~[illegible]~~ вправді людині, що мала добру опінію в загалу, але людині яка все таки ціле своє життя перевела на поліційній службі: з досвіду і з оповідань знав я, що російські поліцийники надзвичайно хитрі на-„роб", і при чарці ~~[illegible]~~ звичайно робилися нібито дуже щирими, пропонували собутильникам „босочку по гулям" а почуте пильно мотали на вус. Я не мав ~~[illegible]~~ причини підозрівати і Кириловича в таких намірах супроти мене, але осторожність, говорив я собі, — не пошкодить.

Ми посиділи ще з пів години і ~~[illegible]~~ я почав прощатися. Кирилович прохав, щоб коли я прийду в Вечірній Кут другий раз привіз йому військову шинелю ~~[illegible]~~ з якої можна би зробити для свого сина гімназиста плащ. Я обіцяв це зробити і певно ~~[illegible]~~ був би зробив але сталось инакше; ми розпрощались з Кириловичем, щоб ніколи в життю

мабуть не побачились.

Від Кириповича пішов я на станцію.
Серб і Медвідь ждали там в(ре)[мене]. Ми пішли
до Серба домів, де в нього могли свобідніше гово-
рити. Там розказав я обом про становище в Бі-
лій Церкві і про це чого приїхав.

Показалося при цьому, що Серб і Мед-
відь о цьому що приготовляється проти гетьма-
на знали більше чем я. Вони стояли в контакті
з Катеринославом і звідтам мали різні інфор-
мації і інструкції. О тому однак всьому що
що ? їм було відомим, говорили вони мені до-
сить загально а я двічі рав за невідповідне ви-
питувати про подробиці. Вони були як наме-
[illegible] зобовязані додержувати конспірації і я
розумів що більше вони розказувати понад
загальні річи не можуть.

Що до вербування В. С. С.-ів то во-
ни годилися мені в цьому помочи і агітувати
по копальнях за цим, щоб охотники їхали в Бі-
лу-Церкву. Але при цьому завважували, що
в іх на Катериносла(в)щині також щось фор-
мується чи задумується формувати і тому чи
в Білу Церкву вийде поважніше число добро-
вольців. Хто і що формує ту я не розпиту-
вав. По довшій бесіді ми погодилися на це,
що вони постараються вислати в Білу Церкву
100 - 150 людей (із копалень або) з околич-
них сіл. Серб додав при цьому, що цих доб-
ровольців вони зможуть вислати однак не
скорше як за 3 - 4 тижні. На цю пропо-
зицію я рад не рад мусів погодитися.

Побіч пішла розмова про наближ-
аючіїся події. Обидва залізничники бу-
ли тої думки, що повстання проти гетьма-
на вдасться під ночи без великого труду.
Робітники гетьманевки та режімом дуже

не вдоволені а що до селян то їм в знаки далися Австрійці і вони також підіймуться як тільки побачать що діло серйозне".

"Серб радив мені зайти ~~[illegible]~~ і на Дубову Балку (копальня) і в справі вербунку до С. С.-ів переговорити з також з деким з тамошніх українців.

Не гаючи часу пішов на згадану копальню і переговорив з двома тамошніми організаторами тамошнього „Вільного Козацтва". Вони приобіцяли мені в порозумінню з Сербом і Медведем зробити все о що я їх прохав. З Дубової Балки хотів я піти ще й на Шманово але довідався що мого знайомого Бойка вже не має а Решетила, організатор Вільного Козацтва на цій копальні кудись виїхав і тому залишив свій намір.

На Дубовій Балці при нагоді відвідав я ще інжінєра Озула, родом Грека, незвичайно симпатичну людину, великого приятеля українського руху і протектора „Вільного Козацтва" на своїй копальні. Це було моє останнє побачення з цим щирим і відданим українській справі чужинцем. Приїхавши в 1921 р. на Дубову Балку довідався я від його дружини про його передчасну смерть від запалення мозку.

З Дубової Балки повернув я до Андрія Івановича Воїнника а вечером пішов до Погрібняків.

На другий день я знова стрінувся з Сербом і Медведем і ще раз прохав їх щоб вони не забули сповнити обітниці і щоб за 3-4 тижні прислали в Білу-Церкву охотників. Вони запевнили мене що все буде сповнене.

На той час в нас в загоні було вже кількох Катеринославців а між ними бувший майстерський помічник на Ростківській копальні Олександер Ананієвич Співак і бувший отаман Вільного козацтва на Дубовій Балці Гнат Руденко, звісний там під назвою отамана ~~Помста Лютий~~ „Помста Лютий". Вони також в місцях до своїх знайомих старалися помочи справі і заохочували хлопців до приїзду в загін.

На цій основі був я доброї думки і надіявся менше-більше в половині падолиста побачити в Білій Церкві щонайменше дві сотні добровольців з Катеринославщини.

Побувши ще один день в Вечірньому Куті я вернув „во свояси". Цим разом моя подорож була ще цікавіша. По станціях в очі прямо кидався розклад і зростаючий з дня на день австрійських відділів. Потяги наповнені синяво-брудними напів ободраними напів мародерами ішли за потягами. На деяких з них торчали скорострільні ~~[illegible]~~ - видко Австрійці були приготовані на щире прощання з українського селянина якому вони стільки залили за шкуру сала.

Ждучи знова в П'ятихатках на пасажирський потяг в сторону Києва, стрінув я там одного Українця, австрійського четаря (від гусарів) - Короля. Він вертав або хотів небаром вертати домів і при цій нагоді мав намір „заскочити" в Білу Церкву відвідати свого товариша четаря Збудовського. Від нього довідався я що Мадяри в Катеринославі страшенно бешкетують, і взагалі поводиться там наче татарська орда. Судячи по цьому всьому, що мені довелося бачити і чути я не сумнівався, що повстання проти гетьмана не за горами. і що тепер Австрійці його не порятують.

Цим разом їхав я також в товаристві австрійських старшин. Один був на-

бічні усі два вагони другої кляси. В очі кидалося хіба це, що мірниця між степенями затиралася і в одному переділі можна було стрінути молодих хорунжих поруч старих сивих підполковників, полковників і генералів. Вони всі тепер якось змирилися, да та що більше серед іх їхало разом кількох штабс-фельдфебелів і заступників старшин — видко було що Австрійці скінчили війну.

В Ка приблизно тиждень після мойого повороту з Катеринославщини, прибула в Головну Державу Директорія і зачала протигетьманське повстання. Обіцяні добровольці з Копаленко не прийшли. Як я пізніше я дізнався від Романька мойого знакомого з Вечірнього Кута, що служив в Запорізькому Корпусі а після переходу до нас до С.С-ів, Серт. і Медвідів були зібрали вже щось 80-100 охотників а не надіючись так скоро вибуху зволікали з їхнього висилкою в Головну Державу. Коли ж повстання почалося а вже із за перервання залізничних получень вислати не було можна і вони остали в Криворіжжі та вступили до якоїсь частини що її організував в цих сторонах галичанин, старшина У.С.С. Самокіщик.

[redacted]

Königsberg 23.8.30.16

R
Königsberg
(Pr.) 6
912

39

P. T.
Wydawnyctwo Czerwona Kalyna
Lwiw - Lwów
ul. Ruśka 18 III
(Polen)

Einschreiben

Abs. Osyp Dumin
Königsberg i/Pr.
Georgstr. 11

MARIENBURG-EYDTKUHNEN
BAHNPOST
Z.8 23.8.30

MARIENBURG-EYDTK...
BAHNPOST
25.8.3...

LWÓW 1
24.VIII.30.21

MARIENBURG-EYDTKUHN...
BAHNPOST
...30

MARIENBURG...
BAH...
Z.8

(Для альбому УСС).

Легіон

Українських Січових Стрільців

1.

Передісторія

Революційний вихор, що розшалів над цілою Европою в 1848 р. не проминув і Австрії. Тодішній австрійський цісар Фердинанд був змушений надати своїй державі конституцію. Українському народові в Галичині, приніс цей пропамятний рік ще і знесення панщини.

Австрійське правительство піддержувало тоді до певної міри українців бо потребувало їх до боротьби з мадярською і польською революцією. Коли ж мадярська і польська революція впала воно відвернулось від українців і їхнім коштом погодилось з поляками, яким віддало управу галичиною. вище (їм)

Австрійсько-польському торгові українство більше десятка літ не супротиставилось бо і не мало на це ніякої сили. Широкі його верстви — селянство — було тоді ще так мало національно свідоме, стояло на так низькому культурному і економічному рівні, що взагалі не було здібне (зрозуміти) ні свойого положення, ні тим більше змислу австрійсько-польської угоди. Щож до провідної верстви галицького українства, його інтелігенції, яку становило під той час майже виключно священство, то вона була надто нечисленною, реакційною і ще правда й те, надто споєна (під) польськими культурними і ідеольогічними впливами, щоб взятися до організації українських мас [redacted] і вказані їм засоби національно-політичної боротьби і захисту їхніх інтересів. і разом з ними

Не під силу була ця задача очевидно і гуртові патріотів обєднаних в „Головної Ради Руської". Раз із за їх знова малочисельности і їхньої ментальности. Діячі з Головної Ради Руської" (а по друге із за) хоч і прийняли щиро ідею відродження українського народу і бажанням його всестороннього розвитку, не вірили, що українство зможе піднестися з упадку своїми власними силами а тільки з допомогою монаршої ласки і прихильности правительства. Коли ж Відень від українців відвернувся і в заміну за їхні услуги в боротьбі з мадярським і польським повстанням віддав їх панування польської шляхти, українська інтелігенція цілковито впала на дусі і або відвернулася від власної народ-

нової праці або прийняла "теорію єдинства руського народу" і звернула свої надії на білого царя. На ґрунті розчарування і озлоблення на Австрію і поляків [redacted] виросло москвофільство в Галичині небором на найсильнішу політичну течію. Сила цеї течії полягала однак не в якості а в численности її сторонників. В русофільській партії іменно знайшли собі захист всі елементи, які втратили віру в свій народ і свої сили, які не відважувалися на боротьбу з австрійсько-польським союзом [redacted] а задумали ратуватися при чужій помочі. Московський цар, уявлялося комусь, мовляв, за [illegible] прилучить Галичину до своєї держави а тим самим звільнює галицько-руський народ і без своїх зусиль.

Тимчасом підросло в Галичині нове покоління української свідомої інтелігенції, що приняло опісля назву народовців, що вже виховалось на ідеях "Руської трійці" і Шевченкового "Кобзаря". Це покоління рішуче відкинуло політику русофільську, а стануло на програмі "Головної Ради Руської", проголосившої як звісно, окремішність українського народу від польського і російського і признавшої єдність його галицької вітки з наддніпрянською.

Народовці виступили на арену суспільно-політичного життя Галичини на початку 60-их років минулого століття під кличем: працювати для народа з народом і не в сторонній допомозі шукати його спасення а в його власній самодіяльності. В самому народі шукали народовці енергії потрібної для його національного, культурного і економічного відродження, в його глибинах [redacted] віднаходували сили потрібні (із) для захисту [redacted] українських національно-політичних інтересів в австрійсько-угорській монархії.

Не мало потрібно було часу на те, щоб бодай в частині сповнити свої задуми. Цілих двадцять літ прийшлося народовцям ломати стіну несвідомости, недовір'я, заскорузлости і обоятности поки врешті їхнім ідеям отворився шлях, по якому пішло українське суспільство до кращої майбутности. В народовецьких рядах об'єдналось небавом все, що в Галичині було енергічнішого, завзятішого і боєвого. Від 1891 р. почато до активізації ук-

раїнських народників нас причинилась також радикальна партія.

До кінця 19 ст. галицька Україна зробила на короткій ділянці свойого національно-суспільного життя великі поступи. Повстала українська політична преса, шкільництво, зорганізувалось тисячі читалень, кооператив, сільсько-господарських кружків, і зявилось чимало культурних та економічно-фінансових інституцій. До того всього дійшли українці без чужої помочі, а тільки завдяки своїй праці і видержливости. Заходи поляків паралізувати український рух за допомогою свойого адміністраційного апарату, хоча й українській справі багато пошкодили, то сподіваних результатів не принесли. В боротьбі з українством польська держава врешті знайшла собі в москвофільському таборі, вірного союзника.

стали Просвітні, культурні і економічні організації служили базою для всього дальших змагань за політичну рівноправність, самі ж змагання вимагали інших [illegible] більш відповідних організаційних форм. Їх знайдено в „Соколах" і „Січах". Перші товариства підчинялись проводові народовецької партії (переіменованої 1899 р. на націонал[redacted]-демократичну), другі радикальній. Як „Соколи" так і „Січі" ставили собі метою фізичне виховання народу а з ним розвивання і плекання в цьому громадянстві таких чеснот: національної характерности, дисципліни, жертвенности для народньої справи і шанування своєї історичної традиції. Праця сокільських і січових товариств найбільше підготовила ґрунт на якому опісля зародилася і зросла українська національно-військова думка.

Перше сокільське товариство засновано у Львові в 1894 р. за почином д-ра В. Нагірного, перша „Січ" повстала в травні 1900 в с. Завалля снятинського повіту за почином батька січового руху д-ра К. Трильовського. До вибуху світової війни працювало девятьсот сокільських гнізд і стільки ж „Січей". В початках свойого існування, обидві товариства військо-

вил [redacted] [illegible] не цікавились, раз тому що чиста „воєнщина" не могла мати на ґрунті реальних політичних відносин ніякого примінення а далі і тому, що в тих часах українське громадянство стояло всеціло під впливом ліберально-пацифістичних

ствє і анекс. мілітарних ідей.

Розвиток подій в Европі на початку 20 ст. змусив однак українську суспільність а власне її інтелігенцію, зревідувати свої погляди і становище до суворої війни як засобу політики. Антагонізм (мілітаризму і) одних великих европейських держав — коаліції з одної сторони потрійного союзу (Німеччини, Австро-Угорщини і Італії) з другої держав порозуміння або т.з. антанти (Англії, Франції і Росії) загострювалися щораз то більше. Всі ці потуги зброїлися на перегони і щораз ставало виразніше, що без збройної розправи між ними не обійдеться.

Для українців не могло бути обоятним хто побідить. В Австрії українське національне життя мало загварантоване деяке мінімум (законне) для свого розвитку, в Росії національний український рух як правно, царським указом з 18 травня 1876 р. так і фактично практикою царської адміністрації — [redacted] — наклеймлено тавром державної зради. Австрія не могла і не старалася зденаціоналізувати українців навпаки російська державна політика всім розгоном своєї азійської брутальности [redacted] нищила корінний слід української національної і культурної окремішности. При тому російська верховна влада, що її скрайні націоналістичні заходи супроти українців не доведуть до бажаного результату т. є обрусіння, ак довго буде [illegible], розвиватися і кріпнути український П'ємонт — Галичина. Звідси і ті на наддніпрянську Україну небезпечні мазепинські ідеї, звідси черпала придавлена царським ярмом найчільша віра української нації віру в свою будуччину і силу для дальшого опору московським замірам. Тому √ [redacted], серед своїх воєнних цілей поставила на перше місце: розгром Австрії, щоб тим чином дістати в свої руки Галичину і з корінням знищити це, як її звала [redacted] московська чорносотенна преса — „кубло мазепинства".

√ царат

Ізза того то галицькі українці мусіли заняти до грядучих подій відповідне становисько; мусіли бажати собі побіди потрійного союзу чи [redacted]ам (після того як з него виступила Італія) двоєму осередніх держав. Побіда антанти а з ним і побіда Росії в українських політичних змаганнях і розрахунках рівнялась національній смерти української нації. При погромі тих держав а бодай ослаблені царської пор-

ми народів отвирались для української справи широкі перспективи аж до державної самостійности включно. Очевидно під умовою, що українці в Росії за зміну обличчя Европи заплатять своєї країни цінної [illegible]: „моя хата з краю“, а своєю пасивною участю ви не вагимуть на хід спові-вання змагань і коли не заломлять в цілості своїх національно-політичних аспірацій, то принаймнеше всьо можуть своїм числом вийти „українському питанню“ із загумінків внутрішніх справ ти-шої" держави на форум міжнародньої політики. [цеї
На таких логічних премісах зросла українська національно військова думка, оці міркування стали вихідною точкою для ревізії поглядів у свідомої частини українського громадянства на мілітаризм, війну і військове діло.

Перший емоціональний товчок для спроб позна-йомлювання з військовим ділом дала українському громадянству а власне його молоді боснійська криза 1908/9. Часткова мобілізація в Австрії і подібні міри в Сербії а потім і Росії і викликані цими подіями коментарі европейської преси фахово „продемонстрували“ галицьким українцям як далеко загнали вже міждержавні противенства а зокрема якої глибини досягнув австрійсько-російський антагонізм. Найсильніше, як і можна було сподіватись, зареагувала на цей скорий воєнний грохіт українська молодіж. Вона організується по пластових гуртках, зацікавлюється військовою літературою і з запалом віддається військовому вишколенню на польових вправах. Серед львівських учеників середніх шкіл засновується (десь біля 1910 р.) навіть спеціяльний тайний „гурток військовий“: „Мазепинський курс мілітарний“, заходом котрого появляються пізніше перші, давні на цілі лоскоті, українські військові підручники. Ініціятиву до заснування Мазепинського мілітарного курсу дали відомі пізніше старшини УСС: І. Чмола, В. Кучабський і Ф. Черник. Також по „Січах“ і по сокільських гніздах ~~ідуть~~ від того часу стройові вправи, а де-не-де з військових (підкреслюється) занять а передовсім науку стріляння з револьверів. Конкурентом воєнної вправи стали Січі, Соколи і Січовики і сокільських товариствах мілітарна горячка. По

Осінню 1912 р. вибухла балканська війна

а з ним надломилась згола можливість австрійсько-російського збройного конфлікту. Українське громадянство захвилювалося тоді вже на добре. З'їзд українських послів 7 грудня ухвалив, що на случай збройного конфлікту між Австрією і Росією, ціла українська суспільність однозгідно і рішучо стане по стороні Австрії а проти російської імперії як найгіршого ворога України. Подібну ухвалу виносять 14 грудня збори українського львівського студентства. А рівночасно з тим, як у Львові так і на провінції відбуваються ряд викладів на тему можливості війни і тих користей, які вона може принести українському народові. В найближчих днях гурт львівських суспільно-політичних діячів рішив приступити до організації військових товариств. Якого заложено 15 грудня ~~[illegible]~~ міжпартійний комітет, що мав заняться виробленням відповідних статутів.

Міжпартійна співпраця довго не тривала. Радикали виступили небавом з комітету, і повели свою військову акцію окремо. Австрійське міністерство внутрішніх справ одначе відкинуло як статут поданий комітетом так і статут поданий радикалами. Організація українських військових товариств спинилась на першій точці. Ще дні др. К. Трильовський вніс до галицького намісництва "переклад статуту польського Стрільця". Намісник затвердив його, правні основи для української військової акції здобуто. На жаль цієї можливості в повному обємі використати не вдалося, бо всемогуча галицько-польська адміністрація вміла завсігди знайти "ключку", щоб працю українських військових товариств гальмувати а навіть і взагалі унеможливлювати. Все ж таки до війни в напрямі, бодай психологічного підготування, української суспільности для активної участи в грядучих подіях, зроблено чимало.

Перше українське військове товариство, прийняло назву: Січові Стрільці, заснувалось у Львові 18 вересня 1913 р. Його головою став др. В. Старосольський. В слідуючих місяцях подібні товариства повстали і на провінції. Спортово-військові товариства виступали як самостійні організації, в дійсности вони були секціями місцевих „Січей" або „Соколів". Січові і сокільські товариства добре ~~і тим~~ були підвалинами на [redacted] ким через українські військові рух- стали

Керування стрілецькими товариствами перебрав Український Січовий Союз, згл. заснована при ньому в квітні 1913. р. Стрілецька Секція. Львівські „Січові Стрільці" де згуртувались переважно студенти націонал-демократичного напрямку не признали над собою зверхности Січового Союзу. Радикали заснували супроти того у Львові нове товариство „Січових Стрільців"; провід над ним обняв Р. Дашкевич. Для відрізнення перше товариство названо: С.С.І., друге С.С.ІІ. З провінціональних найкраще розвивались і виявляли найбільше діяльности стрілецькі товариства в: Бориславі, Тустановичах, Ясениці сільній, Сокалі і Яворові. Біля розвитку трьох перших заслужились в найбільшій мірі: Ф. Левицький, О. Сасик, Л. Лоткий і Г. Россак, для сокальського: О. Семенюк і О. Демчук.

Всіх стрілецьких товариств в Галичині до війни засновано 96. Одні з них признали над собою авторитет Січового Союзу, інші „Сокола-Батька", яким керував проф. І. Боберський. На чолі львівського „Куріня стрілецького" при „Соколі-Батьку" стояв С. Горук.

Змисл організації українських військових товариств зводився очевидно до того, щоб на випадок війни Австрії з Росією втягнути їх, а разом з ними „Січі" і „Соколи", за підвалини до творення українського добровольчого війська. Удеольогічно намір співділати в боротьбі проти царської імперії по стороні Австро-Угорщини був вже обгрунтований як в відповідних заявах українського політичного проводу так і в пресі, а найадекватніше в резолюції д-ра Д. Донцова, принятій на другім Всеукраїнськім студентськім з'їзді у Львові в липні 1913 р. Тепер ходило о те, щоби українські провідники зговорились відносно практичного здійснювання цього наміру, щоб виробили плян діяння на той час коли над Европою загремлять воєнні сурми. До такого порозуміння однак не прийшло; справу створення української військової сили не ставлено, як також не створено органу, що мав би занятися підготовчими працями і переговорами | заходами (перед австрійським правительством) [redacted] (би) для використання „Січей" і „Соколів" при організації легіону. Всі січові і стрілецькі товариства зуміли

з лиця землі австрійський мобілізаційний бурун.

Як зачато на цьому вітрищі справа організації українського війська можна судити приглядаючись до українському січово-сокільському здвизі в дні 28 червня 1914 р. Хто мав нагоду бачити цей показ українських сил, в того душі оста-

по

на[redacted]ся на ціле життя незатерте враження його імпозантности. Перед полуднем кількома [redacted] тисячі січовиків і соколів рядів (карними) по вулицях Львова а по полудні задемонстрували вони свою справність вправами на площі Сокола-Батька. Особливо гордістю і радістю наповняв груди глядачів вид удрослих стрілецьких відділів Сокола-Батька під командою [redacted] д-ра С. Шухевича і січових відділів з Дрогобицького повіту під командою К. Гутковського. Ці останні перебули на площі Сокола-Батька бойові вправи в розстрільній.

Годі розуміється твердити, що австрійське правительство думало почислити звільнене всі „Січі" і „Соколи" з під мобілізаційного розпорядку і дозволило їм „вжити" за кадри української військової добровольчої формації. Але вже з їх найкращого, мабуть при сьогочасних законах далось дуже утрудувати. А

історія

зорі і становлення нічому УСС. дуже не (заповідала на своїх сторінках) [redacted] таких драматичних перипетій.

Слід згадати, що в первісному військовому русі взяло [redacted] участь також українське жіноцтво. Жіночу молодіж стрічається в гачних пластових гуртках, стрічається її і в С.С.П. де з дівчат створено окрему чету. Деякі з жінок, як О. Степанівна, Г. Дмитерко і Михайлишин вступили навіть до УСС і брали участь в дальших боєвих діях. Заходами [redacted] львівського жіноцтва засновано в літньому 1913 р. фонд „Потреби України", і йому теж слід завдячити уладнування першої стрілецької лічниці у Львові 6 серпня 1914 р. і наладнання прохарчування львівських (єдине-таке) відділів УСС. [redacted]. На провінції українське жіноцтво зв'язалось з військовим рухом головно з вибухом війни. [redacted] Його заходами особливо при повітових комітетах стрілецьких прийоми в кого теж руках спочивала во дальшій частині, збіркова акція.

Початки леґіону УСС.

В тому самому дні в котрому український народ маніфестував свої сили і політично-організаційні досягнення в святі кн. Льва, згинув в Сараєві з рук сербських заговірників наслідник австрійського престолу архикнязь Франц-Фердинанд. До бочки з порохом, як тоді називано звичайно Европу, приложено горючий льонт. Доходження австрійських властей установили, що сараєвське убийство організували сербські офіцияльні чинники. На цій основі австро-угорське правительство зажадало 23 липня від Сербії сатисфакції. Дотична австрійська нота була видержана в незвичайно різкому тоні. Сербське правительство, заохотившися в моральній підмозі Росії, відкинуло її домагання. В відповідь на це Австро-Угорщина зірвала 25 липня зі Сербією дипломатичні зносини, зарядила часткову мобілізацію а 28 виповіла їй війну. За тим слідувала 31 загальна мобілізація австро-угорської збройної сили. В слідуючих днях виповіла війну: Німеччина Росії а опісля Франції, Англія Німеччині, а в серпні Чорногора Австрії, Росії і т.д. В протягу двох тижнів ціла Европа перемінилась в небувале досі в історії могутне побоєвище.

На сараєвський атентат глядів український загал як на заповідь неминучої австрійсько-сербської а далі і австрійсько-російської війни. Ніхто не вірив, щоб цей конфлікт вдалося полагодити дипломатичними засобами. Українські керовники мали на цю [redacted] мабуть інший погляд. Бо як довго велось слідство над сараєвським атентатом, вони не підприймали ніяких кроків в напрямі організації леґіону, ні у Відні ні в краю. Хоч між С.С.І і С.С.ІІ. велись в середині липня переговори маючі на меті об'єднати їхню працю, та з тих переговорів нічого не вийшло, оба товариства не погодились. Старатися почали українські міродатні круги о дозвіл на виставлення добровольчого війська у віденському правительстві щойно після виповідження війни Сербії. У Відні не узгіднили вони своєї акції; від Українського Січового Союзу переговорював з міністерством війни др. К. Трильовський а від національ-демократичної партії з міністерством війни і закордонних справ посол М. Василько. І австрійське правительство дало 1 серпня обом контрагентам рівночасно, дозвіл на організацію україн-

вого легіону.

Попер. порозуміння 30 липня С.С.І і С.С.ІІ.

До повного розвитку сил цей реальний вплив над легіоном не прийшло, бо 2 серпня українські політичні партії об'єдналися в Головній Українській Раді і рішили на час війни вести одностайну українську політичну лінію. Головна Українська Рада як найвища національно-політична установа перебрала в свої руки і творення українського добровольчого війська. На її доручення організацією легіону занявся комітет (прозвавшися Генеральним Штабом) в складі: радника Т. Рожанковського, д-ра М. Волошина, д-ра С. Шухевича і голови Стрілецької Секції Д. Катамая.

Дня 3 серпня Генеральний Штаб приступив до намічення плану своєї праці і подвір вибрав рад. Рожанковського комендантом легіону; Головна Українська Рада цей вибір потвердила. Для продовження традиції перших стрілецьких товариств легіон одержав назву Українських Січових Стрільців. Тому, що австрійські військові власти не дозволили комітетові вживати назву Генерального Штабу, він переіменувався на Українську Бойову Управу (Б.У.) Тимчасом повернув з Відня др. К. Трильовський і на його домагання доповнено Б.У. 3-5 серпня кількома новими членами і поділено на дві секції: акції і організації. Першій, що у внутрішньому урядуванню і дальше задержала назву Генерального Штабу, ~~[illegible]~~ ~~ст~~ приділено: сформування стрілецьких відділів, інші військові школи, другій вербунок добровольців і старання за фінансове і матеріальне заосмотрення легіону.

Від 5 серпня склад Б.У. представлявся слідуючо: секція акції: Рожанковський, голова; Д. Катамай, заступник голови (III.); др. М. Волошин і М. Гелик; — секція організації: др. К. Трильовський, голова; др. С. Шухевич, заступник голови; др. К. Бірецький, проф. І. Боберський, Д. Вітовський, С. Горук і В. Темницький.

Імпровізаційний характер Б.У. наклав свою печать і на її працю. Мимо довгих засідань і доброї волі її члени не могли зговоритися відносно основного плану організації легіону. Найширші дискусії на нарадах Б.У. розводились звичайно не над принціпіальними напрямними праці а над справами другорядної ваги. Та й не диво, бо коли більшість членів

(набирала)

Б. У. ~~[illegible]~~ загальних старшин ~~[illegible]~~ австрійської армії або працювала переважно в „Січах" та „Соколах", що ~~організаційні форми~~ і методи" і конструкція сього військової організації дуже їм мало знані. Не мало енергії Б. У. затрачувалось також на полагодження партійних невзгодин виринаючих в її нутрі. Найбільше працю Б. У. одначе гальмував брак фінансових засобів і відповідного числа старшин та підстаршин. Головна Українська Рада думала про виставлення легіону власним коштом чи радше коштом української суспільности, та ця думка показалася відразу утопічною. Грошей не вистарчало на те, щоб добровольців прохарчувати а тим менше на те, щоб їх одягнути в український однострій та заосмотрити військовим виряддям.

В найкрутіший час зарятувало легіон малими фондами австрійське правительство. Також австрійські військові власти пішли йому осільки на руку, що згодились звільнити для його потреб з армії сто старшин-українців. В мобілізаційному хаосі Б. У. не змогла одначе роздобути їхніх адрес згл. їхніх приділів і тому українців-старшин вдалося звільнити для служби в УСС не багато — всего до півтора десятка. В той спосіб прийшли до легіону четарі (лейтенанти): Т. Рожанковський, М. Галущинський, др. М. Волошин, др. К. Бірецький, С. Горук, Г. Коссак, др. Н. Гірняк, др.) Новаківський + проф. др. Томашівський і др. (М.) Старосольський; хорунжі: Р. Дудинський, В. Дідушок, О. Семенюк; кадети: Е. Струкманчук, З. Носковський та Д. Вітовський. З підстаршин звільнено тоді: Є. Бородієвича, М. Гелька і Д. Катамая.

1. Гірняк (

Остаточно організація легіону розпочалася з уконституованням в дні 3 серпня Військового Комітету (Генерального Штабу) а згідно з появою відозви Б. У. виданої (спільно з Головною Українською Радою) дня 6 серпня. Тоді щойно завізвала Б. У. згідно з австрійським мобілізаційним розпорядком голоситися в ряди УСС. Перед 6 серпня сама відозва не могла появитися бо Австро-Угорщина не знаходилась аж до того

дня в стані війни з Росією і австрійські власти
не дозволяли на публичне [redacted] повідомлен-
ня про організацію українського війська. В дійс-
ности стрілецька мобілізація розпочалась ще 30
липня, то є в дні злуки С.С.І. і С.С.ІІ. про що оба то-
вариства повідомили український загал в пресі
і завізвали всіх охочих вступити до стрільців при-
бувати у Львів для запису. Запис добровольців
у Львові вівся в льокалі Повітової "Січі" при вул.
Коперника ч. 5. Записною комісією керувала весь
час О. Степанівна.

Першу свою схему організації україньс-
кої військової сили, оперла Б.У. на системі прямо
підчинених собі Громадських Комітетів. Із-за неп-
рактичности ця схема не увійшла в життя згл.
її змінено в той спосіб, що створено ще і Пові-
тові Комітети і їм на території повітів
підчинено Громадські Комітети. По думці першої
організаційної інструкції Б.У., оголошеної
в її відозві з 6 серпня, добровольці мали оста-
ватися доти ще в місцях свойого замешкання
і там проходити вступний вишкіл. Згодом щой-
но, думалося включати їх в дальші відділи. Та
вийшло інакше; добровольці прибували або пря-
мо у Львів або збирались по повітових містах,
де ними заопікувалися Повітові Комітети.

Найбільше добровольців зібралося оче-
видно у Львові, раз тому, що його як місце стрі-
лецької збірни назначили обидві С.С.І. і С.С.ІІ.
а по друге тому, що сюди прямували всі доброволь-
чі гурти з пограничних повітів, загрожених
або і вже занятих ворогом. Львівських добро-
вольців приміщено найперше в Академічно-
му Домі а коли в ньому не стало місця в бурсах:
Українського Педагогічного Товариства, дя-
ківській і руськосільській при вул. Курковій. Пер-
шим із львівських добровольців створеним відді-
лом була сотня І. Чмоли. Виїмково цю сотню
приміщено не у Львові а в Гаях. За нею сфо-
рмовано сотні: В. Дідушка, О. Семенюка а потім
інші. Львівські сотні зведено в два курені;
над першим куренем обняв команду Д. Вітовсь-
кий, над другим Е. Коник. Вишкільні занят-
тя в сотнях, із-за браку відповідного числа стар-

2. Питання

тин і підготовки велись довший час доволі мляво і безсистематично. Та не тільки брак інструкторів стримував вишкіл, багато шкодило й на рахунок інтендантури лєгіону, що не зуміла наладнати як слід прохарчування відділів. Не було відповідної скількости кухонь, не було посуди, так що снідання, обіди і вечері приходилося видавати стрільцям по черзі. Замісць використовувати цінний час на вправах, відділи тратили його на вичікування для кухонь. Прохарчування старшин на провінції поставлено було лучше та взагалі і там не стояло на належній висоті.

Розпочинаючи з антантою війну, начальні командування німецьких і австро-угорських військ рішили взяти в спільному порозумінню і вести свої операції по заздалегідь вирішеному плянові, який передбачав вирішення змагань на заході. Точніще говорячи було умовлено слідуюче: з вибухом війни Німеччина кидає більшість своїх ~~сил~~ (військ) на Францію і Бельгію, а Австрія і 8-ма німецька армія і кілька менших німецьких груп, здержують тимчасом російського колоса. Знищивши англійські війська на заході, німці звертають всю свою кольосальну потугу на схід і спільно з Австрією розправляються з Росією.

Австрійсько-угорській армії припадала отже на початку війни з російською імперією оборонна роля. Начальник австрійської генеральної булави (штабу) рішив розв'язати це завдання офензивно і кинув свою 1-шу і 4-ту армію в напрямі на Люблин–Холм, де, як це звісно було австрійському Начальному Командуванню, зосереджувалися головні сили призначені для походу на Галичину. Від сходу, зі сторони Збруча, не сподівався ген. Гецендорф появи більших російських військ. Звідси заслонив він полосу скупчування своїх армій, кіннотою. Під її охороною збиралася 3-та австрійська армія в околицях Львова і 2-га армія на просторі Миколаїв н. Дністром — Станиславів.

Всеж таки австрійське Начальне Коман-

дування не занехало старань розвідати що діється в ворожому стані поза лінією Радзивилів-Зборів. Для розяснення цього питання хотіло воно вирішити між ними і УСС. Само воно з цею пропозицією до команди легіону не звернулось а рішило заходами спонукати УСС. війти на фронт і захопити Почаїв за посередництвом [redacted] урядовця міністерства заграничних справ, поручника Урбаса.

З такою пропозицією і приїхав поруч. Урбас 4 серпня у Львів. Комендант легіону чет. (тоді) М. Ребрановський відкинув її. Зверталося щойно добровольці не мали крісів, ніякого поняття не тільки про війну але і зі зброєю хиба сотні з них вміли обходитися. Вислати їх отже нечайно на фронт значило не що інше, як принести їх в зовсім безцільну гекатомбу. Не договорившись до нічого з комендантом легіону, поруч. Урбас звернувся до провідників Головної Української Ради і [redacted] ті одобрили його плян. Рішено було вислати тисячу стрільців на Почаїв згл. по зміні пляну на Камянець. До заду такої виправи всесторонно не підготовлено, бо австрійські команди не сповнили обіцянок зроблених поруч. Урбасом українським політичним представникам. Замість новітньої зброї видали вони, 10 серпня, стрілецьким відділам тисячу зовсім непригожих в модерній війні, одностріальних крісів, сист. Верндля а одностроїв і обуви УСС таки зовсім не одержали.

Це, як також нелояльність визначніших членів Головної Української Ради (передовсім дра К. Левицького) супроти команди легіону під час переговорів з поруч. Урбасом так вразили чет. Ребрановського, що він зрікся свого становиська. На його місце призначила Б. У. [redacted] чет., до війни директора української гімназії в Рогатині, М. Галущинського. Зате Б. У. розшукувала за місцем побуту нового команданта, що відійшов був, з проголошенням мобілізації, до австрійського опольченського відділу, голова Головної Української Ради, др. К. Левицький виїхав

у Відень і там разом з пос. М. Васильком запропонував (16 серпня) одняти команду легіону УСС. полк. генеральної булави гр. С. Шептицькому, братові митрополита. Полк. гр. Шептицький пропозиції не прийняв а вистарався що міністерство війни назначило командантом легіону полк. Молліка. В тому самому часі деякі з видніщих діячів націонал-демократичної партії заходилися поставити на чоло стрілецької формації посла Т. Старуха. Розважавши справу панове просили передати стрілецьку формацію в руки отамана (майора) австрійської армії, українця О. Кузьми.

Дня 18 серпня приїхав вперше у Львів сот. Голущинський, в п'ятницю день надіхав своїх з Відня і полк. Моллік. Легіон одержав нараз двох начальників. Полк. Молліковi на цій посаді залежало видно не багато і він уступив першенство сот. Голущинському чи властиво не подбався з ним вкадово в той спосіб, що собі задержав посередництво між Б. У. і Львівською Військовою Командою, а від легіон безпосередньо підчинився і нагляд над вишколом добровольців а сот. Голущинський перебрав ~~[illegible]~~ команду над відділами. Компетенція тих обох начальників, правду говорячи, була ~~[illegible]~~ (не) ясно розграничено. Сот. Голу- (з початку) щинський раз відігравав ролю коменданта а другим раз ролю Молліковго приручника. Щойно коли полк. Моллік одержав в жовтні інше призначення сот. Голущинський увійшов в свої командантські права. За час перебування УСС в Галичині, між Б. У. і полк. Молліком доходило часто до непорозуміння; сот. Голущинський в тих конфліктах ставав по найчастіше по стороні полк. Молліка.

Супроти українців вела Австрія завжди нещиру і двоїчну політику. Цієї самої принципи задержала вона і в відношенню до українського війська. Австрійське правительство дало вправді дозвіл на його організацію і наробило українським політичним представникам великі обіцянки, піддержувати його всесторонно, але слова як звичайно не додержало. Передовсім не додержало вона слова відносно примінення УСС. Супроти дра К. Ле-

Лисецького і посла М. Василька зобовязалися австрійські військові власти на переговорах у Відні 15–16 серпня не вживати стрільців до бойових завдань а тільки до політично-пропагандивних. Ці цілі словами УСС мали не воювати а в прифронтовій полосі ва [illegible] посередничити між австрійськими військами і населенням. В случаю-ж переходу австрійської армії на російську Україну" УСС мали занятися національним освідомленням наддніпрянських земляків і з'єднуванням їх симпатій для Осередніх держав.

Офіційно в тому випадку недодержання слова австрійським правительством і військовою владою, українській справі не пошкодило а помогло. Замість гнитися в запіллю, УСС вийшли на фронт, познакомилися з бойовою і військовим ділом за створили для свого імени легенду, якої не зуміла б була створити найуспішніша пропагандивна праця. Без кривавої [redacted] але і геройської [redacted] дороги через Верецьки — Синевідсько — Ключ — Комарницьке — Корчин — Зуб — Маківку — Лисовичі — Соколів — Семиківці — Лесоню і Дикі Лани, ледві чи галицька Україна дійшла б [illegible] до 1-о падолистового чину.

гіркої

„Своїми кровавими слідами — писала до УСС при кінці 1915 р. — Загальна Українська Рада — Ви визначили шлях в будучність українському народові, шлях до волі і незалежности". Отже в тім випадку Австрія мимовільно прислужилась українським національним інтересам. Але що більше приносило їм шкоду, а саме те, що австрійські військові власти довгий час не признавали Легіону одноцільною організацією і розкидали стрілецькі відділи на різні сторони, що як говорилося в стрілецтві, витирали ними всі кути, через що [redacted] змоги [redacted] зроститися в одноцільний український військовий організм. А найважніше не позволили УСС. чисельно розростися до бойової одиниці вищого порядку а все держали Легіон в вузьких рамах двокурінного полку а потім в 1918 одинокого куріня.

стрілецтво не мало.

[redacted] В нас звичайно говориться і пишеться, що австрійські військові власти обмежили численність Легіону до 2500 мужа в перших днях

√видано

військовий

ватаг

вересня 1914 р. цебто тоді коли він переїхав в Стрий. В дійсности, як виходить зі споминів М. Галущинського, таке розпорядження [redacted] це в другій половині серпня. Тоді вже поставлено [redacted] галицькій формації (на Буковині мав творитися також український легіон в силі 2000 люда), ни те-чейсталось - три тисячі. Причому в основу її організації [redacted] покладено принцип. — цілковитої децентралізації. Цебто з дозволеного числа добровольців мала творитися в різних місцях Галичини (Львові; Стрию, Станиславові; Коломиї і Чорткові) кілька стрілецьких відділів, але ці відділи мусіли бути зовсім самостійні. Між ними не могло бути ніякого органічного звязку, над ними ніякої [redacted] спільної команди. Отже власне австрійські власти не думали творити українського легіону, що репрезентував би певну національно-політичну програму, а рад [redacted] українських „вольних стрільців“, якіб можна розкинути по цілому фронті, щоб і слух за ними загинув.

Також не додержали австрійські військові власти обіцянки відносно достаточної матеріяльної помочі УСС. Стрільці ходили голі-босі, мокли і мерзли часто й голодували, а австрійські команди це не зворушало. Правда вони годилися видати [redacted] стрільцям одяг і харчі, але аж тоді коли легіон складе присягу на вірність Австрії і цісареві. УСС. почувалися українським військом, вони вступили в добровольчі ряди, щоб боротися в першій лінії за Україну і тому годилися скласти присягу, але по такій формулі в якій буде сказано про вірність українському народові і українській справі чи державі. Через цю опозицію стрілецтва справу присяги в той час і[redacted] почуну [redacted] легіону у Львові і інших містах Галичини не полагоджено. Аж в Стрию мусіли УСС скоритися не так перед Австрією як перед історичною конечністю.

Де лежало джерело неприхильного а часом таки зухвально-ворожого відношення австрійських військових властей до українського війська тоді; це тепер принаймнісше, сказати з певністю. Причини на це мочи і певно складалися, різні. Одною з

них [redacted] між були зовнішньо-політичні зглядни а іменно на Росію. Ген. Гецендорф прим. від самого початку війни шукав можливости порозумітися з нею. А він знав, як драстично російське правительство на українській точці і рішучо доходив до висновку, що чим дальшою буде українська військова формація тим тяжче буде зговоритися з царською імперією. З другої сторони [redacted] могла тут ролю грати і внутрішньо-політична австрійська рація, наказуюча австрійському правительству задержувати собі супроти українців „вільну руку", не зобовязуватися супроти них до нічого і взагалі ні піддержуванням ні помочу не підсичувати їхніх національно-політичних аспірацій. Врешті, але це вже не згляд а факт, на уклад відносин до українців а [redacted] тим самим і до УСС вплинуло [redacted] кинуте галицько-польською адміністрацією на початку війни, на український нарід, обвинувачення, в москвофільстві і допомозі російській армії. Що галицько-польська адміністрація [redacted] „руську зраду" для оскарження (придумала) свойого противника, цього австрійські військові власти не бачили а власне й не хотіли бачити бо і їм вона пригодилась. „Руською зрадою" могло австрійське військове начальство заслонити і невдачу своїх військ і свою власну нездарність та наслідки російської (передвоєнної) шпіонажі, з якою вона не зуміла справитись.

На похвалу стрілецтва слід сказати, що воно мимо всіх злиднів, недостач і сумнівів, що гнітили його душу, не зразилось, не заломалось морально а з охотою і вірою взялося до праці над собою. Від половини серпня, вишкільні заняття у львівських відділах унормувалися, стрільці завзято вправляли і робили у всіх напрямах військового навчання добрі поступи. Це ствердив також полк. Мольтке при перегляді легіону на Кайзервальді, в дні 25 серпня. Після перегляду стрілецьке військо перейшло скупченими формаціями вулицями Львова. Прикре враження, яке мусіло викликати на глядачах їхня цивільна вже сильно поношена одіж та маса босих ніг, затирала стрілецька бадьора пісня, горда постава-

ва і твердий воєнний крок стрілецьких рядів.

Докінчити свойого вишколу ні львівським ні розташованим на провінції стрільцям, не довелося. В той час як 1-а і 4-а армія змагалась з успіхом під Красником, Томашовом і Комаровом, хлинули величезні маси російських військ на Галичину із-за Збруча. Третя австрійська армія не встоялась і відступила на Золоту Липу звідти на Гнилу Липу а там аж під Львів. В Львівських стрілецьких сотнях заряджено поготівля і наказано висилати стежі на окраїни Львова де нібито показалися були московські кінні розїзди. З ворогом тоді львівським УСС стрільцям не довелося, тільки сотня Чмоли увязалась, 25 серпня під Галичем, в першу перестрілку з якимсь козацьким віддїлом.

В звязку з евакуацією Львова, австрійські військові власти наказали УСС. перенестися до Стрия, де з доручення Б.У. стрільців організував вже) др. С. Шухевич. Туди могли стягнутися добро — (чет.) вольчі відділи зі всіх інших галицьких міст. Львівські сотні вийшли до Стрия 30 серпня, тим робом на початку вересня, крім інтенції австрійських команд, зійшлися разом. (лєгіон) Скільки [redacted] зібралося тоді в Стрию добровольців, точно сказати не дається. Так і число(?) цифри, оцінюють різно. Найбільше на віру заслугує заподання др. Шухевича, по котрому стрілецька формація числила тоді понад 10 тисяч людей. Загалом до стрільців мало зголоситися на протягу серпня, як зазначає голова організаційної секції Б.У. др. К. Трильовський біля 28 тисяч. Причини, чому на стрілецьку збірку не явилось остальних 18 тисяч, слід шукати в надто поспішному і ненадійному поході російських військ а ще більше в переріднiй(?) практиці супроти добровольців галицько-польської адміністрації. На її зарядження богато (добровольчих) [redacted] гуртків [redacted] жандармерія або порозганяла або позаарештовувала і повисилала до інтернаційних таборів як підозрілих в руссофільстві і сприянню чи допомозі московським військам. Що більше ті дикі вакханалії погоні за зрадниками, яку урядкувала галицька жандар-

мерія на стійку з мадярськими військами неодин добровольць і на вербі повис або згинув від багнету чи кулі – це само собою розуміється.

Зібраних в Стрию добровольців розміщено на передмістю Лани. Квартир на Ланах для такого числа людей не вистарчило; багато стрільців мусіло ночувати прямо під голим небом. Ще гірше малось діло з прохарчуванням. Кілька кухонь не в силі були наварити їди для цілої формації. Та хочаб було і знайшлося відповідне число кухонь то й тоді 10-тисячної не можнаб було нагодувати бо в касі легіону забракло гроша і харчів не було за що купити. Найскрутніший час переборало стрілецтво тільки завдяки [redacted] зорганізованій помочі патріотичного українського стрийського громадянства. Воно щиро заопікувалося своїм військом.

Старання сот. Галущинського в місцевій етапній команді, щоб ця заопатрила стрільців в харчі не мали наразі успіху. Та вже 1 вересня довідано много того, що легіон перейде на державний етат. [illegible] тільки складе (присягу) [illegible]. Стрільці однак стояли при своєму: вони годяться скласти, але тільки (присягу) Україні. Сот. Галущинський і старшини мусіли піти між стрільців на агітацію. До вечера вдалося їм переконати стрілецтво, що [redacted] відмова від сповнення жадання австрійських військових властей українській справі не поможе а тільки пошкодить. Коли – говорили старшини – Австрія розв'яже легіон, то тоді українці [redacted]втратять всяку змогу маніфестувати перед світом свої стремління. Це промовило стрільцям до серця.

Коли на другий день сот. Галущинський зголосився знова до етапної команди, передано йому там розпорядження Начального Командування, що в легіоні може остатись всього дві тисячі добровольців – інтелігентів, решту належить негайно відправити домів. Стрільці дізнавшись про цей наказ – заметушились. Піднеслись голоси, щоб австрійським військовим властям поставити ультимат: в легіоні [redacted] задержати всіх а ні то він самочинно розв'яжеться.

По полудні для остаточного вирішення цього питання мала зібратися „чорна рада".

Та і тим разом вдалося січовим старшинам успокоїти розгнівані, свавілям) обуреним пристрасти і переконати стрільців, (і справедливим) що інший крок розуму, український нарід не наблизить, тільки віддалить від остаточної мети його національно-політичних змагань. За що в такій великій історичній хвилі українська військова формація, хочайби найменша, мусить бути вдержана за всяку ціну. Мітрим вдалося гет. Голушкевичеві роздобути дозвіл на задержання в Легіоні ще дальших 500 добровольців. В першій мірі тих, яких околиці окупували вже російські орди.

На загальній збірці 3 вересня, відбувся вибір тих 2500 добровольців, що мали остатись на [redacted] службі. Вибір переводили четарі: др. М. Волошин, Р. Коссак і др. С. Шухевич при допомозі командантів сотень. Добровольці, яких тоді не втягнено в реєстр стрілецької формації одержали подорожні документи і мусіли повертати домів. Присягу мав складати Легіон щойно на другий день, та із-за наближення москалів до Стрия, її відібрано ще того самого дня по полудні, на толоці біля залізнодорожної станції. Присягу приймав стрільцям старшинний командант а о. О. Ніжанковський поблагословив їх на геройські чини. Від того часу УСС перейшли на удержання австрійської держави. Легіон поділено тоді на три курені, якими командували: Д. Вітовський, Е. Коник і др. С. Шухевич. Саме в день складання стрільцями присяги у Львів увійшли полчища білого царя а Стрий заляли маси відступаючого австрійського війська.

З Питання

Дня 4 вересня началась евакуація (з) Стрия. УСС посаджено на довгезний, складений переважно із відкритих возів т. з. льор. потяг і відправлено на Угорщину. Через Сколе-Лавочне-Мукачів доїхав Легіон нічю 5 вересня до Гра-бичева — Броньки. Під час переїзду через Карпати

падав зливний дощ і потягав холодний осінній вітер.
Багато стрільців ізза браку одежі і накривал по-
пересгуджувалось і хорувало. Лікарської поради
(а не помочі – до ніяких ліків не було) уділяли хорим
студенти медицини Скоморовський і Кордюк.

В Горонді і Серабичеві (Сербичів по мадярськи:
Мезетеребеш) стрільці остановились; розквартировано
їх по селянських хатах. В першому з них сів примі-
стився курінь Вітовського в другому курінь д-ра Шу-
кевича і Е. Коника на команда легіону. Місцеве на-
селення, закарпатські українці т. з. руснаки, на-
ціонально зовсім несвідомий елемент, стрі- (тоді це)
нули своїх галицьких земляків [redacted] дандуре, бо
уважали їх за поляків. В початковому розумін-
ню руснаків Галичина уходила за польський
край. Стрільцям треба було вкласти немало труду
поки руснаки усвідомились і пізнали [redacted] свою
похідку. Опісля запанували між місцевим ук-
раїнським населенням і УСС, [redacted] щирі і братсь-
кі відносини. Стрільці здобули собі симпатії на-
віть місцевих мадярів, хоч ці руснацькі не-
ренегати [redacted]-мадярони дивились на них кри-
во, і доносили [redacted] до мадярської власти
будьто вони бунтують народ.

Товариське життя легіону поцентру-
валося тоді в славній горондівській корчмі:
там скупчилося стрілецтво у вільних від за-
нять хвилях, щоб забавитися, побалакати,
обмінятися новинками з краю, війни та по-
задумувати над вигадами на будучність
легіону і української справи.

~~Сумніви~~

Питання-сумніви

1) Сопр. 11 — Не знано яким способом дійсно мали В. Дідушок і Семенюк — звання хорунжих.

2) Сопр. 12 — Не може сказати напевно, чи справді Є. Кошик командував куренем, але його згадують деякі меморіалісти як такого — деякі згадують) ком. курінів два Волошина і В. Дідушка. (Ек)

3) Сопр. 21 — Угрин твердить, що брошуру привіз: спочатку командант(?); що Шухевич, що о. Гнибранковський(?); [illegible]; що він сам.

Geschäftspapiere Manuskript.

64

40 Deutsches Reich

10

R Königsberg (Pr.) 5 068 e

P. T. Wydawnyctwo

„Czerwona Kalyna"

Lwiw - Lwów

ul. Zimorowycza 20.

Einschreiben

Polen

Abs:
O. Dunin
Königsberg, Pr. 5
Georgstr. 11/I.
Deutschland

TCZEW 2
-1 X 34-2
a

LWÓW 1
-2 X 34-9
2k

65

Хвальна Редакціє!

Можливо що я ся мілю, коли шлю таку марну статейку і вже заздалегідь припускаю у її вступі, що вона буде принятою, —

але de facto, — коли буде поміщеною, то я не помилився. —

Прошу тому дуже Хвальну Редакцію коли мої думки, що вістка про Укр. Н!К! може знаходитися і повинна на сторінках „Літопису" — є правильні, — то дуже прошу о поміщення ще кілька стрічок. — Долучую і знимку може теж придасться. —

Остаю з глибокою пошаною

Борис Всеволод [illegible] вр.

Бр. 7. VI. 1930 р.

Kro Rofurfayr"

Про укр. студ. Корпорації.

Нехай не відстрашує нікого, що „Літопис" годиться помістити на своїх сторінках кілька бодай загальних вісток про Корпорації. – Сама та назва є для українського уха настільки страшна, що вже кілька разів застановлювалося над її зміною. – Але не іде о назву, – іде о те, що таке К!К!, кого вони гуртують та які ставлять собі завдання.

Першим укр. Тов., яке було основане на корпораційних засадах се віденська „Січ", яка дала численні кадри передових людий. – Однак назви „Корпорація" для студентського ідеологічного, чи навіть безідейного товариства, взоруючогося бодай в части на випробованій столітніми традиції досвідом Німців, – не стрічаємо до війни ніде. –

Щойно підчас народнього зриву основуєтьса перша К! в Одессі під назвою „Чорноморе“. – за Одессою пішов ~~пішов~~ Київ, а опісля все розсипалось, - розлетілось. –

Укр. академічна молодь, якої землі окутував чотирроякий ворог, опускаючи границі рідного краю іде на студії до чужих країв і там починає вона основувати свої Корпорації. – |: Берлін, Прага, Брац, Лєобен і инші: |

В 1924. р. основується в Данцігу укр. К! „Чорноморе“, а в слідуючих роках скришталізована ідея чорноморська - шириться на Познань, Краків, Варшаву, - Львів. –

Потри К!К! „Чорноморе“ основуються на їх взір дальші ~~Т~~ Товариства з тоюж майже ідеольгією і програмою праці, тільки пір іншими назвами. |: Данціг: „Зарево“, і „Тамич“: Краків: „Сян“ і „Хортиця“ та інші!.: |

Кличем К!К! є „Честь! Україна! Товариськість!“

К!К! ставлять собі за ціль виховати людий карних, відповідальних, здорових тілом і духом, людий з виробленим високим почуттям гордости національної і особистої чести, - людий товариських - - братів, - [: Пропоновано тому навіть назву не Корпорації, а „Братерства". :] - які би себе взаїмно знали, - шанували, любили і готові були навіть до посвяти і жертви для брата-Корпоранта.

На так вироблених підвалинах можна буде приступити комусь до будови великої будівлі, яка є саме остаточною і найбільшою ідеєю укр. Корпоранта та яка занимає почесне місце у його кличі - а то - власна Держава - Україна. -

Щоби мочи будувати, треба мати
взір і плян, - тому Корпорації
потри все повище уважають сво-
їм завданням плекати і зберіга
ти державнотворчу традицію, -
працюють над витворенням свое-
рідних Корпоранських звичаїв
і традицій, - а через єдність
і згоду хочуть викорінити з укр.
психіки дух анархізму. -

Та сторінка, а саме плекання в К!К!
|: братерствах :| давніх січово-козацьких
традицій примінюючи їх розуміється
до студентських і нинішних обставин
є чи не першого значіння для самих К!К!

Витворюється сталий тип
студентських ідеольогічних організацій,
який буде не лише гуртувати, але і вихо-
вувати укр. молодь в стилю очеркне
ному, традицією освяченому напрямі. -

Тому не повинно укр. громадянство лякатися, ні скептично ставитися до корпораційного руху, тільки слідити за його ~~розвоєм~~ правильним розвоєм, а „Літопис" який у памяти поколінь хоче зафіксувати дії минулого і сучасного нехай не жаліє своїх сторінок для тих, які розшукують теж за цінностями в укр. минулім та хочуть видобути з нього що найкраще для себе, та слідять за звичаями, від давних чубатих козаків - до лицарів „Желізної остроги" та бажають сотворити новий тип лицарства XX. ст.-

Кабарівський Богдан
старлицар К! „Чорноморе" Краків.

Кабарівський Богдан.

Пісна Краківських Чорноморців.[1]

Ні дзенькіт шкла,
ні бряск шабель,
ані обітниці дарів
нас не манять;
не наша ціль
литися перлисте з пугарів.

Ми через спів,
усміх віків,
славу традиції давньої
двигнем в серцях
й по ночах, днях,
сили гартуємо свої.

З рідних ген хат
чуєм як Кат
давить змагання свободи;
— люта їх месть,
глум їх прочесть
не вбє в нас духа погоди. —

Гідно без втрат
братові брат
вкаже шлях праці на руїні,
„В руки джаган!"
— досвід — каган
й труд наш увесь Україні! —

Кр. 1930. р.

---

1). Кожда К! „Чорномора" має свої пісні і гимни, які співаються при відкритях „Віч" =[сходин]. — З першій стрічці застерігаються краківські Чорноморці від приписуваних укр. корпорантам давних „буршівських" кличів „Wein, Weib und Gesang" — бо ні питтях ні двобої не є їх ціллю; — звірси — „ні бряск шабель." —

орнанори
ків. 1930

SATRAP.PHOTO

74

KOW

a

30.3.4 V

a

L. I.

Wny. Pan Redaktor

389

Lwów

ul. Ruska l: 18/III.

Dobrowski Sokolow
Kraków
ul. Kingi 2/II

Ол. Бабій

75

Наступ над Серетом.

Пройдуть літа і проминуть століття,
~~Як на ріці за~~
Як Серетом за хвилею іде ~~є~~ хвиля,
Та правнуки згадають внукам, дітям
Великий наступ на ~~ланах~~ полях Поділля.

Був осінній день, був день літній, по-
гідний,
~~Вітри~~ ~~дрімали~~ ~~на ланах пшениці~~,
Вітри дрімали на ланах пшениці,
Як покотився рев гармат побід-
ний,
І як до сонця блиснув меч із криці.
О, як багато було сонця, світла =
На ~~осіннім~~ синім небі і в душі героїв,

Коли ~~же~~ тобі ди Кыітна знов роз-
цвітла
~~На шанцях~~ Над шанцями й окопами
~~Та на скривавлених окопах се-~~
(в час боїв.
О, як ясніши втомлені всі лиця
Борців, що в наступ йшли полями,
гаями,
Як минула та вість на наче птиця:
– Побіда знов! Ми знову наступаєм! –
~~Який~~ То був солодкий сон в ті ночі,
Коли нам снились Корсунь, Лисові
Води,
За зброю іхніми руки ще зіт очі
І мічі думами ~~всемих~~: „Встань!
(Но встань народе!“

Всміхалися в безхмарний
вечір зорі
До тих борців, що ішли впе-
ред як ~~вітер~~
вітер
З натиском на рідному прапорі:
— Згинуть, або майдани ~~[illegible]~~
все розвіють! —

4 – ~~3~~ ~~4~~ 78

Пройдуть віки та чин героїв
вічний

~~Бо писаний мечем у~~
~~святим у бою~~

Бо писаний мечем святим у
бою.

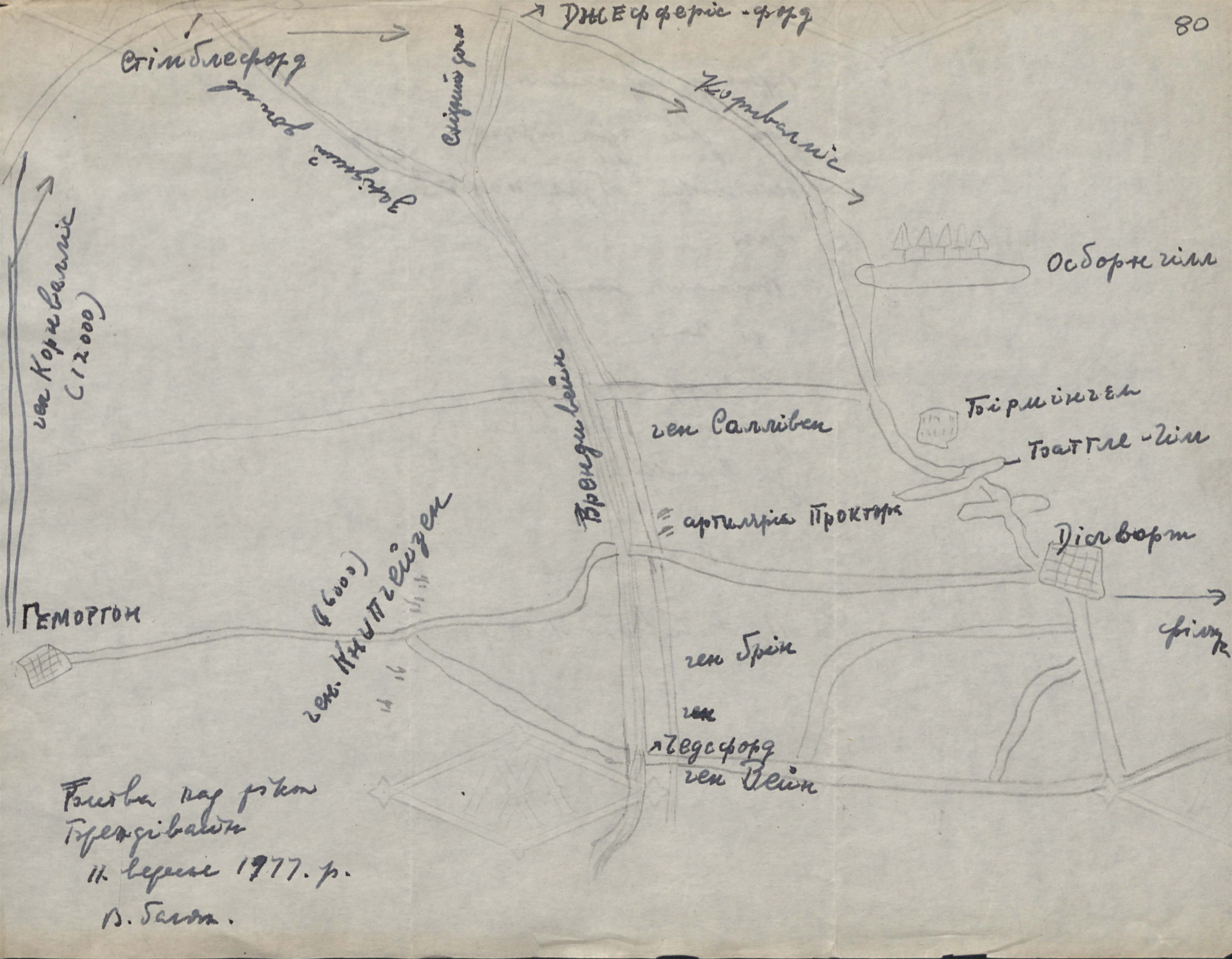
Безсмертний буде наш чин
геройський

Під Чортковом над Серетом
вільного!

Pow. Sekunda

Zasuaku (Kosie)

Stron: 1-68.

Битва над рікою Брендівайн
11. вересня 1777. р.
В. Багат.

прошу прислати
мені два примірники
оскільки буде можли-
во.

Вислав мапи
до Вас.

Шкіцу прошу
змінити – бо обидва
за вузькі.

В. Б[illegible]

1134 Atwood Rd.

ф. Невестк

О, де ви, де ви дні колишні,
Дні слави, величі, надій?
В якій то пристані затишній
Закинули ви якор свій?

О, де ви, де ви дні великі?
Як любо згадувати вас!
Ще там на обрії далекім
Ваш промінь ясний не погас.

Забути вас немає сили
Для всіх, хто жив у час борні,
Ви незатертий слід лишили
У серці, у душі на дні.

Ви вернетесь ще дні чудові
Дні поривів, зусиль, змагань
І ще будуть вінки лаврові
Вкрашати нам побідну скрань.

~~O, get bu, ge bu Jsi Barutki?~~

Ф. Невестюк

Інвалід

Сидить самітно в своїй хаті
І коротає тихі дні
Важкі такі, як і слова ті,
Що він розказує мені:

„Все памятаю так, як нині:
Це під Жмеринкою було...
~~Ми наступали по долині~~ пшеничні ниви. Небо синє.
Ми брали приступом село.
Була то незабутня хвиля
І ворог не щадив нам втрат,
Він вживав усі зусилля
І за гранатом слав гранат.
І ось впереді перед нами —
Немов у хмарі тріснув грім
І бризнули в гору фонтанами
Земля, огонь, залізо й дим.
Щось запекло мене в коліні,
Світ ув очах мені померк
І я схиливсь, впав на ріні...
Не знав — живу, чи може вмер...
І тільки тямлю: якісь люди...
Хтось говорив... якесь село...
І жага розпирала груди
І в рані, мов огнем пекло.
І вже без мене друзі далі
Пішли за ворогом здовж нив,
А я оставсь у шпиталі,
~~І ногу там свою лишив.~~
Хоч як ще бій мене манив.
То там лишив свою я ногу...
Сьогодня-бач: я інвалід,
Чи вийду з хати на дорогу,
Чи крізь життя — важкий мій хід.

5Д ціріем

кеар.

Л. Ч. К.

дати. зроиеск

Jan. 1. 1933

83

Мій Львонью дорогий:

Дістав в Сурмача 4 пісні, видані Л. К. Є там пару „блудиків", які „пан писар" повинен чорнилом справити. —

Моя просьба: писати чітко, точки трошки більші а слова писати стоячі а не похилі; — папір повинен бути трохи ліпший, то цей на другій стороні показує друк.

— . — . —

Чому ти мені не вислав, висилаючи до Сурмача, пару примірників. — Чому ти мені не вдячний? Чому ти і не подав Богдайової адреси?

(і т. д. ...) ?!

— — Посилаю тобі реферат д-ра Мишуги, прочитай і як уважаєш, то помісти його в Літописі Ч. Калини. Думаю, що це хоч і не повний образ, то все таки освіжує память...

Можливо, що ще хтось про це буде писати. Я х мігби богато дечого сказати... та мушу підождати.

Про Твоє у мене якась тепла думка, про Постолюка: солодка, про Юна чорвава-свиня, про Ромка „празниковa", про ..... пахне доброго кавою і т. д. | Про одного із нашої близької братії ти думаєш: якби я маляр, то нама-

мовавби того карикатуру „н.н.: довбе в носі!" — думаю, що і досі він такий же. — Дивлюся на ваше минуле і бачу більше тану.

Слухай Льоню: Прошу тебе: або сам сейчас відпиши або кажи Нетьові писати. Мене злостить чекати. — А як не хочеш, то гори з тобою, не відізвуся до тебе і конець. —

Бувай здоров і люби, ти цього року вже раз „на серйо" закохався, що дай ти Боже: Амінь.

Поздорови Ромкову Гальку і всіх тих — що коло тебе.

Твій все

Михась.

P.S. — Як там Романові полювання на лані і кози двоногі? Чи п. Мидь Дрогомирецький ти далше гне баки?

Ну, конець!

Далі буде.

До Управи Видавництва
„Червона Калина"
у Львові.

Може б Видавництво раз відступило від тягу своєї праці й видало книжку, писану не на замовлення „Червоної Калини".

Пропоную купити в мене і видати пів-історичну драму (повість драмовану) з життя Деревлян з X ст. Має драма 4 дії, називається „Сфандр", малює політично-соціяльні й релігійні конфлікти в родішній масі на тлі імперіялістичних централістичних тенденцій Володимира Великого.

Попереджую проте, що Шановні Видавці не знайдуть в драмі ані націоналістичного пафосу, ані дивних пригод, ані фантастичних трюків, ані апології експансивного в X ст. на наших землях християнства. Ціль драми: воскресити душу, спосіб життя, боротьби й категорії думання наших предків, зокрема Деревлян. Мотто може бути таке: „Благословенна зрада для життя!"

Чекаю на відповідь.

З пошаною
Авенір Коломиєць.

Bereźnica koło Sarn.

26. X. 29.

Високоповажаний

Пане Докторе!

Нехай не здивує Вас лист Коломийця. Закінчивши етап своєї праці, хочу мати памятку про перейдений шлях, про своє співробітництво в ЛНВ. Такою памяткою був-би річник Вашого журналу.

На жаль — чи почта тут винна, чи Адміністрація — я не маю навіть тих чисел ЛНВ, в котрих є мої речі: з цілого 1929 річника на руках у мене лише книжки: I, III, VII–VIII. Будьте ласкаві, трактуючи мене в матеріяльному відношенні, як свого колишнього співробітника, вишліть на мою адресу ті числа журналу, що їх мені бракує до комплекту. Коли-б з яких небудь міркувань Ви не згодилися-б на безплатну, так-би мовити дарунок Редакції, повідомте мене — скільки я повинен буду заплатити за одержані числа. В кожнім разі прохаю бути вичливим і ласкаво узглядити моє прохання.

Майбутні примірники за останні місяці цього року також прохаю висилати на подану адресу.—

З правдивою до Вас пошаною

Авенір Коломиєць.

Bereźnica koło Sarn.

24.X.29.

M. O. HAYVORONSKY
P. O. Box 98, Station D
New York, N. Y

May 6. 1933

Льонцю:

1. Не знаю - чи ти дістав мої
2, листи
3. чи і як полагодив з Рудницким
4. чи дістав 2$
5. чи видали мої пісні
6. чи вислав мені Літ. Черв. Калини
за минулий і теперішний рік

— Це все треба тобі полагодити, бо я і так вже лихий як скажена собака.

Тобі, Льонко, не жалую бути

Відпиши мені сейчас,
не муч мене мовчанкою.

Я жду

— Михайло

MADISON SQ. STA. N.Y. 3
MAY 5
4 - PM
1933

87

Czerwona Katyna

Lwow,
Ruska 18 / III
East Galicia
Poland,
Europe

M. O. HAYVORON
P. O. BOX 98, STATION D
NEW YORK, N. Y.

58

Roumanie

-2. IV. 31
b
№ 163

Monsieur

Sviatoslav Lacousta,

professeur

à

Focşani

~~Calea Lucă Vodă 46~~

FOCSANI

APR 931

До
Шв. Дирекції Видавництва
„Червона Калина"
у Львові.

Панам Директорам „Червоної Калини" очевидно бракує гумору.

Оскільки-б мені ходило лише про продаж своєї драми, то напевно віддав-би її „Н. Шляхам", що вже для неї місце зарезервували. Писав „культури", бо знаю, що всі видання є „культурні" і майже всі писані на замовлення і на рецепту П. Директорів. Своєю драмою-повістю хотів намірено внести дісонанс в задушливо-спокійну атмосферу Видавництва і дати йому в розпорядження матеріял дещо відмінний від прийнятого шаблону. Засмітникова короткозорість Панів Директорів в нечемній відповіді відкинула мою пропозицію, чим затвердила раз доведено принцип галицької рідно-хатянщини в оцінюванню літературно-мистецьких проявів на загально-українському ґрунті.

Гадаю, Вельмишановні Панове, що в недалекій майбутности Ваша короткозорість і брак гумору скомпромітують Вас більше, ніж Ви собі уявляєте, більше, ніж могло скомпромітувати Вас прийняття драми бувшого співробітника „Нових Шляхів"! Саве!..

З пошаною
Авенір Коломиєць.

Варшава. 12.XI.29.

a/a

Focşani, 26/2 1931
str. Alex. Lakovary 13

90

...ціє!

Ще з п... я вислав я рекомандо-
вано на ... кого деякі матеріяли і
... е в часі визвольної бо-
світлин...
ротьби. Досі не дістав я ніякої відповіди,
чи п. Лепкий дістав мою рекоманд. посилку, чи світ-
лини потрібні редакції, чи ні (а їх маю ще 42) з.
Те, що не маю ніякої відомости, каже мені до-
гадуватися, що посилка не дійшла й треба би
мені її рекламувати, бо годі мені припустити,
щоб редакція не відповіла нічого бодай в спра-
ві світлин.

Остаю з правдивим поважанням

Святослав Лакуста

адреса
S. Lakusta
Focşani
str. Alex. Lapovadu 13
Romania

CARTA P

ROM

ROMANIA POSTA

3 LEI 3

D Redakcia
„Czerwona Kałyna"
Lwów
Podwalie 7/III.

Polonia.

Світлини надіслані дорогі.
Використаємо їх до
рогівського Калєндаря-Альма-
наха Ч.К. на 1934 рік, який
що приготовляємо до друку.
Деякі з тих світлин є
в музеї воєн. Наук. Тов. ім. Шевченка.
Єслиб у Вас найшлися ще деякі
прохаємо прислати. По використанні
з подякою звернемо. З пошаною

Хвальна Адміністраціє Вид. кооп.

„Червона Калина" у Львові!

Отсим звертаюся з проханням повідомити мене, чи вже видруковані календарі „Ч.К." на 1934 рік і чи „Мої спомини" Михайла Бережницького поміщені в ~~цім~~ календарі чи може будуть друковані в Літописі. Надто прошу мене повідомити, чи за вище згадані спомини признано гонорар і якщо так, то в якій сумі.

Тепер я кінчу другу працю, якої джерелом є також наші визвольні змагання 1918-го років. Хочу її післати Вам до напечатання (можливо окремою книжкою). Чи приймете Ви мою пропозицію? Яку винагороду міг би я за працю дістати?

На відповідь залучаю ось тут значки й прошу ласкаво мені сі справи зясувати і висвітлити.

Остаю з поважанням

Бережницький Михайло.

op. Oleszów

Олешів 17/VIII 933

STANISŁAWÓW 2

Хвальне Видавництво

„Червона Калина“

Lwów

ul. Podwale 7/II

Михайло Березнюк
Олешів
Товмач

Фокшани 22/8 933 93

Хвальна Редакціє Літописи
„Червоної Калини"
У Львові

Вашу листівку з 28/2 одержав і висилаю тепер 30 дальших світлин із життя УСС. По використанню прошу їх звернути мені, тому що вони не є моєю власністю і я мушу їх звернути родичам пок. фотографа УСС. Нестора Тоточескула. Із усіх 30 світлин тільки 2 мають на-написи на другій стороні а 28 без ніяких написів і хиба тільки від учасників або зі світлин в Музею Наук. Тов.-а ім. Шевченка можна розвідати де і коли вони висвітлювані. Як би можна розвідати це все, то прошу написати на другій стороні, що вони представляють.

У мене є ще 16 світлин із яких 2 вже були поміщені в Калєндарях Черв. Кал. і то одна в Калєндарі за 1933 (стрілецьке весілля) а друга в Черв. Кал. збірнику за 1918 на ст. 63 (Кінна стежа над Стрипою). Три із цих світлин це світлини а) 2 Володимира Тоточескула, що згинув під Львовом 6 грудні 1918 і б) світлина УСС. Нестора Тоточескула.

Я дістав послідне число Літописи Черв. Кал за тра-

-/-

весь ц. р. Чисел за червень і за вакації
ще не дістав. Прошу вислати їх мені а також
самь календар 1934. Передплату за 1933
вишлю, як дістану позвіл висилки грошей,
тому що у нас дуже тяжко дістати такий
позвіл.

Прошу мене повідомити, що Хв. Редакція
зробила з нарисом, написаним К. про бої на
Крукович в 1918, який я Вам переслав ще ми-
нувшого року враз із першими 10 світлинами?

Остаю з правдивим поважанням

Святослав Лакуста

Focșani
str. Alex. Lahovary 13
Romania

Р. Кіплінг.

Пісня полеглих.

Тепер послухай пісень тих, що полягли —

— На далекій півночі, під пошарпаною стіною льодівця, при санях, повязаних ременями, із дорогою, зверненим у сторону бігуна,

— У степу полудневих пустинь, при кістяках коней, над висохлими, засипаними пилом руслами річок, де виють удень і брешуть у місячній ночі голодні шакали,

— У випарах вогких джунглів, на сході, серед лісів, що гниють від вогкої мряки, де над летовищами буйволів у сітях лілій вьються мухи,

— У снігових просторах заходу, заблукані в ямищах тундр, де між горбами снігів, що давіями сліди обозу, нишпорять і бавляться лиси.

Послухай пісні полеглих:

« У душних далеких містах снилися нам великі далекі сни. Ми мріяли все, щоб дійти до крайнеба, до місця, де губляться краї шляхів. Ми почули на собі подих, що приніс нам силу й міць, і повів нас великий дух, інший, ніж у решти людей.

« І як відбивається олень від свого стада, з яким весь час до цього пасся спокійно, так і ми відбилися й пішли своїми шляхами, перейняті вірою, подібною до віри малих дітей.

« Але нам не стало палива в морозних пустинях, не стало поживи й води — й ми лягли, щоб умерти з тою самою вірою в грудях.

„ Лежимо тепер на піскових навіях, серед степових трав, в гущавинах папоротей для того, щоб кістки наші були дороговказом і значили шляхи, якими прямуватимуть наші сини.

„ Ідіть за нами, поспішайте нашими шляхами, ми землю пустині зробили плодючою й надходить час жнив.

« Ідіть за нами, ми ждемо вас при шляхах, де впали, ждемо на відголос ваших (походу щерих ваших полків) кроків, ждемо колюмн

« Отой перелік ми взяли з собою, й шляхом костей ви дійдете наре[шті] до цілі. »

Кіплінг

Пісня полеглих

Тепер послухай пісень тих, що
полягли:
— На далекій півночі, ~~на краю~~
під пожарною стіною сяйва,
при санях, пов'язаних ременями,
сплять з поглядом ще зверненим
в сторону бігуна.

— У скварі пустелі полудневої
при кістяках ~~...~~ коней,
над висхлими засипаними
пилом руслами рік, де виють
шакали і брешуть у місячні ночі.

— В опарах багнистої джунглі
на сході у пітьмі, що гниє від вогкої трави,
де над леговищами буйволів
виють ~~у стих~~ малп ліах і шлюзе.

— У снігових просторах Заходу,
заблукані в сльотній тундрі,
де ні шпорать лиси та

бачиться серед між купи-
нами снігу, що закрили обоз
сліди обозу.

Послухай пісні полеглих.

„З дужкому і ~~забутому~~
ніжні сили ми великі
далекі сни. Ми мріяли все
щоби дійти до краю неба ~~горизонту~~
до місця, де губляться шляхи
доріг. І врешті пристиг на
нас подих. ~~Вижунили в нас сила
і віра~~. Дістали ми силу и муку
і витужила в нас і повів нас
великий дух, інакший чим у
других людей!"

„Іся відбивається від свого
~~стада~~ оленя, з яким до цього
году все пас ся спокійно,

тая і ми пішли в життя шляхами, перенявші віру, подібною до віри малих дітей."

„Аж врешті не стало дерева у мерзлу студінь, пожитку чи води – ми поклали а щоби вмерти з тою самою вірою в душі."

„Лежимо тепер – на піскових видмах, чи серед степових трав, чи в гущавинах папоротей – на те – щоби кості наші були дороговказами, щоби вказували шляхи, якими могли б іти наші нащадки нашими слідами, наші сини."

„Ідіть за нами, поспішайте нашими шляхами ми землю (nieczytelny)

пустині зробили урожайними
і прийшов час жнив.
Ідіть за, ми ждемо при
шляхах де впали, ждемо
на відгомін многих кроків,
ждемо походу на такт віщунів
віків:
Ото переміг ми засіяли,
а шляхом наших костей
ви дійдете до цілі.

R. Kipling.

Дир. Угельський Роман
вул. Міцкевича 11.

великий і поет.

* Редьярд Кіплінг, англ. письменник (*
1865 + 1936), співець державної могутності
Англії. „Пісня полеглих" характеризує
жахітне наставлення і гарт англійців.

36 x 18
288
648
648
7128

7128 : 2880
2880

44.

Василь Бояринець

Було це в часі великодніх боїв під Львовом 1919 р. III. курінь 24. п. п., пробившися через ворожий перстень у Козельниках, заняв нові становища у Зубрі. Противник окопувався на лінії зубрицького фільварку, а ми на= південь од того на висоті місцевого костела.

Стрільці завважили, що ворожі скорострільці знущаються над одним нашим полоненим, який тягав за ними „максима" та й двигав стрільво.

Щоб його увільнити, вибрався до ворожого скоро= стріла бул. ст. дес. Василь Гнащук із стрільцями: Дмитром Старжуком і Степаном Розвадовським.

Доходило ~~полудне~~ напрочуд гарне полудне. Геройська трійка гайдуків ~~обминаючи горбок~~ зручно закрадалася поза хати-дерева до ворожого становища. З запертим віддихом ми слідкували за їхніми рухами. Скрилися. „Максим" не пере= ставав торохкати засипувати нас своїми кулями.

„Вернуться, чи ні?" не сходило нам з думки.

Нараз „максим" неначе підрізаний замовк.

Кілька хвилин пізніше він був уже в наших становищах і зараз уже випробовувала його трійка

Притягнула його де нас трійка ~~відважних~~ ~~геройських смільчаків, що щасливо~~ геройських смільчаків, що кромі „максима" припровадила ~~до~~ увільненого стрільцям 6. станиславівської сотні, принесла одного німецького кріса, дещо набоїв і одну протигазову маску. За годину вони вели перед удачного протинаступу.

100

1

В московському полоні.

(Спомин У.С.С. Миколи Нагірного)

Осінню 1916. р. ми У.С.С. стояли фронтом в Потуторах біля Бережан. На право~~му відтинку~~ від нас були турки, а на ліво мадяри.

Одного дня повели москалі сильний наступ на турецькі становища, бажаючи в тому місці прорвати ворожий фронт. Одначе їхні зусилля були дармні і вони повели наступ на ~~пра~~ ліво від нас, де були мадяри і дійсно в тому місці вдалося їм фронт прорвати. Рівночасно заатакували вони стрілецькі рови з переду і ми по довгих і важких змаганнях окружені салдатами мусіли кинути зброю і йти в полон.

—Ідіте к нашим на чай! — кричала до нас салдатня і нассkоро погнали в запілля московського фронту. Зараз таки в перших московських окопах зревідували нас, шукаючи захованої зброї, при чому забрали багато кишеневих річей та побили деяких Стрільців прикладами за опір. Рівночасно випитували, в яких частинах служили полонені...

—Какой полк? — радісно й цікаво питали нас салдати. Одначе ніхто не признавався, що ми є У.С.С., бо ще перед тим ходили слухи, що москалі дуже знущаються над Стрільцями. Тому деякі намагалися вдавати мадярів, деякі подавали як свою частину 19-ий полк, а ще инші 35-ий регимент. Ще перед тим багато Стрільців повідкидало від себе стрілецькі відзнаки, кореспонденцію, а то й шапки. Було зимно, тому замісць шапок ми понатягали на голови військові панчохи („штуци")

По ревізії нас усіх полонених (кілька тисяч) погнали дальше. Крім нас стрільців були між полоненими також австрійці та мадяри. Ще далеко за фронтом досягали нас австрійські гранати і шрапнелі.

Під сильною ескортою прибули ми до місточка Козови, де й переночували в двірських забудованнях першу ніч в москов-

ському полоні „під московським караулом"...

Скоро ми розвиднілося, нас усіх вигнала сторожа на двір на широкий майдан. В тій хвилі вийшов до нас московський офіцер і крикнув:

– У. С. С! Збірка!

Ми всі збентежилися, бо думали, що ніхто не знає, що тут є У. С. С. Очевидно ніхто й не думав ставати в збірку.

– У. С. С! Збірка! – повторив офіцер вдруге свій приказ.

Ми почали здивовано поглядати оден на другого та покручуватися, бо не знали, що маємо робити. Коли ж офіцер побачив, що ніхто не рушається, повторив втретє приказ. Тоді ми без вагання зробили збірку.

– Австрійці! Vergatterung! – крикнув той сам офіцер, коли відійшов кілька кроків на бік. Австрійські вояки пішли за нашим приміром. Вкінці офіцер звернувся до мадярів і також зарядив збірку в мадярській мові.

Коли всі полонені стояли в збірці, офіцер попровадив нас по... ...харчі. Гусаком, поминули якісь будинки аж на місце видачі. Там відчислив по 8 осіб і давав на кожних 8 осіб два хліби і великий „котьолок" в який наливали нам борщу, а опісля каші.

По сніданю ми рушили в дальшу дорогу і по кількадневнім ході ми прийшли до Волочиськ. Ціла та подорож була дуже важка, бо то була вже пізна осінь, сік холодний дощ, а наша ескорта ще за Тернополем повідбирала від нас коци, шатра і ин. так, що ми попереможкали і попереполегали.

В Волочиськах переночували ми в військових касарнях. На другий день рано вигнали усіх на подвірє і почали записувати тих, що хотілиби служити при санітарній службі. Зголосилося тоді 120. осіб, між ними й я. Всіх нас завернули зараз до Підволочиськ, а решту, що до санітарної служби не зголосилися, погнали в глибину Росії...

В Підволочиськах поділили наш відділ на дві частини і сказали, що маємо повнити службу по добі зі зміною, викупали нас в парні, видали нове білля і постіль та заквартирували в якихсь жидівських домах біля стації.

Наша „санітарна" служба полягала на тому, що ми вигладовували з вагонів ранених московських вояків, що прибували з фронту, або заладовували тих, які мали зі шпиталю, чи „перевязки" їхати дальше в Росію. Обом частинам приділено по двох командантів, які й мали наглядати над нашою роботою. Крім харчів,

ми ніякої нагороди за нашу службу не діставали, але гроші ми мали „з боку". Харч нам був такий: рано чай з цукром (3 куски денно) на обід зупа і каша та шматок мяса, на вечеру зупа, а крім того денно 2 фунти хліба. Поводилося отже добре, бо праця неважка і харч добрий.

Зпочатку ми вивязувалися добре зі свойого завдання, одначе з часом завилося „захитання дисципліни" (в дійсності її не було). Доходило до того, що ми декам відмовляли послуху командантам і ходили бездільно по місті. Щоби цьому зарадити, наш командант взявся на спосіб і перевів на нас нумерацію. Він попричіпав нам до грудей нумераційні таблички і як тільки зустрів когось на місті, записував число (особисто всіх не знав) і опісля карав. Одначе це нічого не помагало, бо стрільці зміняли собі числа і командант не міг ніяк дійти до ладу.

Богато стрільців вивтікало з Підволочиськ на села і там жили інкогніто, як сини господарів, або чоловіки дівчат та молодиць, тому, що там тоді кватирувало московське військо.

В Підволочиськах через цілий час нашого побуту стояв 47-мий полк піхоти, в якім була дуже богато українців так між рядовиками, як і між офіцерами. А в нашому таборі полонених було кілька стрілецьких однорічників, які й навязали зносини з офіцерами 47го полку, відвідували одні других і весь час дружньо зі собою жили. Годиться згадати, що й наші коменданти всі були українці, одначе до українців не признавалися, лише до „хахлів", або „малоросів". Одначе нам вдалося їх освідомити (це справа з важким трудностями) так, що й вони почали себе вкінці називати українцями. Так само вдалося нам освідомити тих салдатів-москалів, які були разом з нами при санітарній службі.

Настала революція, а з нею повінь всяких віч, маніфестацій і т.п. Таку велику маніфестацію устроєно в Волочиськах, на якую мав прибути також 47-мий полк піхоти з Підволочиськ. Полковник (українець) зарядив збірку свойого полку, а також тих салдатів, що були з нами при санітарній службі та запросив нас полонених, щоб і ми взяли участь в маніфестації. Ми мали йти на переді полку та співати українські пісні. Ми, очевидно, дуже радо на це згодилися.

Коли ми прибули до полку, полковник став перед полком

зібраним на майдані і сказав:
– Хто Українець, най виступить наперед!
І тут ми побачили щось таке, що було для нас і радісне і болюче: наперед виступили тільки ті салдати, що працювали разом з нами при санітарній службі. Радісне тому, що наша освідомляюча робота не пішла марне, а болюче, що в цілім полку, хоч він був зложений майже з самих українців, не було ще тієї свідомости.
– Хто малорос – виступи! – сказав полковник...
Виступила тепер більша половина салдатів.
– Хахли, виступіть! – докинув ще полковник...
І виступила решта салдатів-українців.
Тоді полковник почав їм вияснати, що нема ніяких „малоросів" і „хахлів", що це все назви хитро придумані „москалями", що є лише оден великий український народ і т. д.
По тій промові полковника ми пішли з полком до Волочиськ. Дорогою ми Стрільці співали Українські пісні.
В Волочиськах ми застали масу війська і цивільного народу, що прибули маніфестувати. Нас Українців вітали оплесками і окликами: „слава" й „ура"!
На майдані стояла велика трибуна прикрашена українськими національними прапорцями, з котрої промовляла до зібраних богато промовців. При кінці зявився на трибуні якийсь кацап і почав промовляти за „единою неділимою". Тоді наш полковник крикнув до нього:
– Злазі з одтудова, (а то січас) голову шашкою зітну!...
По палких промовах, що дуже зворушили присутних, ми з великою радістю в серцях і піснями на устах вертали домів. Маніфестація мала дуже імпозантний вигляд, спеціяльно Українці написалися дуже гарно і розійшлися з неї підбадьорені.
Зараз після маніфестації почалася сильна Українізація між салдатами 47-го полку. Офіцери-українці з инших полків почали організувати чисто українські віддіди, пішли в рух українські виклади, відчити, агітація і т. д. Таку саму агітацію повели москалі, щоб цей рух українців спаралізувати. Між обома таборами почалася ворожнеча, ненависть, провокація...
У війську витворився непослух, гризня, словом: хаос...
А в міжчасі наш відділ санітарної служби полонених У. С. С. майже весь розбігся. Дехто пішов на Вел. Україну, частина розійшлася по господарах, а решта (між цими останніми

й а) перекралася через московський фронт, що був в тім годі в неладі, і опинилася на австрійськім боці. Тут нас арештували німецькі застави, через що ми зазнали ще немало турбот і неприємностей від німецько- і мадярського війська, аж доки не втікли з їхніх рук. По тій утечі ми добилися до Пісочної, де й зголосилися в Команді Коша У.С.С. —

Ф. Н-к.

В московському полоні

(спомин У. С. С. Микаш Нагірного)

Ф. Невестюк

Сімнацята весна

I.

Вона була така чудова
Ота ~~сімнацята~~ весна!..
Дрижали тюрми і окови,
Вставала нація вільна...

Пройшли дні неволі, гнету,
~~Нове життя~~ (кригами) цвіло
І минув день воскресний, третій...
Будилось місто і село...

Котивсь золотим хоралом
Вільних грудей ~~бравурний~~ свобідний спів
І в світ несли Універсали:
Слова розкованих рабів.

І під ~~[illegible]~~, співи, лики
~~Все, що народ цінного мав,~~
~~Покликав на діло велике,~~ На діло викликав
На свій державнотворчий змаг.

II.

О, так, вона була чудесна
Ота сімнацята весна!
Так радісно і так воскресно
~~Стяг~~ Вгорі (шуміли) знамена...

~~Плакатами кричали мури:~~
~~„Упав престіл! Упав царат!“~~
~~(Душа: Вже більше не одурить~~
~~Нас віроломний азіят!“)~~

~~Віддавна кобзарі, поети~~
~~Нам про такі співали дні~~
~~І дух, наш дух нестримним летом~~
~~Назустріч мчав такій весні.~~

~~І ось її вільну і горду~~
~~Вітає в захваті народ~~
~~І йде вона під шум акордів,~~
~~Що од пісень похвальних, од.~~

II. II

Вона була буйна, іскриста,
Як келих хмільного вина...
Святково так, так ~~в~~ урочисто
Настроювала ~~нас~~ всіх вона...

В ті дні, що ~~були~~ великі, незабутні,
В ті дні, що жили, наче крин,
~~Минули дні були, як~~ Забулися криваві будні,
Де сум і кат і кнут царив.

Народ, задивлений у сонце,
~~Ненавидіти став~~ Зненавидів віки тьми
З раба став гордим оборонцем
~~Він. став до бою оборонцем,~~
~~Щоб волю захистить грудьми.~~
У волю захищав я грудьми.

Ігаміп сурм грімкий, потужний
Котивсь по місті і селі,
~~[illegible]~~
~~Там де ще вчора~~ Де не учора мра тужно
Де вчора тільки мра гудно,
~~[illegible]~~
Там нині бряскали шаблі.

Як Захаров програв заклад.-

Багато пишеться про горячку збровень та про загадочну ролю в них потентата военного промислу - грека Захарова, кий без якого співучасти не відбувається жадне і більше збровень. На ту тему є багато поговірок. Ось одна з них: Одного дня відбував Захаров довшу конференцію з міністром війни і одною з американських держав. Врешті міністер сказав, що оферти не може приняти, та щоби Захаров в тій справі вже більше не приходив.

На те Захаров відповів супокійно: "Бачу, ексцеленціо, що мені трудно вас нині переконати, тому й прийду завтра, т.є в четвер. Може він буде щасливіший для мене як рівнож для добра вітчини і армії вашої ексцеленції.

Міністер відповів відразу, що нема чого трудитися, що справа пересуджена, а до цього завтра не четвер а второк.

Ексцеляенція миляться - відповів Захаров. Завтра четвер.

Ні - второк ! - ні четвер !, маю ту календар-відповів вже зі злостю міністер, я при глуздах і знаю, що нині понеділок. На то Захаров: Може заложитися о 100 тисяч, що завтра четвер.

Слідуючого дня пішло все як по маслу. Захаров програв заклад та оферту його приняли.

М. Горбовий
У. С. С.

Стрілець Марочак рятує сотника.

Довший час уже йшли криваві бої під Бережанами в 1916. р. А найбільше стрілецької молодої крови всякло в гору Лисоню. Бо нерівні сили там змагалися: проти одного стрільця ставало нераз по 10. і 20. москалів. Це просто чудо було, що молоді хлопці ще стільки видержували. Не диво, що коли приходила хвилинка відпочинку, чи таки в окопах, чи в запасі, то кожний падав, як колода і в момент засипляв камінним сном, з котрого — будили його алярми і накази до дальших протинаступів.

У таких тяжких і кривавих змаганнях, у час хвилевої передишки, дістала V. Сотня У.С.С. з давна заслужений відпочинок. Перейшла в недалекий яр у запас. Правда, в той час і в запасі не йшло з медом... Нераз москалі скропили так шрапнель-гранатами, що кожний волів би бути в самих окопах, і проклинав усі запаси на світі...

Цим разом здавалося, що хоч одна-дві ночі перейдуть у супокою. Але це тільки здавалося так. Бо ще стрільці добре не розгосились, як цілу сотню затривожено досвітком і відразу треба було таки розвиватися до протинаступу. Бо по боках чесько-мадярські відділи піддалися москалям, котрі, користаючи з густої нічної мряки, повели наступ і загрозили позиціям У.С.С.

Сотня відразу пішла на багнети. Довший час ішов завзятий бій і вже вкінці здавалося, що стрільці перемагають. Та москалям прийшла велика підмога і в одній хвилі положення змінилося в некорисль стрільців. На добавок більший гурт москалів окружив уже сотника (Будинського) з кількома стрільцями. Ситуація стала дуже крута.

Та нараз засуркотів млинком стрілецький кріс і москалі стали падати на землю, як снопи. Це стрілець Г. Марочак (з Жабя), штихувши кількох москалів багнетом, узнав цю роботу за забавку, тож злапав кріса обома руками за дуло, став валити по московських головах, як довбнею.

Сімом москалям розчерепив голови, кількох проголомшив і в одній хвилі перехилив перемогу на наш бік. Москалі зразу стали як загипнотизовані, а далі — маючи Марчака за якогось характерника — заломилися, і стали подаватися в зад. Решта стрільців у хвилі зорієнтувалася в чім річ, натерли ще сильніше на москалів і в коротці опанували позицію. Стрілець Марчак і дальше крутив свого „млинка“, і навіть ранений, ще двох москалів убив.

За цей геройський учинок іменовано стр. Марчака вістуном і наділено медалею.

1. 108

У 1907 році пройде 20 літ від подій в Петрограді. У третьому році світової війни стрясась велика Російська Імперія від грому революції. Не стало вже сили згасити пожару, що бухнув могутнім полум'ям. Не видержали, будовані віками, гати царського самодержавл., перед дієвим процесом що назрів. Сповнилась доля царату, сповнилось і трагічне пророцтво Т. Шевченка.

В огні соціяльної революції, збудилась Україна. - Нація окрадена з самосвідомости, з традиції, почула свою міць, свої окремі інтереси і цілі.

І як лиш залопотів кривавий прапор соціяльної революції, рівночасно високо піднялись жовто-блакитні прапори національного визволення. Піднялa їх стихія народу що забажав визволення з неволі століть. Під звук боєвих сурм та грюкіт стрілів старовинний знак Володимира В. став державним гербом Української Республики. Так нав'язано зв'язок з найдавнішою традицією рідної землі. Боєві відділи що стихійно творяться приймають історичні назви колишніх вождів - гетьманів.

У зустрічі століть - краса відродження України!

В 1917 р. У.С.С., аванґарда Українського Війська, перестають бути одиноким поняттям Української Збройної Сили. Високо підіймать прапор боротьби за суверенність і незалежність своєї нації у Києві У.С.С. Твориться армія У.Н.Р., в її ряди голосяться сини всіх країн великої Української Землі.

Проходить двацять літ !

Щож вони значать у історії, ті предовгі мандрівки століть. - Дуже мало. Та як важними і богатими у великі радісні та безмірно траґічні події, ті дві десятки літ для української нації. У них започаткувався процес, що спішить дійти до свого апоґею. У літах тих уформилося те, наскрізь живе, а й тепер переконливо - самозрозуміле по-

ниття ~~нашої~~ батьківщини держави, що не лиш топографічним осідком людей і родин, збірником засобів прожитку, ~~але~~ але ~~Державної України~~ нашої держави, обнятої спільним інтересом життя, завданням перевести у дійсність тяжку науку не лиш крівавих змагань, але досвід свого людства. Він каже: лише у своїй батьківщині - державі зможеш зажити свобідним життям. Лиш той, у кого батьківщина свобідна, може бути повновартним горожанином. Хто має державу, має і основу для життя і творчої праці. Свобідна батьківщина - це вогнище людського життя!

Досвід історії теж ~~учить~~ вчить, що як що людська цивілізація має розвиватись, то вона не може лиш підсилюватись одним вогнищем. Для цього треба багато вогнищ, які є взаїмними суперниками й які піддержують вогонь, забезпечуючи ~~жжжжж~~ його існування, на випадок ~~жили~~ коли одно з огнищ погасне. Рожер Вальоа каже: "Нації є для цивілізації тим, чим роди для звіринного світа; вони є ріжноманітними досвідами в найчисленіших напрямках, щоб життя і культура, яку вони носять ~~у себе~~ в собі, - не опинились перед ~~невилазною~~ стіною, до якої може довести рух в одному напрямку. Про це свідчать могутні імперії, що розпалися, великі цивілізації, що перестали існувати. Про це говорять теж живі сили народів, що устоювались, творили й не дали запастися світові в безодню варварства."

Двацять останніх літ для всіх українців це століття досвіду. Наука заплачена ~~великими жертвами. Вони не~~ 520. Жертви ті не можуть пройти ~~на~~ марно, ~~жертвами тими~~ ними витичено шляхи для походу цілої нації. У жертвах тих ~~обєдинився~~ об'єднався весь народ, на сході й заході. В двацять ліття великих дій пригадуються слова грецького фільсофа Гераклита, "що вогонь є початком річей". Належить теж запамятати слова англійського історика і фільсофа Джона Рескіна: "У всіх досвідах пізнав я, що сила й відпорність всіх великих націй повстала у війнах. Війна їх зміцнювала, мир зводив у війнах виховувалися у мирі недоумки. Одним словом війна творила".

посуватися наперед, та тут дали їм відчути гранатом, що швидко пальнувши і вони залишили свій намір.

Перед нами і з лівого боку ліс, а зправа відкрите поле яке за пів кл. ховається в долину.

О год. 3 попол. зауважуємо з правого боку кінночиків, які час від часу зявляються з долини. Наказано за ними пильнувати, на томісці самим з овчерти жадного руху. Чим далі кінпота зачина більш провокаційно заховуватися, з посилає вже кулі, „Харжиця" мовчить, тільки три гармати пильнують свого поля, і у вісьми кулеметах позатягувані стрічки і козаки на своїх місцях. Але борони Боже якій стріл дати, нехай ворог думає, що нас у броневику немає. А перша чолова гармата, готова до стрілу зі заложеним уже набоєм, це гостинець ворожим броневикам.

По деякім часі висувається з долини лава кінноти і простує до броневика, за нею друга уже густіша, і починає наближатися щораз більше.

Виходить з броневика шість охотників-козаків; скривсються в лісі о яких 50 кроків з переду і заду від „Харжиці", зачинає провокувати кінноту стрілами, це певно деникінців переконало, що „Харжиця" залишена і видобувши шаблі з криком „ура" кіннота кидається в атаку. Підходить кроків на 150 і тут

зчинилося пекло, озвались
картечу три гармати, за-
ляшали всім кулемети, змiша-
лись коні й люди, поглохло все
і на броневику, бо одно магі-
чне слово „вогонь", було смертю
для більшости ворожого полку,
дальше уже жадних команд
подавати не було жадної
можливости.

Звинтився ворожий броне-
вик, та лиш показовся зза
закруту, як уже полетів
у його бік гранати і на щастя
перший був трафлений, за ним
другий третій і панцерник
зник.

По полю скачуть покалічені
коні, стогнуть ранені, та кози-
ки сидять у броневику з затисне-
ними зубами і чекають нового
ворога, щоби дати нову відсіч.

Затримались до вечера, викона-
ли завдання і щасливо поверну-
ли на ст. Крипопіль, а інші
наші частини відбили від ворога
ст. Вапнярку.

Б. Гонта

Два епізоди

Спомин.

Написав У. Г. С.

Було це в зимі 1918 р. Поляки заняли місто Белз, та посунулися над ріку Буг. Під польським напором українські частини розсіялися. Саме тоді десятник Заровешний, родом зі села Жужеля, пов. Сокаль, впав на помисл прогнати противника зі с. Жужеля. В Жужелі стояв тоді польський штаб і около дві тисячі добре озброєного війська. Кромі того в цім було около 500 підвод, навантажених ріжним, військовим добром і зброєю.

Десятник Заровешний вибрав 20 охотників, з якими він рішив напасти на Жужіль. Всі знали, що в Жужелі перебуває велика, польська сила. Тож всі назвали дес. Заровешного просто божевільним. Деж з 20 стрільцями робити наступ на село, у якім кватирує дві тисячі війська. Колиб наступ відбувався в ночі, то ще казали, булаб якась маленька можливість успішного нападу. Але нападати серед білого дня, це просто божевілля. Що тих 20, навіть найхоробріших, стрільців може вчинити в обличчі ворога, що має около дві тисячі крісів?

Тоді десятник Заровешний сказав, що коли 20 вибраних стрільців не хотять іти у наступ, тоді він один свій плян переведе і покаже, що ворога виження зі села. При тім він у подробицях подав до відома свій плян. Плян цей полягав у тім: до села мало вїхати два господарські вози, наладовані сіном. На кожнім возі мало заховатися по 10 стрільців з двома скорострілами. Візники мали бути одіті по цивільному. Десятник Заровешний припускав, що польська стійка не зорієнтується у підступі і пустить вози з сіном до села. Колиж би польські вартові пізналися на підступі, тоді зразу їх повбивати і почати наступ на село. Наступ мав відбутися о год. 12-ій в полудне, саме тоді, коли війська противника мали обід.

В означений час до села Жужіль вїхали два вози з сіном. Польські вартові впустили вози в село. Скоро тільки вози доїхали до того місця, де кухарі роздавали з кітлів обід, з двох возів, зпід сіна, зіскочили 18 стрільців а двох почали з возів пражити зі скорострілів.

Річ ясна, що серед залоги настала страшенна паніка. Всі розбігалися куди хто міг. Залишали оружжа і все військове майно і відступали до Белза. В Жужелі оставили 99 трупів, кілька сот ранених і около 500 навантажених підвод.

Після того бравурного наступу десятник Заровешний наказує наступ на місто Белз. В наступі гине геройською смертю командант Заровешний. Решта до міста не дійшли, бо затривожені в Белзі сили їх відперли.

Наслідок цього бравурного та успішного наступу на село Жужіль був такий, що польське військо, що було розташоване над Бугом, на лінії села Безуїв, Жабче, Муроване, Острів і Кристинопіль, мусіло відступити з лінії Буга аж до Белза, себто 20 кільометрів. При відвороті вони понесли дуже тяжкі втрати.

В тім самім часі, як польське військо відступало з лінії Буга на лінію Белза, зголосився до команданта куріня, що оперував в околицях фільварку Владиполя, посілости дідича Оскульського, стрілець Іван Запорожець і просив команданта куріня, щоб дозволив йому взяти один скоростріл і напасти на фільварок, у якім розташувався один баталіон з 8. машиновими карабінами, 15 возами і 4 військовими кухнями. Запорожець хотів зробити зі скорострілом напад на фільварок. При цім своїм нападі не потребував ніякої помочі.

Командант куріня, пор. Н. Н., знав добре Запорожця і, міркуючи, що шкода доброго вояка і скоростріла, відказався дати Запорожцеві машиновий кріс. Командант був певний, що Запорожець нічого не осягне, крім своєї смерти. Командант куріня ще й тому відказав, що за кілька годин сподівався прибуття свіжого, заповідженого куріня, з яким він хотів напасти на фільварок.

Однак стрілець Іван Запорожець був не з тих, щоб так скоро понехати свої пляни. Він взяв з підводи з чотири тузіни дуже голосних ручних гранат, звязав по одному тузінові телеграфічним дротом і лісом пішов в напрямі фільварку Владипіль. А треба знати, що фільварок Владипіль був серед ліса.

Під вечір наш стрілець Запорожець підсунувся під самий фільварок. Було темно, а то тим більше, що вікна домів, де розташувалися ворожі сили, були щільно позаслонювані. Кругом фільварку стояли ворожі стійки. Біля хати, коло дверей, де кватирували старшини, стояли два вартові. Запорожець підсунувся під кватиру старшин з тої сторони, де не було дверей і вартових. Він привязав чотири тузіни ручних гранат до паликів, якими була підлержувана соломяна загата. Відійшов на яких 50 кроків і потягнув за телеграфічний дріт, яким були повязані гранати. Настав страшний гук. Хата розлетілася на кавалки. Ворожі вояки у нечуванім переполосі розбіглися.

Як зустріли революцію 1917 р. полонені українці в таборах?

113

Перші звістки про революцію в Росії заскочили мене в Зальцведелі. Я мав незабаром від'їхати звідтіля до Раштату, куди ~~мене покликав "Союз визволення України"~~ (Там уже ~~[illegible]~~ [illegible] ~~[illegible]~~ ~~вступ~~ [illegible]) було вже з таборової революції полонені сами перебрали роботу у свої руки. [illegible] табору [illegible] полонені, ухвалено вибірчий закон для таборової громади (в [illegible] "самостійної української") вона [illegible] вибори до "Генеральної Ради" (таборового парляменту), і "Генеральної Старшини" (своєї міністерської кабінету таборові).) Але [illegible] [illegible] їх зрозуміння [illegible] усунути, або бодай, не з [illegible] берегти, Центральна [illegible] "Союзу визволення України" [illegible] мене до Раштату від самого [illegible] ~~[illegible]~~ зими мені [illegible].

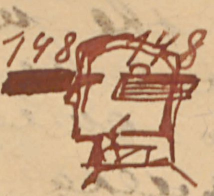
Від м. Зб[illegible]
[illegible] (цивільних українців)

114

2

Низьке положення
заль в цведеля в та-
ло дими тимчаса
далека віддано ста-
бору від місця
4 км., які треба
було проходити день-
у-день двічі туди
й назад, — в ранці
і знов одній — все це
~~відбилося~~ відбилося
на загально здоро-
вих лічених фізик
~~многому~~ показаний ~~Бадені~~ кілька тиж-
~~Котрих не було~~ було
їх переведено — А Раштат
силами славного
близько Бадену, що
Баден-мала було жити
й двічі на день до
Раштату на роботу.
Хоч до ~~далечінь~~ ~~неодмінно~~ [illegible] такі зате
повітря краще, щоб
під лісом далека
видко шварцвальд-
ські гори, а хоч
в день-у-день чути
їх гармат із-під
Вердену, а день-у-
день на лінії
французькі важче —
й да ночу здоровся
тая усе я підправився
людина через подругу
Настрій гарний
не дуже, таборова
А хоч час
праця не дав
думати про настрій,
все ж невеселий,
коли тобі на кож-
ному кроці ~~дають~~
в очі, співчуваючи,
кажуть: „А ви,

148

148 . . 152.

168

115

знаєте, чогось блідий",
„А вам би відпочи-
ти", „А мені це до вас-
ни?" „раненого прийма-
ли?" Чого це Ви
питався?" „пригото-
вані Ви єсь
мені" й не д...

~~Ось серед таких~~
~~настрою~~

Ось серед [Зальцведелі] таких у мене до-
настроїв переміг звичку
несмілив[illegible] революці-
про росій[illegible] в таборі. До-
що — в німецьких
таборі [В таборі полонених українців]
~~В місяці березні 1917 р. працював~~ ~~1917 р.~~ (У Зальцведелі)
[illegible] своїм
[illegible] [illegible] [illegible]

Поєдинок [гармати] гармати Чорношличників з ворожим панцерником.

Коли знова почались військові дії з большевиками, після перемиря у жовтні 1920 р., Чорношличники дістали спільні військові завдання з козачою дивізією ос. Яковлева, яка входила в склад нашої армії.

Українська Армія, не витримавши ворожого натиску, відходила на захід, за нею посувались большевики, а у їх запіллі йшла кінна дивізія ос. Яковліва, а з нею Чорні зі своєю кінною батареєю.

Минаємо с. Нова Гута, за селом ліс, а за ним іде залізничий шлях Проскурів-Жмеринка. Один з полків Яковліва з батареєю Чорних в авангарді. Як тільки вийшли з села ворог засипав нас кулеметним вогнем, полк розвертається в лаву, батарея дає стріл в напрямі ворога, хоть його ще не бачить. Ворог замовк, певно був якийсь роз'їзд ворожий.

Чорні з ліва попід ліском переходять поляну, через яку якраз проходить залізниця і скриваються з очей. З огляду на близкість залізниці, де несподівано може зявитись ворожий панцерник, батарея лишаєтьcя в долині. За хвилю дійсно сунеться большевицька „Черепаха". Коли вона пройде поляну, шириною на яких 100 метрів, сховається з наших очей, ~~а~~ за ліском ~~поле~~ відкрите поле а на нім Чорні! Жах!

Перша гармата зриваєтьcя з передка і огонь по прямому прицілу, по бронепотягу, віддаль ~~ні~~ три чверти км., решті гарматам наказ на-ліво кругом, і стати на критій позиції і також вогонь. Біля гармати лишаєтьcя обслуга під командою хор. Головка. Уже другим стрілом підбитий паротяг панцерника, який став без руху не дійшовши і до середини поляни. Броневик відкриває ураганний вогонь по нашій гарматі; від вибуху ворожих стрілів, полохаються

коні, яких їздові невсилі опанувати, відходять гальопом до села, не видержують козацькі нерви вогненого вогню, ховаються по ровах, біля гармати залишаються хор. Головко і навідчик Голямбовський. Зачався герць не на життя, а смерть, ворожий панцерник засипує нашу гармату з чотирох гармат і з правого борту січуть 15 кулеметів, та цільні стріли наших героїв примушують ворога замовкати, ще не встигла решта наших гармат стати на позицію, як „товариші" почали утікати з броневика лишаючи його нам. Ситуацію урятували два герої, чорні виконали своє завдання, набрали полонених, визволили багато наших козаків, які попали до большевицького полону. Крім того в наші руки дістався бронепоїзд „Красноармієць № 34" з 4-ма гарматами, 30 кулеметів. У нас обійшлось без жадних страт. Не мали ми змоги забрати панцерника, бо коли наші броневики відходили, позривали за собою містки, а направити не було часу, тому мусіли його зірвати. Д. Гонта.

МИХАЙЛО ПАЛІЙ-СИДОРЯНСЬКИЙ.

"ІСТОРІЯ ОДНІЄЇ ВАРТОВОЇ БУДКИ"

/ З моїх споминів/.

Український чорнозем з давен-давен родив пшеницю, яку так смакували всі народи, населяючи бувшу Російську Імперію. Ні для кого не є таємницею, що бувша російська ґвардія в більшости своїй складалася з українців. Є доказаним, що більшість підстаршин у бувшій російській армії - були українці.

Про одного з таких, тепер вже небіжчика, я хочу Вам, дорогі читачі, розказати оцю маленьку історію.

Однією з найліпших частин української армії була перша Запорожська дивізія, в складі якої був не менш знаменитий, для таборян, у польськім таборі Стшалкові, козак Панахида. Здоровенний, кремезний хлопчисько' зі здоровенною головою; носом від перепою сизим, нагадуючим бараболю; з вищербленими зубами - Панахида був цілковитим типом улюбленого таборянина. Я кажу "улюбленого" тому, бо Панахида був найспритнішим козаком у Стшалковськім таборі й те, що не хватало для примітивного козацького господарства, Панахида завжди діставав. Неможливого для Панахиди не було: й все, що потрібувалося, мусіло бути для "товариства" - придбане.

В ті часи Панахида принціпово не признавав чобіт й через те ходив у величезних дерев'яних американських кеньґах. Мундир його з часом зовсім порвався й тримався на здоровенних плечиськах Панахидиних Бог знає чому, як він сам нераз казав, бо нібить, як-би було тепло', то-й мундуру зовсім не "полагається."

Сорочок Панахидина зовсім не визнавав, бо цілком філософічно обґрунтовував, що якою-б її білою не одягнув, вона раптово міняла свій колір на чорний,- а після цього таборяни йому набридали заявами, що він за собою не добре слідкує, не перучи вчас своєї білизни. "Ліпше нічого, чим чорна!"-не раз казав Панахида, розідруючи сорочку у - десяте, на онучі, запевняючи при

цьому всіх, що він є найщасливіший у цілому світі.

Найбільше всього у житті, любив Панахида своїх таборян. Любив їх він всім своїм серцем, - без них не міг прожити дня. Ще удосвіта зачинав він, як сам казав, ходити по своїй "парафії". Голодний, холодний ходив він від бараку до бараку, щоб тільки поговорити зі своїми земляками по табору. Панахида був найліпшим додавцем палива для таборових кухонь. Паливо принціпово додавав він по найдешевшим цінам, роблячи тим "кокуренцію" спритному рудоватому ~~рижуватому~~ Довзинозі. За дня нишпорив Панахида по таборі, вичікуючи менту, коли можна було витягнути шпалу, одірвати дошку, кілок - взагалі все те, що не міцно було закопане чи прибите. Але все має свій кінець. Запаси палива швидко вичерпалися й таборяни опинилися у критичній ситуації. Міг визволити з цієї немилої ситуації тільки один Панахида - й він думав, гадав, комбінував...

Одного разу, проходячи біля вартової будки, яка стояла у головного входу до табору, Панахида своїм практичним оком побачив, що будка, як крихке створіння, не дуже - то міцно тримається землі, і "знов-ж", щодо якости дерева має вартість не малу; а сухі дощечки, з яких була зроблена, просто засліпили очі Панахидові. Він уперто вирішив у ночі будку "ліквіднуть." Ще з вечора Панахида почав чатувати на вартового, який ходив від будки понад - дротами. Виждавши мент, коли вартовий відійшов від будки, Панахида зі скоростю серни вискочив з бур'яну, вскочив у будку й притих не дихаючи. Переконавшись, що вартового стало не видко, Панахида випростовався, для свого заспокоєння відкашлянув й перехристившись, взяв будку у середині за перекладини й, "саданув" прожогом до бараків.

" От їдять тебе мухи з комарами ! - Й тяжка яка, анафема !" - бурмотів дорогою Панахида. За деякий час, вартовий, зробивши обход повернувся назад й у вечірньому сутинку з жахом побачив, як будка рухалася в напрямку до бараків. Переляканий вартовий ніяк не міг собі дібрати розуму. Раптово страх його пройшов. "Стуй ! бендем стшеляць !" - несамовито проверещав вартовий, намагаючись,

Паній – Сидоранський
Історія однієї вартової будки.

як найдужчим криком, себе трохи заспокоїти. Будка ще дужче „шкурнула" до бараків....

Й невідомо - так-би була будка й пропала, якби не те, що Панахида ніяк не міг протиснути її до таборових дверей. Дуже вже була велика будка.

"От лиха година! Цілісенькій день товчешся як у ступі, а тут тобі ще кляті антики не дають й дощечки на роспал принести!"-бурмотів Панахида, коли його, всього мокрого та засапаного, витягувала з будки ціла польська патроля.

Заспокоївся лише Панахида у "паці"..

Чехословаччина.

Прага, року 1934.

Палій-Сидорянський.

122

Вельмишановний пане редакторе.

Засилаючи Вам шановний пане редакторе мій маленький витяг зі споминів, історію вартової будки ласкаво прошу помістити її в найблизшім числі Вашого журналу: „Літопис Червоної Калини". Беручи на увагу теперішні матеріяльні злидні, як у Вас там у Львові, так й у нас тут у Празі, прошу Вас аби гонорар, який мені буде належати, зарахували Ви ласкаво на передплату Вашого журналу, починаючи від початку 1934 р. Як що Вам шановний пане редакторе, буде потрібуватися подібні малі ескізи воєнні, з моїх, так рясних споминів, то прошу не відмовити мене повідомити на адресу: Чехословаччина ~~Praha II Wenzigova 13.~~*) Ing. M. Palij-Sidorjansky й я негайно перешлю Вам дальший матеріял. Що торкається гонорару, то я згоден його відбирати від Вас, Вашим виданням, як то: журналами, та ріжною воєнною літературою та вспоминами.

В очікуванню від Вас шановний пане редакторе скорих справ, приміть від мене запевнення у щирій до Вас поваги

Прага Михайло Палій Сидорянський

19 2/IX 34.

*) Praha VII Sladkovská ul. č. 7 u p. Knížka.

Č.S.R.

21/У 1936 р. Коданська 38/УІ Прага XIII- Вршовіце. 123

Вельмишановний Пане Сотнику!

Виконуючи Ваше бажання засилаю поки що два випадкі з Життя Житомирської спильно юнацької школи, що могли би бути умішені в "Календарі Ч.К." на майбутьній рік.

Таких випадків, побутового як Т. Остапчук та героїчного як ось з Кіутою, про останній писали українськи часописи в Рівному, Тарнополі та після в Камяниці ще в 1919 році, міг би подати для Вас чи мало, бо довелося знати їх по посаді командира Запоріжського кінних гайдамаків полку імені кошового отамана Костя Гордієнка який звали просто - "Гордієнковцями", також Начальника Житимирської спільно юнацької школи та після Волинської группи в яку входила така добра частина як ось "Сіра дивизія", а потім й по посаді Военміна.

Не подавав їх доси, бо в календарі містилося більше випадків з життя Наддністрянської армії, УГА.

Де які з випадків з життя "Гордієнковців" знайдете в моїх споминах ось як випадок з млином у Солониці, та у гірському проході під Алуштою, їх можливо належно обробити.

У тіх випадках що я подав, звичайно може й необхідно буде де що витрусити як що місця не дозволить вмістити без змін.

Що до статті до календаря, то може не псувати Вам загального характеру, присвяченому річниці 20-й уж! 1917 року й подати Вам де що з цей епохі?

Коли я вказував Вам свою тему, я не знав про предрішений характер календаря.

Дякую за одержання грошей віа Хуст, у сумі 100 к.ч., яки пришлися до річи у наших веселих обставинах.

Пріємно було читати про усьпіх вистави УСС.

Агітую Полковника Лорченко, щоби подав для Літописи де що з життя Камянецкої школи.

Вітаю всіх з правдивою пошаною до Вас

В. Петрів В. Петрів

П.Т. Вельмишан. Пан Д-р І. Іванець ві Львові.

124

" Та візміть його на мушку,бо я не вмію"

Юнак Трохим Остапчук

У березні 1919 р. Юнацька Житомирська,що почала своє формування кінцем січня,вже дісталися у бойові лінії та мусила продовжувати науку під співи куль та гуркіт гармат.

Довелося навіть рушницю тримати вчитися під вогнем.

У березні 1919 р. наступала Волинська груа військ УНР на Житомир,у складу якій окремою колоною на Пулин- Вільськ-Житомир,наступала Житомирська Юнацька школа,без гармат,що залишилися у головній колоні,та лишень із 4мя скорострілами Люиса на 50 стрілів на раз.

У с. Вільська зустрілась із 5 кінним Москoвським полком імені Троцького, що був сформований зі самих фронтовиків,переважно підстаршин Російської кінноти,підтриманий 4-мя гарматами де скількоми важкими кулеметами Максима та автоматичними рушницями Шоша.

Легке авто,озброєне кулеметом, що їхало як розвідка підпустила юнацька стежа на 125 кроків,та вогнем перебила всіх,що їхали а також де скількох верховців,що їхали по при нему,але тим попередила решту полка що розвернувсь та почав бій.

Далеко від перших хатин Вільська повз яких залягла перша юнацька розстрільна так кроків 900- 1000 ~~проскакують~~ від гайка до гайка ~~проїздять~~ чвалом кінні групи,щоби охопити передові юнацькм рострільні.

Ворожи гармати намацують юнацьки рострільні,водограями бьють гранати,пливуть хмаринки шрапнелів,від ближнего гайочку чергами вигукує кулемет.

Начальник школи з полковником,що вивчає у школі теорію стріляння йдуть по рострільні.

Полковник раз у раз нахиляється,лягає коло стріляючих юнаків,дає вказівки,нагадує теоретичні правила.

Коло ніг Начальника Школи,що роздивляється у далекогляда,юнак Трохим Остапчук-18 річний селянський син з с. Горошки стріляє раз у раз до якогось верховця,що,не зважаючи на вогонь,гарцює меж гайочками,мабудь якогось старшину,що керує охватом. Випустив пять нибоїв,тягнеться рукою до набойовой лядунки й раптом бачить,що над ним стоїть Начальник школи.

У хлопця аж сльози на очах: " Пане Полковнику!та візміть ось того чорта на мушку,а то я не вмію,а він певно з мене глузує!"

Підійшовши, завідуючий стрілковим навчанням, ляга коло Остапчука, вдяга йому "ортоскопа" на рушницю /пристрій для перевірки візірування на дальку/ й радість з третього стрілу тріклятий верховець пада на землю.

"Вцілів таки! Слава!" аж підскакує юнак, а над розстрільнею швидко, швидко, зроджуються з вибухами нові й нові хмаринки, порошить земля й чутно зойки перших ранених.

Юнак Іван Кіута
березень 1919

Підтриманий вогнем гармат й важких кулеметів, вибив 5-й кінний імені Троцького полк вибив охфатом із с. Вільська під Житомиром Житомирську спільно-юнацьку школу.

Невмвчене ще юнацтво, відстрілюючись з рушниць та 4-х "люісів", бо гармати залишилися в головних силах, на шосе що в 8 кілометрах на південь, відходить по просторому лану що тягнеться від села до гаю, що на бугрі, й хуторів по при нього.

Раз враз московськи "фронтовики" 5-го кінного полку намагаються атакувати й раз у раз відбиті, бо замовкли іх гармати, пе-вно зміняють позіцію.

Нарешті відвязалися й лаштуються юнацтво до нового бою у рівчаках попереду гаю та по хуторах. Штаб школи на краєчку гаю, керує влаштуванням: бігають звязкові, бо телефонів годі в рухливому бою протягати.

Ворог відкрива знову ~~[illegible]~~ гарматний вогонь й його рештунки з виттям гупають кудись у гай, трощучи дерева, та шукаючи резервів, яких у школи давно не має. Гармати стоять на відкритой позіціЇ бо не чекають відпо віді з гармат же.

Юнак Іван Кіута, селянський син з с. Левкова з під самого Житомира, щойно прібіг ~~з донесенням~~ й струнко стоїть перед начальником школи, що читає донесення.

Раптом гранат викидає стовб земли на шляху перед штабом, хивля, чорний дим та земля вкриває всіх штабовців, як підрізаний падає юнак Кіута, тепла кров бризгає в обличча, нога з чобітом летить кудись в хащі й з зойком хапається за бік, куди врізався уломок, осаул школи.

" Пане Полковнику! змініть місця бо вже пристрілялися! "кричить, намагаючись піднятися з крівавої калюжи Кіута, але новий вибух глушить його слова.

Ледве спромоглися під зісилившимся вогнем відтягнути раненого в гай і так сяк загамувати кров, а ворог, збивши штаб навались з гармат та кулеметів на розстрільні та змусив їх до нового відвороту.

До ночи, відбуваючи спроби кінних атак, та переходячи з позицій на позицію, крок за кроком відходила перед ворожею перевагою школа, відносячи своїх ранених.

Кіута весь час казав: "Та залишить мене, я-ж до бою не здатьній, а лише пот- руки відбіраю." Таки довелося його на одному з хуторів залишити, бо ерзнути від втрати крови та ослаб дуже.

і повернули школі її гарматний відділ, а на ранок вже відходили спіш ковськи кіннотчики, дарма намагаючись спробами атак затримати школу. омир знову в українських руках, а в одному зі шпиталів знайшли юнаки й у, куди привезли його в ночи селяне, але вже не живого. Сестра жалібниця едала школи листа, писаного слабіючою рукою:

"Товариши, юнацьтво, вмираю за Україну. Не довелося діждати щастья бути одним з перших селянських старшин, щоби своїх за свою справу до бою вести.

Ви-ж доведить справу до кінця. Хай Вам щастить селянськи старшини!

Батькам та громаді перекажить, що наказ, чесно народові служити виконав."

Поховано Кіуту на цвінтарі при вулиці Вільської, тепер К. Лібкнехта.

До могили провожала його ціла школа та чи мало з юнаків виконало його заповіт теж до кінця.

127

українські січові стрільці

ілюстраційний додаток

львів 1936

128

українські січові стрільці

ілюстраційний додаток до першого накладу

світлини старшин, підстаршин і стрільців УСС.

Містимо світлини деяких б. У. С. С., що мали їх змогу ви дістати та означити. Військові ступні подаємо такі, як їх бачимо на світлинах, хоча багато осіб осягнуло за час своєї служби в Українському Леґіоні або в інших формаціях Українських Армій ступні вищі і чимало підстаршин і стрільців стали старшинами. Поруч прізвищ тих, що полягли або померли від ран чи недуг даємо: †, при тих, що були раз або більше ранені: о, при тих, що пропали без вісти: х.

† Стр. П. Банах

х Хор. І. Тучапський

† Сот. І. Коссак

о Пор. О. Коберський

† Дес. М. Герасимович

о Хор. О. Волосянський

Пхор. П. Теодорович

† Сот. С.С. М. Загаєвич

Стр. Е. Банах

Чет. М. Гнатюк

† Стр. Данило Корінь

† Віст. І. Чичилович

† Чет. І. Кравс

† Віст. Р. Луцик

† Пхор. Ю. Назарак

Стр. М. Хархаліс

† Віст. С. Гураль

Пхор. Р. Леонтович

† Ст. дес. С. Марешко

Хор. С. Бріль

Пхор. Р. Лесик

Сан. хор. Р. Гаванський

Лік. пор. Др. К. Воєвідка

Лік. хор. Др. І. Рихло

Хор. І. Яремич

Пхор. Е. Ґавалко

о Пхор. О. Дяків

о Пхор. Т. Витвицький

Ст. дес. С. Аліман

о Дес. Л. Стрільчук

Пхор. М. Елиїв

Хор. Г. Кубай

х Хор. Ю. Ґоїв

† Віст. Др. Р. Ковшевич

Віст. О. Бандера

Віст. Л. Чубатий

Віст. К. Третяк

† Пхор. Л. Гринішак

о Віст. І. Старчук

† Стр. Ю. Демянчук

Дес. В. Демчишин

Пхор. Прибильський

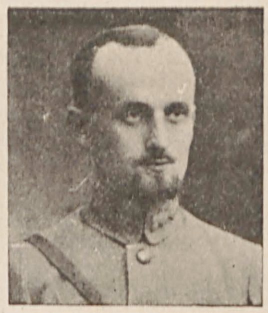

† Пхор. А. Жила

† Віст. В. Соловчук

Пхор. І. Біляч

Віст. В. Ратич

Хор. С. Николайко

Чет. С. Ріпецький

Пхор. В. Мицик

Хор. М. Меркун

х Дес. П. Микита

о Хор. І. Коцур

Дес. Г. Петрійчук

Пхор. Б. Бородайко

Хор. З. Яворський

Пхор. В. Гук

Віст. І. Ґоїв

Пхор. К. Коник

Хор. М. Арсенюк

Дес. С. Зінкович

Ст. дес. Я. Насс

Хор. Прокопів

Віст. М. Нижанківський

Пхор. А. Калина

Пхор. К. Бородайко

† Пхор. М. Рачинський

Віст. Ю. Ґерус

Дес. Л. Коник

Віст. В. М. Березовський

Дес. В. Ганківський

† Стр. О. Стець

Пхор. І. Боберський

Дес. І. Сембай

† Дес. Гайманович

Пхор. І. Поритко

Дес. О. Демчук

† Стр. О. Гачкевич

Пор. Гр. Микитей

Віст. А. Дуфанець

Дес. П. Олишко

† Віст. М. Савчин

о Дес. Я. Ґрех

Стр. І. Подюк

Пхор. І. Федів

† Стр. О. Саєвич

Стр. Я. Головчак

Віст. В. Гірняк

о Чет. Ф. Бобків

† Пхор. Т. В. Банах

Пхор. Ю. Гарасимів

Стр. Д. Пеленський

Пхор. Д. Бочан

Віст. В. Бабяк

† Віст. Р. Розумович

Дес. В. Крилишин

Віст. В. Коваль

Стр. О. Гадус

Стр. І. Стахура

Стр. М. Махун

Дес. Я. Крушельницький

Чот. Ж. Олексин

† Дес. А. Ковалишин

Чот. В. Струць

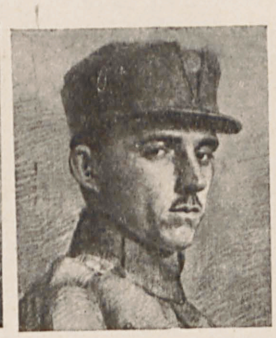

о Пхор. В. Кривоус

Стр. О. В. Красновський

Дес. В. Браташ

Стр. В. Заклинський

Ст. стр. Р. Лучечко

† Стр. Л. Сікорський

Віст. М. Островерха

х Пхор. М. Світлик

Дес. А. Савула

о Стр. М. Вовчук

† Віст. О. Дацків

Дес. Я. Вітошинський

Пхор. А. Мондляк

† Пхор. Л. Нестор

хо Пхор. В. Починок

† Віст. П. Атаманюк

Віст. В. Костинюк

Хор. О. Мінів, хор. Р. Купчинський, † пхор. Р. Ставничий, пхор. Л. Розенберґ-Чорній, пхор. Починок, ст. дес. І. Особа і дес. С. Мацькевич.

Стр. І. Ярицький.

Стр. І. Дирда.

Ст. стр. І. Скічнів.

Чет. Ю. Рабій.

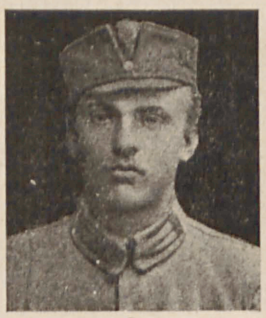
o Хор. І. Полянський

Стр. В. Неделко.

Стр. Р. Лопатинський.

Стр. М. Прокипюк.

Стр. Б. Заклинський.

Пхор. І. Романенчук.

o Стр. Г. Пура

Віст. В. Камецький.

Віст. Т. Яцура.

Віст. В. Оробець.

Стр. В. С. Левицький.

† Стр. Р. Скварко.

x Віст. О. Гузар.

Пхор. Я. Гузар.

Ґрупа УСС. зі села Улашківці (пов. Чортків).

† Хор. П. Семирозум.

х Пхор. З. Нестайко.

† Чет. Ю. Нестайко.

Стр. Д. Яцушко.

Стр. А. Дівнич.

Дес. М. Янович.

Пхор. І. Турянський.

Пор. В. Стафиняк.

Пхор. М. Шипайло.

Дес. М. Ферлей.

Чет. У.Н.Р. М. Петруняк.

Ст. дес. Д. Коржинський.

† Пхор. С. Терлецький.

† Віст. С. Сміх.

† Пхор. Ф. Федорчак.

Пхор. В. Федишин.

Пхор. Є. Якимів.

Стр. О. Селянський.

† Дес. В. Соломчак.

х Віст. Пелех.

Стр. І. Мельник.

Дес. М. Михайлів.

Ст. дес. І. Орущак.

† Стр. А. Ґофрик.

Віст. Р. Зелений.

Стр. І. Кандяк.

Хор. СС. П. Перегінець.

Пор. СС. О. Грабар.

† Ст. дес. Т. Янів.

о Дес. Л. Лісевич.

Ст. дес. А. Кігічак.

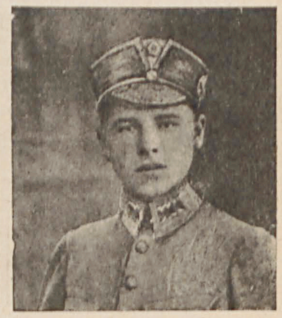
† Віст. О. Рейтарівський.

Пхор. В. Черевко.

Хор. В. Тисяк.

Хор. М. Чучман.

† Віст. Г. І. Матіяш.

† Стр. П. Завадович.

† Стр. О. Мисак.

Віст. Д. Гречанівський.

Стр. П. Савдик.

х Стр. І. Іванчук.

† Віст. Т. Іванчук.

Сан. чет. Р. Сліпий.

Стр. Ю. Бучовський.

† Стр. Ф. Бей.

† Стр. М. Чухновський.

Стр. Т. Пявка.

† Пхор. М. Миджин.

Стр. І. Чаповський.

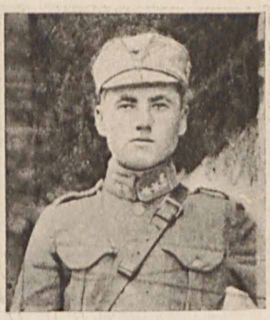
Стр. В. Ковальський.

133

o Віст. М. Грабовський.

o Ст. дес. В. Вовчак.

Пхор. В. Пилипюк.

Віст. А. Симчин.

Віст. М. Орлевич.

Ст. стр. І. Озірінець.

х Віст. І. Ґрадісвський.

Дес. П. Меркун.

Віст. Т. Врецьона.

o Стр. М. Коцко.

† Стр. Д. Давидів.

Стр. Г. Пришляк.

o Дес. А. Каправий.

† Стр. О. Заклинський.

o Стр. Г. Проців.

Стр. Н. Кіящук.

Віст. П. Сагайдачний.

† Стр. С. О. Рибчук.

Стр. М. Галушка.

Стр. Н. Сеньків.

Віст. В. Вовк.

o Дес. В. Назаревич.

Віст. П. Скочиліс.

o Стр. М. Маркевич.

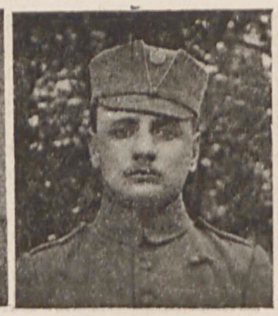

Стр. К. Єзерський.

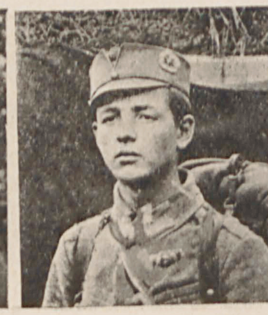
Пор. Е. Коник.

Ст. стр. І. Любусько.

† Дес. В. Кернач.

Стр. Костинюк.

Стр. Л. Наконечний.

† Стр. Р. Зорій.

Віст. В. Цимбалістий.

Пхор. В. Підсонський.

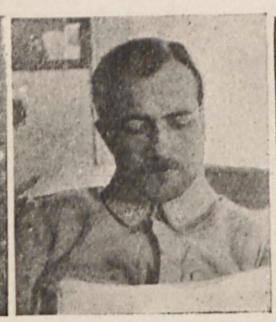
Стр. В. Капустяк.

Пхор. П. Стратійчук

Пхор. С. Чепелівський.

Віст. Др. Г. Стецюк.

Хор. Л. Курдяк.

Ст. стр. В. Тарнавський

Віст. Цимбрила.

Віст. П. Сиротюк.

Стр. Д. Грицків.

Стр. М. Бей.

Віст. І. Максимюк.

Віст. І. Озарків.

Віст. І. Мурин.

Ст. стр. П. Людкевич.

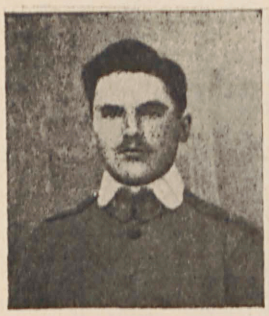
о Бунч. Н. Урбанович.

Віст. І. Чайка.

Стр. І. Микула.

Дес. М. Онуфрик.

Дес. Д. Джулинський.

Стр. П. Якубовський.

Стр. Л. Білик.

Стр. М. Габлинський.

Стр. В. Хандій.

o Віст. Н. Савчин.

Стр. О. Підвисоцька.

Ст. дес. Р. Василик.

Підх. І. Ганчарик.

† Стр. Л. Мікош.

Дес. О. Білинський.

† Стр. Д. Бандура.

† Віст. З. І. Вірстюк.

Стр. Д. Олійник.

Ст. дес. А. Маланяк.

Віст. М. Соловій.

Дес. М. Хомінський.

Стр. І. Ткач.

Стр. Сохоцький.

Віст. М. Грамяк.

Дес. С. Бужанко.

o Дес. Г. Бандурка.

Віст. В. М. Березовський.

o Дес. В. Саламаха.

Стр. М. Дмитришин.

Стр. С. Ласійчук.

† Чет. В. Дзюбак.

Стр. І. Мицкан.

Стр. Ф. Павлюк.

o Дес. Ю. Гарбуз.

Стр. В. Флюнт.

Стр. Р. Вірстюк.

Ст. дес. Д. Борис.

o Стр. А. Залужний.

o Стр. Г. Теслюк.

Віст. М. Кошак.

Бунч. Козуляк.

Стр. С. Хомяк.

Стр. Г. Тебінка.

Пхор. Е. Кобилянський.

Пхор. І. Романків.

Хор. Ст. Булак.

† Віст. В. Фединський.

Пхор. Д. Вахнянин.

Стр. О. Рибіцький.

Ст. стр. І. Огриско.

Дес. Турянський.

Віст. Е. Строкон.

Віст. О. Губаль.

Стр. В. Довбенюк.

Стр. І. Потикевич.

†Ст. стр. Л. Карпюк.

Віст. І. Кіндрат, стр. М. Кіндрат, стр. М. Босира.

Дес. І. Власійчук.

o Стр. О. Юзьків.

o Стр. І. Васильківський.

Віст. О. Левицький.

† Ст. ст. І. Грицак.

Стр. М. Химка.

Стр. Е. Домарадський.

Дес. В. Папіжевський.

Стр. В. Домарадський.

Стр. П. Данилишин.

Стр. М. Якубівський.

Стр. І. Маєвський.

Стр. О. Галібей.

Стр. С. Перчинський.

† Пхор. В. Лучинський.

Віст. Г. Неґра.

† Хор. С.С. В. Грицьків.

o Ст. дес. І. Мороз.

† Стр. Л. Савойка.

† Сот. У.Н.Р. В. Килиман.

Дес. В. Паньків.

Пхор. Ю. Шепарович.

Чет. С. Федак.

† Ст. стр. М. Яворський.

† Пхор. В. Тарнавський.

Хор. М. Будорович.

Стр. П. Мудрий.

Чет. І. Желіско.

Чет. В. Я. Лятишевський.

Дес. М. Данилюк.

Чет. С.С. І. Пак.

Чет. О. Бабяк.

† Хор. Н. М. Банах.

Хор. М. Королюк.

Хор. В. Моклович.

Стр. О. Кишакевич.

† Ст. стр. В. Саврій.

† Дес. І. Микитей.

Пхор. А. Дідик.

Дес. М. Кіящук.

Ст. дес. М. Дунай.

о Чет. М. Могильняк.

Пор. У.Н.Р. Д. Костик.

Дес. М. Походюк.

Чет. У.Н.Р. І. Стасів.

Пхор. В. Онуфрик.

† Ст. стр. С. Онуфрик.

Стр. Ст. Онуфрик.

Ст. стр. І. Горячка.

Віст. Л. Луців.

† Стр. Л. Коновал.

Б. Яхно.

† Чет. Н. Петрів.

† Пор. У.Н.Р. М. Благий.

† Віст. М. Яшан.

Стр. Е. Демянчук.

Ст. стр. І. Стахів.

о Віст. І. Стефанців.

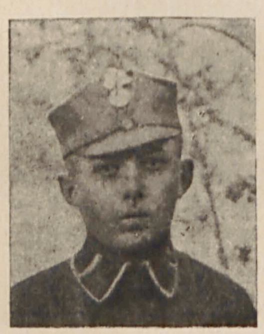
Віст. С. Лісовець.

Дес. О. Бей.

† Віст. Біленький.

† Стр. О. Мушій.

Стр. Ф. Протоцький.

† Віст. С. Блаженко.

Ст. дес. Г. Романків.

Дес. Павлюх.

Пхор. В. Мосора.

Стр. Б. Луцик.

Стр. П. Черкалюк.

† Пхор. Е. К. Лятишевський.

Віст. М. Ясіновський.

† Пхор. М. Яценович.

о Пхор. П. Береза.

Дес. П. Самотюк.

Стр. І. Семенюк.

Хор. М. Федюк.

Хор. Т. Строкон.

Хор. М. Левицький.

о Чет. І. Гнатина.

Пхор. С. Прідун.

Стр. О. Паславський.

Віст. Я. Шавала.

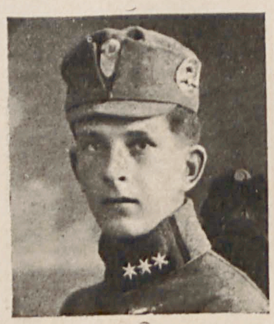

Дес. О. Гірняк.

Стр. О. Мороз.

Віст. В. Клапоущак.

Віст. Т. Давидович.

Хор. О. Котик-Степанич.

Ст. дес. М. Лещій.

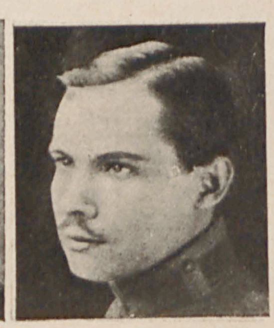

Пхор. І. Мойсей.

† Віст. І. Борис.

Віст. М. Шепетюк.

Стр. О. Ярицький.

Стр. К. Ільків.

Стр. М. Плешкан.

Пор. У.Н.Р. П. Вівчарик.

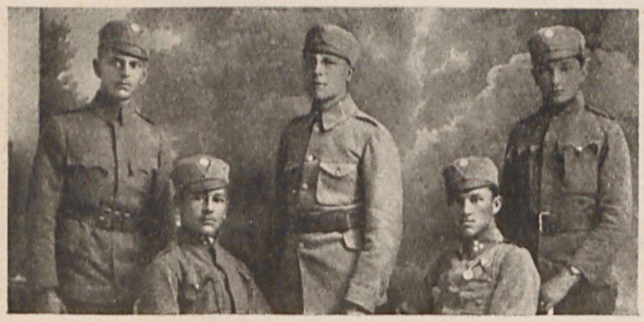

Віст. Я. Проць.

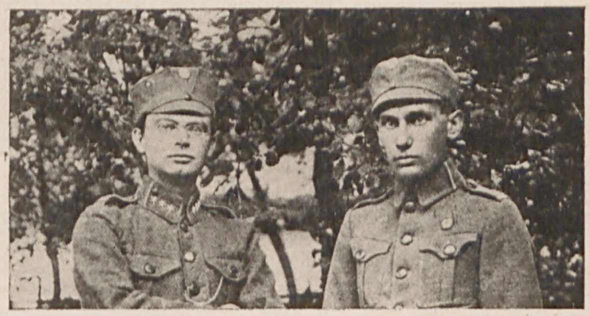

† Ст. стр. В. Ґоліян.

Стр. В. Соломка.

Віст. Г. Борис.

Пхор. Г. Пачеха.

Стоять: —, † стр. О. Легенький, стр. А. Леонтович;
сидять: віст. О. Кухтин, дес. І. Когут.

Дес. Л. Смулка. Стр. І. Вербяний.

Хор. У.Н.Р. Я. Воютицький.

Дес. В. Федиш.

Дес. Ф. Штик.

Чет. І. Скоропада.

Дес. В. Вітошинський.

о Віст. М. Федюк.

Хор. Б. Томяк.

Чет. О. Сєцінський.

Дес. В. Стельмах.

Чет. І. Когут.

Дес. С. Ціхоцький.

Ст. дес. Н. Омелянчук.

Стр. Смачило.

Хор. Г. Дмитрів.

Стр. М. Островський.

Пхор. Ст. Волинець.

Хор. М. Стек.

Хор. У.Н.Р. О. Гусак.

† Стр. В. Білинський.

Пхор. І. Ступницький.

Пхор. В. Гриневич.

б. хор. УСС. П. Ткачук.

Ст. стр. М. Чолій.

б. хор. УСС. Д. Яворський.

б. пхор. Я. Сіманович.

Чет. У. Н .Р. Д. Угринчук.

Дес. С. Хабурський.

Пхор. Б. Кузьма.

Віст. І. Баранюк.

Стр. П. Панас.

† Хор. О. Українець.

Чет. У. Н. Р. О. Квасниця.

Ґрупа колишніх вояків У. С. С. і У. Г. А. з Тишковець, пов. Городенка.